

T.C
ATILIM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI İLİŞKİLER BÖLÜMÜ

AB'İN KIBRIS SORUNUNA BAKIŞI VE
TÜRKİYE-AB İLİŞKİLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Ahmet Nafiz ÜNALMIŞ

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Hasan ÜNAL

Ankara-2012

T.C
ATILIM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI İLİŞKİLER BÖLÜMÜ

AB'İN KIBRIS SORUNUNA BAKIŞI VE
TÜRKİYE-AB İLİŞKİLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Ahmet Nafiz ÜNALMIŞ

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Hasan ÜNAL

Ankara-2012

TEZ ONAY SAYFASI

T.C

ATILIM ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Ahmet Nafiz Ünalın tarafından hazırlanan "AB'nin Kıbrıs Sorununa Bakışı ve Türkiye-AB İlişkileri" adlı bu çalışma 4 Haziran 2012 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oy birliği ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalında yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

(İmza)

Doç.Dr.Ulvi KEŞER (Başkan)

(İmza)

Prof. Dr. Hasan ÜNAL (Danışman)

(İmza)

Yrd.Doç.Dr Mustafa Kemal UTKU (Üye)

ÖNSÖZ

4 Haziran 1878'de İngiltere'ye kiraya verilmesiyle Osmanlı egemenliğinden çıkan Kıbrıs, Osmanlının ve sonrasında Türkiye'nin gündemine uzun yıllardır devam eden bir sorun olarak girmiştir. 20. ve 21. yüzyılda yaşanan gelişmelerden birçok ülke gibi etkilenen Kıbrıs aradan geçen süre zarfında yakın coğrafyasında kurulan AB'nin ilgi alanına girerek Türkiye-AB ilişkilerinin de parçası durumuna gelmiştir.

Kıbrıs'ın AB-Türkiye ilişkilerinde etkin biçimde rol oynamaya başladığı dönem, Yunanistan'ın AB üyeliği sonrasına tekabül etmektedir. Avrupa Birliği (AB)'nin Kıbrıs meselesine yaklaşımı, Yunanistan'ı kendi içerisine dâhil ettikten sonra, Kıbrıs'ta yaşayan Rumların ve Yunanistan'ın çıkarlarını savunan bir çizgide gelişmiştir. 1 Mayıs 2004'te Güney Kıbrıs Rum Yönetimi (GKRY)'nin de tam üyeliğe kavuşmasıyla AB, Kıbrıs ile kendisini terazinin iki farklı tarafına yerleştirerek Türkiye'yi AB'nin Kıbrıs politikalarını takip etmekle, AB üyeliği arasında tercih yapması için zorlamaya başlamıştır. AB'nin uluslararası hukuku yok sayarak izlemiş olduğu bu politikadan birlik içerisinde Türkiye karşıtı ülkeler de yararlanmayı ihmal etmemiştir. Bu tezin yazılış amacı, Kıbrıs konusunun bir sorun olarak başlangıcından bugüne nasıl geldiğini araştırmak, AB'nin zirve sonuçlarından aldığı kararlardan hareketle Kıbrıs sorununda nasıl bir yaklaşım sergilediğini değerlendirerek bu yaklaşımın Türkiye-AB ilişkileri üstünde yarattığı etkileri analiz etmektir. Bu analiz yapılırken de AB'nin soruna yaklaşımının gayrihukuki olduğu ve bu durumun gerek Türkiye-AB ilişkilerine gerekse Türkiye'nin Kıbrıs üzerindeki çıkarlarına zarar verdiği görüşü benimsenmiştir. Ayrıca Birleşmiş Milletler (BM)'in Kıbrıs için gösterdiği çözüm çabalarının da AB'nin yaratmış olduğu hukuksuzluk yüzünden engellendiği görüşüne de çalışmada yer verilerek uluslararası yapılanmaların Kıbrıs sorununa nasıl yaklaştığına açıklık getirilmeye çalışılmıştır.

Tez hazırlanmadan önce konuyla ilgili fikirlerimi paylaşarak konu hakkında istişarede bulunduğum, konuya dair taslağın oluşturulması ve

gerekli kaynaklara yönelmeme yardımcı olan, tüm yazım sürecinde benimle her zaman iletişim hâlinde bulunarak çalışmama büyük katkılar sağlayan danışmanım ve değerli hocam Prof. Dr. Hasan Ünal'a teşekkürlerimi sunuyorum.

Ahmet Nafiz ÜNALMIŞ

İÇİNDEKİLER

Önsöz.....	i
İçindekiler.....	iii
Kısaltmalar.....	vii
Tablolar.....	ix
Giriş.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

TARİHSEL SÜREÇ İÇERİSİNDE KIBRIS VE KIBRIS'IN SORUN HÂLINE DÖNÜŞMESİ

1.1. KIBRIS'IN TARİHİ	5
1.2. OSMANLI İMPARATORLUĞU'NUN KIBRIS'I FETHİ	7
1.3. KIBRIS ADASININ İNGİLTERE'YE KİRAYA VERİLMESİ	9
1.4. KIBRIS'IN İNGİLTERE TARAFINDAN İLHAKI.....	11
1.5. MİLLİ MÜCADELE SONUÇLARININ KIBRIS ÜZERİNDEKİ ETKİSİ	12
1.6. ABD'NİN KIBRIS SORUNUNA MÜDAHALESİ	14
1.7. KIBRIS CUMHURİYETİ'NİN KURULUŞUNDAN DAĞILMASINA KADAR GEÇEN SÜREÇ VE BU SÜRECİN TÜRK DIŞ POLİTİKASI ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ.....	15
1.8. TÜRKİYE'Yİ 1974 BARIŞ HAREKÂTINA GÖTÜREN SÜREÇ	21
1.8.1. Barış Harekâtı Sonrasında Yaşanan Gelişmeler ve Kıbrıs Sorununa BM Çerçevesinde Çözüm Arayışları	24

İKİNCİ BÖLÜM

AVRUPA BİRLİĞİ-KIBRIS İLİŞKİLERİ

2.1. KIBRIS-AET ORTAKLIK ANTLAŞMASI VE KIBRIS	
TÜRKLERİNİN DIŞLANMASI	33
2.1.1. Kıbrıs ve AET İş Birliğinin Esasları	35
2.1.2. Avrupa Topluluğu'nun Kıbrıs'a Mali Yardımları.....	35
2.2. KIBRIS CUMHURİYETİ'NİN AT'YE ÜYELİK BAŞVURUSU	38
2.2.1. Kıbrıs Cumhuriyeti Adına Kıbrıslı Rumların AT'ye Yaptığı	
Başvurunun Yol Açtığı Hukuksuzluk.....	39
2.3. KIBRIS-AT ORTAK PARLAMENTOSU.....	42
2.4. AB ZİRVELERİNDE KIBRIS RUM KESİMİ VE KIBRIS SORUNU	42
2.4.1. Kopenhag Zirvesi	42
2.4.2. Korfu Zirvesi.....	43
2.4.3. Cannes Zirvesi	44
2.4.4. Madrid Zirvesi.....	46
2.4.5. Torino, Floransa ve Dublin Zirveleri	47
2.4.6. Lüksemburg Zirvesi.....	47
2.4.7. Helsinki Zirvesi	49
2.4.7.1. Katılım Ortaklığı Belgesi	51
2.4.8. Nice Zirvesi	51
2.4.9. Laeken Zirvesi.....	52
2.4.10. Sevilla Zirvesi	52
2.4.11. Brüksel Zirvesi.....	53
2.4.12. Kopenhag Zirvesi.....	53
2.4.12.1 İlerleme Raporunda Kıbrıs Sorunu	55
2.4.13. Selanik Zirvesi	56
2.4.14. Brüksel Zirvesi.....	57
2.4.15. Brüksel Zirvesi.....	58

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE-AB İLİŞKİLERİ VE KIBRIS SORUNUNUN İLİŞKİLER ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

3.1. TÜRKİYE-AB İLİŞKİLERİNİN GEÇMİŞİ.....	60
3.1.1. AB'nin Oluşumu.....	60
3.1.2. Türkiye-AB İlişkilerinin Başlaması.....	61
3.1.3. Kıbrıs Harekâtı ve Türkiye AT İlişkilerine Etkisi	64
3.1.4. 12 Eylül 1980 Askerî Darbesinin Türkiye-AT İlişkilerine Etkisi	64
3.1.5. Soğuk Savaş Sonrası Türkiye-AT İlişkileri.....	66
3.2. TÜRKİYE-AB İLİŞKİLERİNDE AB ZİRVELERİ	68
3.2.1. Helsinki Zirvesi ve Sonrasında Türkiye-AB İlişkileri	68
3.2.2. Katılım Ortaklığı Belgesi	69
3.2.3. Nice Zirvesi.....	72
3.2.3.1. Ulusal Program.....	73
3.2.3.2. İlerleme Raporu.....	74
3.2.4. Laeken Zirvesi	75
3.2.5. Sevilla ve Brüksel Zirveleri 2002.....	77
3.2.6. Kopenhag Zirvesi 12-13 Aralık 2002	77
3.2.6.1. Yeni Dönemde Kıbrıs'la İlgili Yaşanan Görüş Ayrılıkları	79
3.2.6.2. Annan Planı'nın Referanduma Götürülme Süreci.....	80
3.2.6.3. Kıbrıs Rumlarının AB Üyeliği.....	81
3.2.7. Brüksel Zirvesi	83
3.2.8. Brüksel Zirvesi	83
3.3. TÜRKİYE'NİN GKRY'Yİ "KIBRIS CUMHURİYETİ" ADI ALTINDA DE FACTO OLARAK TANIMASI.....	86
3.4. MÜZAKERE SÜRECİNDE TÜRKİYE'NİN GKRY'Yİ TANIMAMAK, AB'NİN GKRY'Yİ TANITMAK İÇİN BAŞVURDUĞU YÖNTEMLER.....	88

3.5. TÜRKİYE'NİN KIBRIS SORUNUNUN ÇÖZÜM SÜRECİNE BM'Yİ YENİDEN KATMA ÇABALARI	91
3.6. AB'NİN 2006-2008 İLERLEME RAPORLARINDA KIBRIS SORUNU	93
3.7. AVRUPA PARLAMENTOSUNUN KKTC'YE YÖNELİK İZOLASYON POLİTİKASI.....	93
3.8. 2006 SONRASI BM'NİN KIBRIS SORUNUNU ÇÖZME ÇABALARI	94

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

KIBRIS'LA İLGİLİ TÜRKİYE AB İLİŞKİLERİNİ ETKİLEYEN VE YAKIN ZAMANDA ORTAYA ÇIKAN DİĞER SORUNLAR

4.1. KIBRIS'TA ENERJİ KAYNAKLARININ ARANMASI SORUNU	100
4.1.2. Kıbrıs Rum Kesiminin Petrol ve Doğalgaz Arama Çalışmaları	100
4.2. YAKIN DÖNEMDE TÜRKİYE İLE YUNANİSTAN ARASINDA YAŞANAN SORUNLAR VE KIBRIS SORUNUNA ETKİSİ.....	102
4.2.1. Son Dönem Türkiye-Yunanistan İlişkileri	105
SONUÇ	106
KAYNAKÇA	112
ÖZET	119
ABSTRACT	121

KISALTMALAR

a.g.e	Adı geçen eser
a.g.k	Adı geçen kaynak
a.g.m	Adı geçen makale
AAET	Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu
AB	Avrupa Birliği
AET	Avrupa Ekonomik Topluluğu
AGSP	Avrupa Güvenlik Savunma Politikası
AİHS	Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
AKÇT	Avrupa Kömür Çelik Topluluğu
AKP	Adalet ve Kalkınma Partisi
AT	Avrupa Topluluğu
BM	Birleşmiş Milletler
c	Cilt
DDT	Doğrudan Dış Ticaret
DPT	Devlet Planlama Teşkilatı
EC	European Community
ECU	European Currency Unit
EEC	European Economic Community
EOKA	Ethniki Orgonosis Kyrion Agoniston
EU	European Union
GB	Gümrük Birliği
GCA	Greek Cyprus Administration
GKRY	Güney Kıbrıs Rum Yönetimi
KKTC	Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti
KOB	Katılım Ortaklığı Belgesi
KOK	Kıbrıs Ortaklık Konseyi
KTFD	Kıbrıs Türk Federe Devleti
MÖ	Milattan Önce

MS	Milattan Sonra
NATO	North Atlantic Treaty Organization
OECD	Organization for Economic Cooperation and Development
s	Sayfa
S	Sayı
T.C	Türkiye Cumhuriyeti
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TRNC	Turkish Republic of Northern Cyprus
TMT	Türk Mukavemet Teşkilatı
TPAO	Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı
UAD	Uluslararası Adalet Divanı
UN	United Nations
Yay	Yayınları
yy	Yüzyıl

TABLÖLAR

Tablo 1: AB'nin Kıbrıs'a Mali Yardımları.....	36
Tablo 2: Topluluklara Son Katılan Üç Ülkenin Başvuru ve Katılma Tarihleri.....	67

GİRİŞ

Milattan önce (MÖ) 1500'den günümüze kadar farklı devletlere ve dinlere mensup insan topluluklarına ev sahipliği yaparak gelen Kıbrıs adası, 1517 yılında Osmanlı'nın adadan vergi almaya başlamasıyla Türk dış politikasını doğrudan ilgilendirir hâle gelmiştir. 1571 yılında Osmanlı'nın adayı fethiyle 307 yıl Osmanlı hâkimiyetinde kalan Kıbrıs, Lozan Antlaşmasıyla İngiltere'ye ait olarak kabul edilmiştir. Türkiye'nin 1960'ta Garantör ülkeler arasında yer aldığı Rum ve Türk toplumlarının ortaklıklarından oluşan Kıbrıs Cumhuriyeti'nin dağılması ve 1974'te başlatılan Barış Harekâtı sonucu Kıbrıs, Türkiye'nin gündeminde uluslararası kuruluşların ve yabancı devletlerin de müdahil olduğu kronik bir soruna dönüşerek ağırlığını hissettirmeye başlamıştır.

Kıbrıs sorununun uzun yıllar devam eden bir kronik soruna dönüşmesindeki en önemli nedenler askerî ve siyasi bakımdan sahip olduğu stratejik konumdur. Avrupa'nın Kıbrıs'ın bütününe kendi sınırları içerisinde görmek istemesi, Türkiye'nin bölgede yaşayan soydaşlarını ve adayı başka bir güce teslim etmek istememesi, Yunanistan'ın Enosis hedefi, Amerika ve Rusya'nın kendi menfaatleri doğrultusunda BM'de ve çeşitli uluslararası platformlarda farklı politikalar izlemesi bu sorunu çok bilinmeyenli bir denklem hâline büründürerek çözümü neredeyse imkânsızlaştırmıştır. Özellikle Yunanistan'ın 1981 yılında Avrupa Topluluğu (AT)'ye üye olması, bu üyeliğin Türkiye-Avrupa Birliği ilişkilerinde istikrarı bozan bir faktör olarak belirmesi, Kıbrıs ile ilgili Enosis hedefini güden Yunanistan'ın ve Kıbrıs Rumlarının elini güçlendirmiş Yunanistan, AB'yi bu doğrultuda kullanmaktan geri durmamıştır.

AB açısından mesele ele alındığında AB'nin Kıbrıs sorununu Türkiye'nin üyelik müzakere sürecini akamete uğratmak için bir araç olarak kullandığı son derece belirgindir. AB'nin Türkiye'ye karşı özellikle Yunanistan'ın Birliğe üye olmasından sonra menfi yönde tutum sergilemesinin bir diğer sebebi de İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra oluşan uluslararası konjonktürün soğuk savaşın sona ermesiyle değişmesinden

kaynaklanmaktadır. Soğuk savaş sonrası Sovyet Rusya'nın güç kaybetmeye başlaması, Batı Bloku'nda Sovyetler üzerinden gelebilecek tehlike ve Türkiye'ye duyulacak ihtiyaç algısını azaltmıştır. Bu doğrultuda AB, özellikle 1990 sonrası genişleme sürecinde eski demir perde ülkelerinin üyeliğine daha sıcak bakmış, Türkiye'nin AB ile olan ilişkileri tarihsel olarak çok daha geriye dayanmasına karşın, AB bu ülkeleri üye olma sürecinde Türkiye'nin önüne geçirmiştir. AB, Kıbrıs Cumhuriyeti geçerliliğini yitirdikten sonra gelişen süreçte Kıbrıs'ta yaşanan sorunlara çözüm üretmekte yetersiz kalırken BM'nin çözüm arayışlarını söylem düzeyinde destekleyip uygulamada Rum kesimi lehine bir politika izleyerek sorunun çözülmemesi için adeta bilinçli bir tercih yapmıştır.

90'lı yıllar Türkiye'nin AB ilişkileri bakımından bilgi eksikliğinin yarattığı yüksek maliyete katıldığı yıllar olmuştur. 1 Ocak 1996'da Türkiye'nin Gümrük Birliğine girmesiyle AB ile ilişkilerde yeni bir ivme kazanıldığı düşünülmüştür. O dönemin Türk siyasetçileri de kamuoyu nezdinde başarı sağlamış gibi görünmek adına Türkiye-AB ilişkilerinin gerçek boyutunu kamuoyuyla paylaşmaya yanaşmamıştır. Neticede AB'nin, Türkiye'nin konu üzerindeki bilgisizliğinden ve beklentilerinin yüksek oluşundan önemli ölçüde yarar sağlama ve Türkiye'nin menfaatlerine zarar verme yoluna gitmesi sonucu, Türkiye-AB ilişkileri beklenildiği ölçüde iyi gelişmemiştir. AB, Kıbrıs Cumhuriyeti geçerliliğini yitirdikten sonra gelişen süreçte adada yaşanan sorunlara çözüm üretmekte yetersiz kalırken BM'nin çözüm arayışlarını söylem düzeyinde destekleyip uygulamada Rum kesimi lehine bir politika izleyerek sorunun çözülmemesi için bilinçli bir tercih yapmıştır.

1999 yılında yapılan Helsinki Zirvesi'nde Avrupa Konseyi anlaşmazlıkların barışçı yollardan çözümü ve aday ülkelerin sınır problemlerini BM şartına uygun olarak çözmeleri gerektiği hususunda karar almıştır; ancak 2004 yılında Güney Kıbrıs Rum Yönetimini (GKRY) bünyesine dâhil ederek kendi aldığı kararla çelişen bir tutum sergilemiştir. AB, GKRY için kendi koyduğu kuralları esnetirken AB Komisyonu, Türkiye'nin tam üyelik stratejisini belirleyen tek taraflı bir yol haritası olarak hazırladığı Katılım Ortaklığı Belgesi (KOB) de, Türkiye'nin Yunanistan ile Ege'de

yaşadığı sınır sorunlarının ve Kıbrıs sorununun çözümünü üyelik müzakere ön şartı hâline getirerek bu sorunlarda taraf hâline gelmiştir. 1 Mayıs 2004'te GKRY'nin AB üyesi hâline gelmesiyle, AB'de, Türkiye karşıtlarının eli güçlenmiştir. Böylece sadece Kıbrıs sorununa ilişkin değil; Türkiye-AB ilişkilerini de istikrarsızlaştırıcı bir faktör olarak GKRY, Türkiye'nin karşısında belirlemiştir. GKRY'nin Türkiye ile ilgili konularda veto hakkını kullanmasının ötesinde, Türkiye'nin AB üyesi olan GKRY'yi tanımak zorunda bırakılması bile, Türkiye-AB ilişkilerinin geleceği ve Kıbrıs sorununun çözümü açısından ciddi bir belirsizlik kaynağı haline dönüşmüştür. Türkiye'nin AB'ye katılım müzakerelerine başlangıç tarihi olarak belirlenen 3 Ekim 2005 tarihinden önce GKRY'yi tanıması anlamına gelen uyum protokolünü imzalamak zorunda bırakılması ve bu süreçte AB ile Türkiye arasında yayımlanan karşılıklı deklarasyonlar yakın dönemde Türkiye-AB ilişkilerinin ne ölçüde zarar gördüğünü ortaya çıkarmıştır. 24 Ocak 2006'da yarım yüzyıla yaklaşan AB-Türkiye ilişkilerinin tamamen durmasını engellemek ve Kıbrıs'la ilgili sürece BM'yi yeniden dâhil ederek çözümden yana tutum sergilemek için Türk hükümeti tarafından yayımlanan eylem planında yer alan önerilerin birçoğu günümüzde dahi hayata geçirilememiştir. Bu durum, 3 Ekim 2005'ten yana teoride hızlanmış gibi gözükken Türkiye-AB ilişkilerinin pratikte durma noktasına geldiğini göstermektedir. Annan Planı'nı reddetmesine karşın AB tarafından hiçbir yaptırıma ve menfaat kaybına uğratılmayan GKRY'nin uzlaşmaya yanaşması için geçerli bir sebep kalmamıştır. Ocak 2012 itibarıyla gelinen noktada, Türkiye'nin Kıbrıs sorununda ve buna bağlı AB ile kurduğu ilişkilerde izleyeceği politika, Kıbrıs'ta ortaya çıkan enerji sorununun, başta Yunanistan ve bazı AB üyesi ülkelerin içerisine girdiği mali krizin de etkisiyle dönüşümden geçebileceği bir sürece girmiştir. Türkiye'nin bu dönemde içinde yer aldığı uluslararası konjonktürü de göz önünde tutarak Kıbrıs'ta ve buna bağlı AB ile ilişkilerde yaşadığı sorunları doğru tespit edebilmesi için aşağıdaki üç sorunun cevabını araması gerekmektedir:

1. AB, Kıbrıs sorununun çözümünde sorunun ortaya çıkışından bugüne tarafsız bir tutum sergilemiş midir? Bugüne kadarki tutumundan hareketle gelecekte ne ölçüde tarafsız kalabilecektir?

2. AB'nin Kıbrıs'la ilgili Türkiye'den istedikleri yerine getirilirse Türkiye'nin AB üyeliği kesinlik kazanacak mıdır? Yoksa sırada bekleyen başka sorunlar mevcut mudur?

3. Türkiye, Kıbrıs'ta yakın dönemde ortaya çıkan enerji sorunundan stratejik olarak bir fayda sağlayabilir mi?

Söz konusu soruların cevaplanabilmesi için öncelikle soruların doğru anlaşılması ve cevaplanırken geçmişten günümüze geniş bir tarihsel süreç içerisinde izaha muhtaç unsurların ele alınması gerekmektedir. Bu soruların cevabına ilişkin olumlu veya olumsuz gelişmeler doğru cevabın geçerliliğini sorgular hale getireceğinden bu çalışmada AB'nin Kıbrıs meselesiyle ilgili Türkiye'den talepleri, Kıbrıs Türklerine ve Türkiye'ye karşı nasıl bir yaklaşım sergilediği, olaylar arasında bağlantı kurularak açıklanmaya çalışılmış ve buradan hareketle yukarıdaki soruların cevabı aranmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

TARİHSEL SÜREÇ İÇERİSİNDE KIBRIS VE KIBRIS'IN SORUN HÂLINE DÖNÜŞMESİ

1.1. KIBRIS'IN TARİHİ

Akdeniz'in üçüncü büyük adası olan Kıbrıs tarihte farklı devletler tarafından hâkimiyet kurma alanı olarak görülmüştür. Jeostratejik konumundan ötürü dünya tarihine yön veren en eski uygarlıklara yakın olan Kıbrıs adası, Akdeniz'e hâkim olmak için çabalayan devletler açısından vazgeçilmeyen ve benzeri olmayan unsurlara sahip olduğundan tarih öncesi devirlerden günümüze kadar önemini arttırarak sürdürmüştür.

Tarihte Kıbrıs'ta hâkimiyet kurmuş ilk devlet Mısırlılardır. Kıbrıs MÖ 1500-1320 yılları arası antik Mısır egemenliği altına girmiştir. Anadolu Hititlerinin Kıbrıs'ta hâkimiyet kurması ise MÖ 1320 olarak gösterilse de birçok tarihçi tarafından Kıbrıs ve Anadolu Hititleri ilişkisinin daha gerilere dayandığı düşünülmektedir. Hititlerden sonra Kıbrıs'a sırasıyla MÖ 1200-709 arası Fenikeliler, MÖ 612-519 arası Asurlular, MÖ 569-525 arası Mısırlılar, MÖ 525-333 arası Persler, MÖ 333-294 arası Makedonlar, MÖ 294-58 arası Ptolemeler ve Antigonlar aralıklı dönemler içerisinde de olsa hâkimiyetlerini sürdürmüşlerdir.¹ Sonraki dönemlerde adayı ele geçiren devletler daha uzun süreler kontrolü ellerinde tutmuşlardır.² Makedonlardan sonra Kıbrıs adası bakırın ve kereste gemiciliğinin merkezi haline dönüşmüş; bu durum ada üzerinde egemenlik kurmak isteyen devletler arasındaki mücadelenin artmasına yol açmıştır.³

Geçmişte Akdeniz havzasında oluşan büyük devletlerin çoğunluğu Kıbrıs'ın tamamı veya bir kısmı üzerinde egemen olmuştur. Daha sonra,

¹ Sabahattin İsmail, **1974 Öncesi 1974 Sonrası**, İstanbul, Kastaş A.Ş. Yay., 1999, s. 11.

² Süleyman Koç, **Dünden-Bugüne Kıbrıs Sorunu ve Stratejik Yaklaşımlar**, İstanbul, IQ Kültür Sanat Yay., 2005, s. 33.

³ George Hill, **A History of Cyprus**, Cambridge, At the University Press, 1949, s. 157.

Kıbrıs'ta ve Akdeniz'in birçok bölgesinde 461 yıl devam eden Roma İmparatorluğu'nun hâkimiyeti başlamıştır. Roma'nın hâkimiyetinden sonra Helen kültürü önem kazanmaya başlamış, Milattan Sonra (MS) 399-1184 yılları arasında Bizans İmparatorluğu'nun bir parçası hâline gelen ada halkı arasında, Ortodoksluk hızla yayılmıştır. Kıbrıs; Müslüman Arap ordularının akınına ilk defa Bizans hâkimiyeti altında olduğu dönemde uğramış ve adanın Kıbrıs Cumhuriyeti dağıldıktan sonraki iki parçalı hâline benzer şekilde MS 649-964 arasında kuzeyinde Bizans hâkimiyeti, güneyinde de Arapların hâkimiyeti oluşmuştur. Coğrafi olarak çok büyük bir alana sahip olmayan Kıbrıs henüz 10.yy de Müslüman ve Hristiyan unsurlar ayrı ayrı egemenlik kurmuşlardır.⁴ Bu durum Kıbrıs'ın stratejik öneminin çok eski dönemlerden bugüne, bölgedeki farklı dinlere mensup siyasal aktörler tarafından bilindiğini ve bu aktörlerin ada üzerinde hâkimiyet kurmak için siyasi olarak rekabet hâlinde olduklarını, gerektiğinde savaştıklarını göstermektedir.

Kıbrıs adasının bir başka önemli özelliği de ada üzerinde kendi bölgesinde en güçlü olan devletlerin egemenlik kurmasından dolayı Kıbrıs için verilen mücadelelerde dikkatlerini ada üzerine tutan Hristiyan ve Müslüman dünyası zaman zaman karşı karşıya gelmiştir. MS 694 yılında Bizans İmparatorluğu adanın bütününe tekrar hâkim olmuş ancak Bizans'ın hâkimiyeti çok uzun süre devam etmemiştir. MS 1184 yılında Haçlı Seferi'ne çıkan İngiltere Kralı I. Richard Coeur Da Lia tarafından Kıbrıs alınmıştır. Kıbrıs'ı ele geçiren İngiliz kralı bu bölgede meydana gelen isyanlar ve devlet hazinesini zor duruma sokan savaş masrafları yüzünden, Haçlı Seferleri'nde askerî ve dinî bir örgüt olarak kurulan Templar şövalyelerine 100.000 altın karşılığında Kıbrıs'ı satmıştır.⁵ Bizans'ın hâkimiyetini yitirmesi sonucu adada istikrar uzun bir süre sağlanamamış, Kıbrıs'ın yerel halkına karşı baskı ve zulüm uygulayan Templar şövalyeleri ödedikleri altını geri almak koşuluyla Kıbrıs'ı 1191-1192 yılları arasındaki bir yıllık hâkimiyet döneminin ardından İngiltere Kralı I. Richard'a iade etmişlerdir. İngiltere Kralı Richard ise Kudüs

⁴ Koç, a.g.e., s. 42.

⁵ Ahmet Gazioğlu, **Kıbrıs'ta Türkler**, Lefkoşa, Kıbrıs Araştırma ve Yayın Merkezi, 1994, s. 2.

Kralı Fransız asıllı Guy De Lusignan'ı Kıbrıs Krallığı'na getirmiştir. 1192 yılında İngiltere kralından yönetimi devralarak başlayan Lusignan Devri 1489 yılında adanın Venedik hâkimiyetine girmesine kadar devam etmiştir. Venedikliler, 1426 yılında Memluk Sultanı Baybars'ın Kıbrıs'ı kuşatmasından Osmanlı'nın Mısır Memluk Devleti'ni mağlup etmesine kadar geçen sürede, Mısır Memluklularına düzenli olarak vergi ödemiştir. 1517 yılında Osmanlı'nın Mercidabık ve Ridaniye Savaşları'nda Memlukluları yenilgiye uğratması Kıbrıs'ta dengeleri Osmanlı lehine çevirmiş ve Osmanlı Devleti, Yavuz Sultan Selim döneminden itibaren Kıbrıs'ı vergiye bağlamıştır. Osmanlı'nın Kıbrıs üzerinde düzenli vergi tahsilâtı II. Selim döneminde Kıbrıs'ın tamamı fethedildikten sonra başlamıştır.⁶

1.2. OSMANLI İMPARATORLUĞU'NUN KIBRIS'I FETHİ

Padişah II. Selim'in tebaalarına düşmanca davranmalarından ve esir alınan Müslümanların pazarda satılmasına yardımcı olmalarından ötürü Venediklilerin Kıbrıs'ta kalmalarına müsaade etmesi zorlaşınca Osmanlı için Kıbrıs sorunu baş göstermiştir. Lala Mustafa Paşa'nın sorunun çözümünün Kıbrıs'ın fethiyle sağlanacağına dair görüşü üzerine Bâb-ı Âlî, Kıbrıs'ı fetih kararı almıştır. Dönemin Şeyh'ül-İslamı Ebu's-Suud Efendi de Kıbrıs'ta yaşayan halkın Osmanlı'dan yardım istemesi sonucu Kıbrıs'la ilgili olarak yapılacak her türlü girişimin adaleti sağlamak adına ve Allah katında meşru olacağı yönünde fetvasını vermiştir.⁷

Osmanlı'nın Kıbrıs'ı fetih süreci, adanın başka bir devlet kontrolüne girmesi ile ortaya çıkabilecek sorunların Osmanlı idaresince anlaşılmasıyla başlamıştır.

Kıbrıs'ın fethinde başkomutan olarak Lala Mustafa Paşa, donanma komutanı olarak da Piyale Paşa görevlendirilmiştir. Osmanlı ordusunun Kıbrıs'ı fethi parça parça gerçekleşmiş ve yaklaşık 1 yıl sürmüştür. Osmanlı donanması 2 Temmuz 1570 tarihinde Limasol'a çıkartma yaparak fetih hareketini başlatmış arkasından sırayla 4 Temmuz 1570'te Tuzla, 9 Temmuz

⁶ Koç, a.g.e., s. 46.

⁷ Koç, a.g.e., s. 50.

1570'te Girne Kalesi ve 9 Eylül 1570'te Lefkoşa'yı fethetmiştir.⁸ Lefkoşa'nın fethinin arkasından Osmanlı donanması, İstanbul'a kışı geçirmek ve ikmal yapmak için çekilmiştir. 1571 yılının ilkbahar aylarında Osmanlı ordusu Magosa⁹ Kalesi'ni kuşatma altına alır ve nihayet 1 Ağustos 1571 tarihinde Magosa'nın fethi gerçekleşir. Artık adanın tamamı Osmanlı topraklarına katılmıştır. Böylece adada, yönetimi 1878 yılında geçici olarak İngilizlere bırakılana kadar devam edecek olan 307 yıllık Osmanlı hâkimiyeti başlamış olur.

Kıbrıs'ta Türklerin gelişinden önce ada halkına yüklenen orantısız vergiler sebebiyle halkın önemli bir kısmı adayı terk etmiştir. Nitekim 1572 yılında yapılan tahrirde Masarea ve Mazoto bölgelerinde 76 köyde kimsenin yaşamadığı tespit edilmiştir.¹⁰ Adanın Osmanlı idaresi altında kaldığı dönemde Konya, Sivas, Maraş, Aydın, İçel ve Alanya yörelerinden çoğunluğu sanat ve ticaret ile uğraşan kişiler Kıbrıs'a yerleştirilmiştir.¹¹ Diğer taraftan adaya Anadolu'dan giden Türk erkekleri bölgedeki kadınlarla evlenmiştir. Ancak Osmanlı hükümeti bölgedeki gayrimüslimleri, müslümanlarla evlenmeleri için cesaretlendirmemiştir. Çünkü hükümet gayr-i müslimlerden tahsil olunan cizye gelirlerinin azalmasını istememektedir.¹² Osmanlı Devleti Kıbrıs'taki ticari hayatı canlandırmak için adayı fethinden altı yıl sonra 500 zengin Yahudi'nin Filistin'den Kıbrıs'a yerleşmesini sağlamıştır.¹³ Venediklilerden kalma feodal düzen ortadan kaldırılarak ada halkına toprak edinebilme hakkı tanınmıştır. Ayrıca Venedik Dönemi'nde uygulanan ağır vergiler de kaldırılarak adanın ekonomik açıdan gelişmesi için birtakım

⁸ Koç, **a.g.e.**, s. 49-54.

⁹ 1974 yılı Kıbrıs Barış Harekatında gösterdiği direniş sebebiyle Magosa şehrinin ismi Gazimağusa olarak değiştirilmiştir; ancak yazı içerisinde iki ayrı isim kullanıldığında farklı bir yer anlaşılabilceğinden şehrin ismi Magosa olarak kullanılmıştır.

¹⁰ Halil İnalçık, **Ottoman Policy and Administration in Cyprus After Conquest**, Ankara, 1965, s. 7.

¹¹ İsmail, **a.g.e.**, s.14.

¹² Halil İnalçık, **The Recent History of Cyprus**, Web Sitesi: <http://www.inalcik.com/images/pdfs/87430246RECENTHISTORYOFCYPRUS.pdf>, s. 29, erişim tarihi: 19.01.2012

¹³ İnalçık, **a.g.k.**, s. 29, erişim tarihi: 19.01.2012

imkânlar oluşturulmuştur.¹⁴ Osmanlı idaresi ekonomik icraatlarla yetinmeyerek Ada'da sosyal düzeni sağlamaya dönük olarak da birtakım girişimlerde bulunmuştur. Bunlardan başlıcaları şunlardır, sürgündeki Ortodoks başpiskoposu Kıbrıs'a getirilerek yetkileri iade edilmiş, Rum Ortodoks kiliselerine mal edinme hakkı tanınmış ve Osmanlı idaresince Kıbrıs halkının faydalanması için birçok camii, tekke, türbe, medrese, kütüphane, çeşme ve su kemeri inşa edilmiştir.¹⁵ Bu dönemde halkın kendini savunması ve güvenliğini sağlaması için de Baf ve Larnaka kaleleri yapılmıştır.¹⁶

1.3. KIBRIS ADASININ İNGİLTERE'YE KİRAYA VERİLMESİ

Osmanlı Devleti'nin Kıbrıs adasını kiraya vermesi ile adanın tamamı üzerinde Türk hâkimiyeti bir daha sağlanamamış ve Kıbrıs günümüzde dahi Türk dış politikasını en çok uğraştıran kronik sorunlardan biri hâline dönüşmüştür. 93 Harbi olarak adlandırılan 1877-78 yıllarında yaşanan Osmanlı-Rus Harbi, sonuçları itibarıyla dönemin en güçlü devletlerinden olan İngiltere ve Rusya arasındaki güç mücadelesinde dengeleri değiştirmiştir. Rusya'nın Yeşilköy yakınlarına kadar gelmesi ve bunun sonucunda Osmanlı Devleti ile imzaladığı Ayastefanos Antlaşması, İngiltere'nin Osmanlı Devleti üzerindeki tasarruflarını ciddi bir şekilde etkilemiştir. İngiltere bu gelişmeler üzerine, Rusya'nın Anadolu'daki gayrimüslimleri, Suriye ve Irak bölgesindeki ahaliyi Osmanlı'ya karşı kışkırtacağını; bu durumun Osmanlı'nın bölgedeki gücünün kaybolmasına yol açacağını iddia etmiştir.¹⁷ Osmanlı'nın karşılaşacağı bu tehlikenin üstesinden gelebilmesi için İngiltere ile ittifak kurması gerektiği, o dönem toplanan Berlin Kongresi'nde İngiltere tarafından Osmanlıya iletilmiştir. İngiltere bu ittifakın oluşması için de Suriye ve Anadolu

¹⁴ Bahadır Bumin Özarlan, **Uluslararası Hukuk Açısından Kıbrıs Sorunu ve Avrupa Birliğinin Yaklaşımı**, İstanbul, IQ Kültür Sanat Yay., 2007, s. 25.

¹⁵ Özarlan, **a.g.e.**, s.25.

¹⁶ Vehbi Zeki Serter, **Kıbrıs Türk Mücadele Tarihi 1878-1959**, Lefkoşa, Halkın Sesi Yay., 1988, s. 1-5.

¹⁷ Birten Çelik, "**Kıbrıs'ta İngiliz Dönemi**", Orta Doğu Teknik Üniversitesi Web Sitesi: <http://www.metu.edu.tr/~birten/ingiliz.html>, erişim tarihi: 20.01.2012.

sahillerine yakın olan Kıbrıs adasını askerî amaçlarla kullanmak üzere talep etmiştir.¹⁸ İngiltere sadece teklifte bulunmamış, Osmanlının Kıbrıs adasını İngiltere'nin kullanımına açmaması durumunda adanın İngiliz donanması tarafından cebren alınabileceği tehdidinde de bulunmuştur.

Osmanlı İmparatorluğu'nda 19. yy.da yaşanan genel zayıflama devletin askerî gücünün bir kısmını yitirmesine yol açmıştır. Osmanlı'nın savunma gücündeki zayıflamanın en önemli belirtisi, 1875 yılında başlayan Rus Harbinde devletin savaşı kaybederek Rusya karşısında önemli miktarda toprak kaybına uğramış olmasıdır. Osmanlı Devleti, savaşa gücünde ortaya çıkan zafiyeti, yanına bir müttefik alarak gidermeye dönük bir politika içerisine girmiş, bu politikanın bir uzantısı olarak da Padişah II. Abdülhamid Rusya'nın düşmanca emellerini engelleyebilmek için İngiltere ile iş birliği yapmayı uygun görmüştür. Osmanlı İmparatorluğu Rus tehdidine önlem olarak 4 Haziran 1878'de İngiltere ile yaptığı gizli savunma anlaşması esasınca Kıbrıs adasını yıllık 90.000 altın karşılığı İngiltere'ye kiraya vermiştir.¹⁹

İngiltere'nin adanın yönetimini ele geçirmesinden sonra, Kıbrıs'ı Osmanlı egemenliğine bağlı kalmadan yönetmiş olduğunun tartışılmasının fazla bir önemi yoktur. Çünkü İngiltere'nin temel hedefi olan "Kıbrıs'ı Akdeniz'de askerî üs olarak kullanma" düşüncesi gerçekleşmiştir. İngilizlerin Kıbrıs üzerinde yer alan askerî güçleri geçmişte hiçbir uluslararası platformda antiemperyalist, antikolonyalist devletler tarafından tartışılmamıştır.²⁰ 20. yy. başlarından itibaren İngiltere uluslararası sömürge yönetimlerinde güç kaybetmeye başlamasıyla sömürgeleri üzerindeki yönetimin tarzını mutlak egemenlikten, stratejik amaçlar doğrultusunda faydalanma şekline dönüştürmeye yönelişi Kıbrıs üzerinde de kısmen kendisini göstermiştir. İngiltere bu politikadan dolayı Kıbrıs adasında da kalıcı bir düzen kurarak intizamı sağlamak istememiştir. Bunun yerine kendisine uzak; ancak Mısır,

¹⁸ Yavuz Gürler, "**Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin Kuruluşuna Kadar Kıbrıs Meselesi**", Kırşehir, Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi, c. V, 2004, s. 102.

¹⁹ Özarlan, **a.g.e.**, s. 26.

²⁰ Mehmet Hasgüler, **Kıbrıs'ta Taksim ve Enosis Politikalarının Sonu**, İstanbul, Alfa Yay., 5. Baskı, 2007, s. 35.

Süveyş gibi önemli ilişkilerinin bulunduğu bölgelere yakın noktada bulunan Kıbrıs adası üzerinde askerî güç bulundurarak bölgenin başka bir uluslararası gücün denetimine girmemesi için çaba harcamıştır.

1.4. KIBRIS'IN İNGİLTERE TARAFINDAN İLHAKI

Osmanlının Birinci Dünya Savaşı'na Almanya'nın yanında girmesi ile İngiltere Osmanlı'ya savaş ilanında bulunmuştur. Bunun sonucunda İngiltere 1878 Kıbrıs Antlaşması'nı ve buna bağlı uluslararası anlaşmaları feshettiğini açıklayarak Kıbrıs'ı tek taraflı olarak ilhak ettiğini ilan etmiştir.²¹ Bu karar, İngiltere'nin Kıbrıs'ın yönetimini Rusya karşısında Osmanlı'ya destek vermek için devralmadığını ispatlar niteliktedir. Adanın İngiltere tarafından ilhakı Kıbrıs Rumlarını son derece memnun etmiş, Kıbrıslı Rumlar Enosis'e ulaşma doğrultusunda bunu bir adım olarak görmeye başlamışlardır. Bu durum adada bulunan Türklerde tedirginliğe yol açmış ve ada Türklerinin ana vatana göçünü hızlandırmıştır. Böylece Kıbrıs içerisindeki Türk-Rum nüfus yapısı Rumların lehine değişmiştir.²² Kıbrıs Cumhuriyeti kurulana kadar yaklaşık 80 yıl İngiliz hâkimiyeti altında kalan Kıbrıs adasında birçok siyasî ve askerî sorun yaşanmıştır. Ortaya çıkan bu sorunların bir kısmı diplomatik yollarla, bir kısmı da İngiltere'nin askerî müdahalelerini sertleştirilmesi sonucu çözülmeye çalışılmıştır. Kıbrıs'ta ortaya çıkan sorunların ve siyasî gelişmelerin temel çıkış noktaları ise İngiltere'nin Birinci Dünya Savaşı sırasında Kıbrıs'ı bir koz olarak kullanmak istemesi, Rumların Enosis hayalleri ve Türklerin Rumlarla yaşadığı anlaşmazlıklardır. Kıbrıs'ın İngiltere tarafından ilhak edilmesinden sonraki en önemli siyasî gelişme, İngiltere'nin 1915'te Bulgaristan'a karşı Yunanistan'ın kendi safında yer alması için Kıbrıs'ı Yunanlılara teklif etmesi ile yaşanmıştır. Ancak dönemin Yunan Kralı Konstantine bu teklife karşı tepkisiz kalmayı tercih etmiş ve sonuç olarak bu teklif Kıbrıslı Rumların

²¹ Zafer Çakmak, **Enosis Kıbrıs'ta İsyân**, İstanbul, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2009, s. 52.

²² Gürler, **a.g.m.**, s. 104.

Enosis hayalini sağlayabilecekken Yunanistan'ın savaşa girmek istememesinden dolayı gerçekleşmemiştir.²³

1.5. MİLLİ MÜCADELE SONUÇLARININ KIBRIS ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

Milli Mücadele'nin bitmesi ile İngiltere'nin de aralarında bulunduğu İtilaf Devletleri ile yapılan Lozan Antlaşması esasınca İngiltere'nin 5 Ekim 1914'te aldığı Kıbrıs'ı ilhak kararı Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) hükümeti tarafından tanınmıştır. Bu antlaşma ile Kıbrıs'ın nihai statüsü belirlenerek ada, hukukî olarak İngiltere'ye bağlanmış, Lozan Antlaşması imzalandıktan kısa bir süre sonra İngiliz parlamentosunca onaylanmıştır. Bu onayın ardından İngiltere Kralı V. George 10 Mart 1925'te Kıbrıs'ı taç koloni ilan ederek adanın beraatını imzalamış ve Kıbrıs adasını diğer sömürgelerinde olduğu gibi İngiliz toprağı sayarak adaya bir vali atamıştır.²⁴ Türkiye'nin Kıbrıs üzerindeki yetkilerinin tamamından vazgeçmesi Kıbrıs'ta yaşayan Rumlar açısından Enosis'i gerçekleştirmeyi engelleyen önemli bir unsurun ortadan kalkması olarak yorumlanmıştır. 1920'li yılların ortalarına kadar, Kıbrıslı Rumlar Enosis hedefini gerçekleştirebilmek için İngiliz yönetiminden kendilerinin Kıbrıs'ın yönetimine daha etkin bir şekilde katılımını sağlayacak anayasal düzenlemeler yapmalarını istemiştir. 1929 yılında İngiltere'de işçi partisinin iktidara gelmesi üzerine Rumlar, Londra'ya bir heyet göndererek anayasada değişiklik yapılmasını ve Rumların Türklere karşı üstünlük sağlaması gerektiğini teklif ettiler ancak İşçi Partisi bu teklifi reddetti.²⁵ Kıbrıslı Rumların istekleri gerçekleşmeyince adada İngiltere'nin sert müdahalelerle bastırmak zorunda kaldığı, yaklaşık 15.000 Rum'un katılımıyla gerçekleşen büyük isyanlar başlamıştır. Bu isyanın sonucunda İngiltere'nin Kıbrıs valisi kendisine verilen olağanüstü yetkileri kullanarak sadece Rumları değil, Türkleri de kapsayacak birtakım yaptırımları Kıbrıs üzerinde uygulamaya

²³ Çelik, **a.g.k.**, erişim tarihi: 17.10.2011

²⁴ Çakmak, **a.g.e.**, s. 74.

²⁵ H. Fikret Alasya, **Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Tarihi**, Ankara, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yay.: 71, Seri: III, Sayı A.18, 1987, s. 9.

koyarak adada bir nevi diktatörlük idaresi tesis etmiştir.²⁶ Bu uygulamaya göre: Anayasa, Yasama Meclisi, belediye seçimleri, siyasi partiler askıya alınmış, Türk ve Yunan tarihinin okutulmasının kısıtlanmasının yanı sıra İngiliz idaresinin özellikle adada yaşayan Türkleri sindirmeye yönelik planlı bir girişimi söz konusu olmuştur.²⁷ İngiliz sömürge yönetimi adaya getirdiği ilave kuvvetlerin de yardımıyla 5 Kasım 1931'de isyanı bastırarak adada sükûneti tekrar sağlamıştır. 1940'lı yıllara gelindiğinde II. Dünya Savaşı'nın başlamasıyla Yunanistan'ın müttefiklerine bağlılığı, İtalya tarafından işgal edilmesiyle artmıştır. Savaştan sonra İngiltere, uluslararası konjonktürün etkisiyle sömürgelerini bırakmaya dönük birtakım planları olduğunu duyurmuş, ancak bu planlar Kıbrıs için geçerli olsa bile adada yaşayan Rumların beklentilerini karşılamaktan uzak olduğu zamanla anlaşılmıştır.

Yunan hükümeti; ABD ve İngiltere'ye adanın kendilerine verilmesi karşılığında bir üs verebileceğini açıklamıştır. İkinci Dünya Savaşı sonrasında da Yunanistan Kıbrıs'ı kendi topraklarına dahil etme düşüncesi olan "Enosis"ten vazgeçmemiş, Enosis'i gerçekleştirebilmek için 21 Kasım 1949'da BM'ye başvurarak adanın Yunanistan'a ilhakı ile ilgili olarak plebisit çalışmalarını başlatmıştır.²⁸ Makarios'un Kıbrıs Ortodoks kilisesi başpiskoposu seçilmesi, Kıbrıs ve Yunanistan'daki Enosis yanlılarının elini güçlendirmiş, Ağustos 1954'te Yunanistan, "Self determinasyon" sloganı altında konuyu BM'ye taşımıştır.²⁹

Kıbrıslı Türkler, Kıbrıs milleti diye tek bir millet olmadığını dile getiren Rumlara karşı bu söylemden hareketle adada Rumların self determinasyon yapamayacağını, çünkü tek bir halkın, dinin ve dilin olmadığını savunarak çıkış noktası bulmaya çalışmışlardır. Dönemin Türkiye hükümeti de bu söyleme destek vererek BM genel kurulunda Yunanistan'ın self

²⁶ Alasya, a.g.e., s. 9.

²⁷ Ulvi Keser, **Kıbrıs'ta Türk-Yunan Fırtınası 1940-50-60-70**, İstanbul, Boğaziçi Yay., 2006, s. 148.

²⁸ Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı Resmi Web Sitesi: <http://www.mfa.gov.tr/kibris.tarihce.tr.mfa> erişim tarihi: 17.10.2011

²⁹ Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı Resmi Web Sitesi: <http://www.trncinfo.com/index.asp?page=345>, erişim tarihi: 18.10.2011

determinasyon teklifini reddetmiştir. Bu gelişmeler altında Kıbrıs'ta Enosis faaliyetlerine hız kazandırmak için kurulan terör örgütü Ethniki Orgonosis Kyrion Agoniston (EOKA)'nın eylemleri sesini duyurmaya başlamıştır.³⁰ EOKA, Grivas tarafından Makarios'un da kabulüyle kurulmuş ve örgütün "siyasi önderliğin savaşan kolu" niteliğinde hareket etmesi planlanmıştır.³¹ Makarios başlangıçta sınırlı birkaç gerilla operasyonunun İngilizlerin adadan ayrılmasına yeteceğini düşünmüştür. Ancak zamanla EOKA güçlü ve etkin bir gerilla organizasyonuna dönüşmüştür.³² Önce İngilizlere karşı başlayan EOKA tedhişi kısa bir süre sonra Türklere de yönelmiş ve ilk olarak Türkiye Büyükelçiliği basın ateşeliği bombalanmıştır.³³ Bu süreçte Yunan basını da EOKA'yı destekler mahiyette yayınlar yaparak EOKA'nın faaliyetlerinin İngiltere'nin gütmekte olduğu sert siyasetin bir sonucu olduğunu vurgulamıştır.³⁴

İngiltere kendi yetki alanındaki Kıbrıs'ta sükûneti sağlamak ve stratejik menfaatlerinin tehlikeye girmesini önlemek için 20 Haziran 1955 tarihinde "Doğu Akdeniz'in Güvenliği ve Kıbrıs" konulu konferansı Londra'da başlatmış, bu konferansa Türk ve Yunan dışişleri bakanları da katılmıştır; ancak konferans esnasında Yunanistan'ın Enosis'te ısrar etmesine karşın Türkiye'nin bunu kabul etmemesi, İngiltere'nin olumsuz çabaları konferansın sonuç alınmadan dağılmasına yol açmıştır.³⁵

1.6. ABD'NİN KIBRIS SORUNUNA MÜDAHALESİ

Kıbrıs'ta gerilla savaşı tehlikesiyle karşı karşıya kalan Türk hükümeti, daha önce izlediği Kıbrıs politikasında ani değişiklikler yapmıştır. Bu esnada, Türkiye'nin de desteğiyle, Kıbrıs'ta Türk Mukavemet Teşkilatı (TMT) adıyla

³⁰ Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı Resmi Web Sitesi, a.g.k., 19.10.2011

³¹ Süha Bölükbaşı, **Barışçı Çözumsuzlük, Ankara'nın ABD ve BM ile Kıbrıs Macerası**, Ankara, İmge Yayınevi, Kasım, 2001, s. 69.

³² Bitsios, Dimitri, **Cyprus: The Vulnerable Republic**, Institute for Balkan Studies, Thessaloniki, 1975, s.43

³³ Keser, a.g.e., s. 174.

³⁴ Keser, a.g.e., s. 174.

³⁵ Serter, a.g.e., s. 63-69.

savunma amaçlı bir organizasyon kurularak EOKA saldırılarına karşı Kıbrıs Türkleri savunulmaya başlandı.³⁶ Önceleri Kıbrıs'ın İngiltere'nin iç meselesi olduğunu düşünen Türkiye, 1955'te İngiltere Kıbrıs'tan vazgeçerse adanın kendisine geçmesi gerektiğini söylemeye başlamıştır. Türkiye'nin Kıbrıs'ın Türkiye'ye geri verilmesi talebi 1955'te Yunanistan'ın Enosis çabalarına bir tepki olarak ortaya çıkmıştır.³⁷ 1956 yılında dönemin Başbakanı Menderes, Türkiye'nin Kıbrıs müzakerelerinde temsilciliğini yapan Nihat Erim'e Kıbrıs sorununun çözümüne yönelik tercihlerinin yer aldığı bir liste vererek Kıbrıs'la ilgili iyi ve kötü alternatifleri en iyiden başlamak üzere sıralamıştır:

1. İngilizler Kıbrıs'ta kalsın,
2. Onlar çıkacaksa ada Türkiye'ye verilsin,
3. Bu olmaz ise ada taksim edilsin,
4. Özerklik
5. Hiç arzu edilmeyen şekil, adanın Yunanistan'a verilmesidir.³⁸

Menderes tüm bu alternatifler neticesinde taksim tezinde karar kılmış ve 1956'dan itibaren Enosis tehdidine karşı Türkiye tarafından taksim tezi dile getirilmeye başlanmıştır. Türkiye, Yunanistan'ın Kıbrıs meselesini self determinasyon söylemi altında BM'ye taşıyarak gelecekteki Enosis hayalini sürdürmesine karşın "taksim" tezini seslendirmiş ve özellikle 1950'li yılların sonunda bu tez Türk basınında yer bulmuştur. Neticede sorunun çözümsüz kalması Türkiye ve Yunanistan arasında yaşanacak bir savaş riskini ortaya çıkarmıştır. Böyle bir ihtimalin gerçekleşmesi Kuzey Atlantik Paktını, Doğu Akdeniz'de zafiyete uğratabilir; Amerika-Sovyetler Birliği arasındaki soğuk savaşta Sovyetler Birliği lehine bir durum yaratabilirdi. ABD tüm bunları hesaba katarak Kıbrıs sorununa müdâhil olarak Yunanistan'ın ve Türkiye'nin farklı tezler savunup savaşmak zorunda kalmasını önlemek için tarafları geçici olarak bu tezleri savunmamaları konusunda iknaya çaba gösterdi. ABD'nin etkisi 1958 yılında yapılan North Atlantic Treaty Organization

³⁶ Bölükbaşı, **a.g.e.**, s. 69.

³⁷ Bölükbaşı, **a.g.e.**, s. 71.

³⁸ Nihat Erim, **Bildiğim ve Gördüğüm Ölçüler İçinde Kıbrıs**, Ankara, Ajans-Türk, 1975, s. 1-2.

(NATO) toplantısında ortaya çıktı. Toplantıda Türkiye taksim tezinden, Yunanistan da Enosis'ten vazgeçtiğini açıkladı. Bu gelişmeler neticesinde 1959 Ocak ayı boyunca Yunan ve Türk diplomatları arasında bağımsız Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulması ile ilgili toplantılar yapılmıştır.³⁹ Yapılan görüşmeler sonucunda Türkiye ve Yunanistan'ın anlaşığı duyurulmuş, bundan sonraki süreçte Kıbrıs Cumhuriyeti'ni ve Kıbrıs anayasasını oluşturan, Zürih Antlaşması ve Londra Antlaşması; Türkiye, Yunanistan ve İngiltere tarafından imzalanmıştır. Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla da soruna taraf devletler arasında anlaşma sağlanmıştır.

Londra Antlaşması'nın imzalanmasından sonra 1960 yılının Ağustos ayına kadar hazırlık süreci yaşandı. 13 Aralık 1959'da yapılan seçimlerde Başpiskopos Makarios cumhurbaşkanı, Dr. Fazıl Küçük de cumhurbaşkanı yardımcısı seçildi ve kurulan geçici hükümet tarafından 199 maddelik anayasa 6 Nisan 1960'ta kabul edildi. 16 Ağustos'ta Kıbrıs'ı temsil edenlerin bildirimle katıldığı Lefkoşa Antlaşması; İngiltere, Yunanistan ve Türkiye tarafından imzalanarak Kıbrıs Cumhuriyeti resmen kuruldu ve aynı yıl BM'ye üye oldu.

1.7. KIBRIS CUMHURİYETİ'NİN KURULUŞUNDAN DAĞILMASINA KADAR GEÇEN SÜREÇ VE BU SÜRECİN TÜRK DIŞ POLİTİKASI ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

Kıbrıs Cumhuriyeti devletinin adada meydana gelen sorunlara müdahale ederken Rum yanlısı davranışı, Kıbrıs'ta yaşayan Türkler nezdinde Kıbrıs Cumhuriyeti'nin meşruiyetini yitirmesine sebep olmuştur. Kıbrıs'ta 1960'ta tesis edilen düzenin henüz ciddi anlamda işlerlik kazanamadan bozulması, Türkiye'nin 1960-1974 arası dış politikasında ciddi sorunlara yol açmıştır. Türkiye 1963'te adada Rum ve Türk toplumları arasında yaşanan çatışmalar neticesinde duruma diplomatik ve askerî bakımdan dâhil olmak zorunda kalmıştır. Uluslararası toplumda Kıbrıs Cumhuriyeti olarak bilinen devletin cumhurbaşkanı sıfatıyla tanınan Makarios ise soğuk savaş dönemi

³⁹ Gürler, **a.g.m.**, s.107.

konjonktüründen faydalanmayı ihmal etmemiş, BM içerisindeki bağlantısız ülkelerle ve perde arkasında Sovyetler Birliği ile iş birliği yaparak Türkiye'yi Amerika'ya ve Sovyet Birliği'ne karşı uyguladığı dış politikada zor durumda bırakarak, bağlantısız ülkelere sağladığı destek ile de Türkiye'nin BM içerisindeki gücünü azaltmıştır.⁴⁰

Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla birlikte iki toplumun temsilcileri arasında askerî yapılanma, belediyeçilik, vergi uygulamaları gibi yönetime dair konularda ciddi görüş ayrılıkları belirmiştir. Bunların giderilmesi için çeşitli görüşmeler Türk üyelerin yer aldığı temsilciler meclisinde yapılsa da Makarios cumhurbaşkanlığındaki Rum yönetimi, her iki toplumun eşitliği üzerine kurulmuş olan Kıbrıs Cumhuriyeti'nin hukukî yapısını temelden değiştirmek istemekteydi.⁴¹ Makarios'un 30 Kasım 1963'te Türkiye'ye sunduğu 13 maddelik anayasa değişikliği teklifi Türk hükümetince ivedi bir biçimde reddedilmiştir. Bu teklifle Makarios, Kıbrıs Türklerini azınlık statüsüne sokmayı ve ülkenin tek meclisli yasama organı olan Kıbrıs Temsilciler Meclisinde Türklerin veto kullanma hakkını ellerinden almayı hedeflemiştir.⁴² Makarios, anayasada köklü değişimler yapmak istediğini Kıbrıs devletini kuran antlaşmalarda imzası bulunan devletlere diplomatik yoldan bildirmek istediği de diğer devletlerin konuya ilişkin görüşünü esas almayacağını da açıklayarak bu konuyu tüm dünyaya bir iç sorun gibi sunmaya çalışmıştır.⁴³

Makarios'un 1960 Kıbrıs anayasasında yapmak istediği değişiklikler şu şekildedir:

- “1. Cumhurbaşkanı ve yardımcısının veto hakkının kaldırılması,
2. Cumhurbaşkanı dışarıda iken ona cumhurbaşkanı yardımcısının vekâlet edebilmesi,

⁴⁰ Hasgüler, **a.g.e.**, s. 100,156.

⁴¹ Melek Fırat, “Yunanistan ile İlişkiler”, **Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar**, c. I 1919-1980, Editör: Baskın Oran, İletişim Yay., 13. Baskı, İstanbul, 2008, s. 723.

⁴² Keser, **a.g.e.**, s.267.

⁴³ Ahmet Gazioğlu, **Kıbrıs'ta Cumhuriyet Yılları ve Ortaklığın Sonu 1960-1964**, Ankara, Kıbrıs Araştırma ve Yayın Merkezi (CYREP), Nisan 2003, s. 195.

3. Temsilciler Meclisi başkan ve yardımcısı, cemaatler tarafından ayrı ayrı değil, Meclis tarafından bütün milletvekillerinin katılabilmesi ve seçilebilmesi,

4. Temsilciler Meclisi Başkanı'na, Temsilciler Meclisi Başkan Yardımcısının vekalet edebilmesi,

5. Bazı kanunların yapılabilmesi için anayasada ön görülen ayrı çoğunluğun istenmesinin kaldırılması,

6. Belediyelerin birleştirilmesi,

7. Adalet mekanizmasının tek elde birleştirilmesi,

8. Polis ve jandarma teşkilatının birleştirilmesi,

9. Ordunun sayısının anayasaya bağlı olarak değil özel bir kanuna göre tayin edilmesi,

10. Memurların nüfus oranına göre cemaatlerden alınması,

11. Amme hizmeti komisyonunun 5'ten 1'e indirilmesi (Eskiden 3/10 idi),

12. Amme hizmeti komisyonu kararlarını basit çoğunluklar ile alınması,

13. Rum Cemaat Meclisinin lağv edilmesi."⁴⁴

Kıbrıs'taki Rum liderliğinin bu haksız ve kışkırtıcı tutumu karşısında Kıbrıs Türk liderliği, belediyeler ve vergi yasaları gibi konularda herhangi bir müzakerede yer almayacağını açıklamıştır.⁴⁵ Aralık 1963'te adada toplumlar arası çatışmaların yaşanmaya başlamasıyla gerginlik had safhaya çıkmış ve Kıbrıs Cumhuriyeti asayişini sağlayamaz hâle gelmiştir. Türkiye bunun üzerine Kıbrıs'a müdahale hazırlıklarına başlamış ve adada toplumlar arası çatışmaların önlenmesi için Yunan ve İngiliz birliklerinin de müdahalede bulunması gerektiğini aksi hâlde Türkiye'nin tek taraflı müdahale hakkını kullanacağını ilgili ülkelerin hükümetlerine bildirmiştir. Kıbrıs'ta yaşanan olayların çözümüne dair Kıbrıs Antlaşması'nda imzası bulunan garantör devletlerin temsilcilerinin Londra'da yaptığı görüşmeler neticesinde adada NATO askerinin konuşlanması Türkiye tarafından kabul edilecek olsa da

⁴⁴ Pierre Oberling, **The Road to Bellapais The Turkish Cypriot Exodus to Northern Cyprus**, New York, Columbia University Press, 1982, s.84.

⁴⁵ Gazioğlu, **Kıbrıs'ta Cumhuriyet Yılları...**, s. 195.

Kıbrıs Cumhuriyeti'nin, Sovyet Rusya ve bağlantısızlar nezdindeki algısına zarar vermek istemeyen Makarios, adada NATO askerine değil ancak BM gücüne razı olabileceğini belirtmiştir. Yunanistan'da ise ezici bir çoğunlukla iktidara gelen Yorgos Papandreu'nun Kıbrıs sorununu hükümetin iç meselesi gibi algılaması zaman zaman Kıbrıs konusuyla ilgili olarak Yunan hükümetinin popülist yaklaşmasına yol açmıştır. Yunan hükümetinin yaklaşımının da etkisiyle Makarios'un 1 Ocak 1964 günü Garanti ve İttifak antlaşmalarını feshettiğini ilan etmesi üzerine Kıbrıs Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Yardımcısı Dr. Fazıl Küçük, aynı gün bir bildiri yayımlamıştır. Bildiride bu olayın, Rumların saldırıya geçme nedenlerinin Zürih ve Londra Antlaşmalarıyla kurulan düzeni ve ortak devleti yıkmak olduğunu kanıtladığını; Makarios'un antlaşmaları feshetme, anayasayı değiştirme hareketlerinin hiçbir yasal dayanağı bulunmadığını, bu nedenle geçersiz olduğunu belirtmiştir.⁴⁶

Makarios'un antlaşmaları feshinin ardından Türkiye'nin, Kıbrıs'a müdahaleye kalkışmasına Amerika'nın Johnson mektubunu yollayarak karşılık vermesi, Türk-Amerikan ilişkileri tarihinde 1947 yılında Truman Doktrini ile başlamış olan iyi ilişkilerde bir kırılma noktası olmuştur.⁴⁷ Amerika'nın bu tutumu, Türkiye'nin müdahaleden vazgeçmesinin resmî gerekçesi hâline gelerek Türkiye'yi dış politikasını Amerika merkezli oluşturmasının, çok doğru bir tutum olmadığı noktasında yeni arayışlara itmiştir.⁴⁸ Amerika'nın Türkiye ile yaşadığı bu kriz, Türkiye için birçok olumsuzluğu beraberinde getirmekle birlikte, Amerika'yı Kıbrıs meselesine çözüm bulmaya sevk etmiştir. 1964 yılında ABD'nin özel temsilcisi Dean Acheson'un arabuluculuğunda Kıbrıs sorunuyla ilgili tarafların bir araya geldiği Cenevre görüşmeleri başlamıştır; ancak burada çıkan sonuç, Yunanistan mutabık kalsa bile Makarios'un razı gelebileceği bir sonuç olmadığından yapılan konferanslar etkisiz kalmıştır. Kıbrıs'ta 1963 ve 1964

⁴⁶ Gazioğlu, **Kıbrıs'ta Cumhuriyet Yılları...**, s. 490.

⁴⁷ Fahir Armaoğlu, **20. yy Siyasi Tarihi**, İstanbul, Alkım Yay., 17. Baskı, 2010, s. 942.

⁴⁸ Armaoğlu, **a.g.e.**, s. 726.

yıllarında yaşanan krizlerin tek sebebi Makarios'un Kıbrıs anayasasını değiştirmeye yönelik girişimleri değildir. Makarios yönetimi Kıbrıs Türk halkının izole edilmiş bölgelerde ambargo altında yaşamasını hedeflemiştir. Bu sayede Yunanistan yönetimi ve Kıbrıs Başpsikoposu Makarios tarafından hazırlanan, Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhakını ve Kıbrıs Türk toplumunun ortadan kaldırılmasını amaçlayan Akritas Planı uygulamaya konmuştur.⁴⁹ 1964 yılında Türkiye, adada devam eden çatışmaları durdurmak ve yaşam hakkı risk altına giren Türklere yardım edebilmek için Kıbrıs'a bir hava harekâtı düzenlemiştir. Bu harekât Türkiye'nin gerektiğinde adaya askerî müdahaleden kaçınmayacağını göstermesi bakımından etkili olsa da kara harekâtı ile desteklenmediğinden yetersiz kalmıştır.

Kıbrıs sorununun uzun süredir devam ediyor olması soruna taraf olan devletlerden Yunanistan ve Türkiye'deki siyasi muhatapların süreç içerisinde farklı kişiler olmasına yol açmıştır. Yunanistan'da Amerika destekli albaylar cuntasının işbaşına gelmesiyle Papandreu devrilmiş, Türkiye'de 1965 seçimlerini Adalet Partisi'nin başındaki Süleyman Demirel kazanmıştır. Yunanistan'da Amerika destekli hükümetin işbaşına gelmesi, Yunanistan'ın Sovyet Rusya nezdindeki algısına zarar vererek Türkiye'nin Sovyetlerle olan ilişkisini geliştirmesi bakımından bir fırsat yaratmıştır. Dönemin başbakanı Demirel bu fırsatı kullanmak için Sovyetlere çeşitli ziyaretlerde bulunmuş ve dostluk açıklamaları yapmış olsa da Kıbrıs meselesiyle ilgili tam bir Türk-Sovyet iş birliğinden söz etmek oldukça zordur. Aslında iş birliğinin gerçekleşmemesinin önemli bir nedeni de Kıbrıs meselesinin fazlasıyla uluslararası bir meseleye dönüştürülerek NATO üzerinden Amerika ve İngiltere'nin Kıbrıs'ı kontrol etmek istemesi ve Rusya'nın buna karşı hâkimiyet tesis etme çabasında oluşudur. Soğuk savaşın uluslararası rekabeti Kıbrıs meselesinde de kendini göstermiştir.⁵⁰

⁴⁹ Erol Mütercimler, **Kıbrıs Barış Harekâtının Bilinmeyen Yönleri**, İstanbul, Yaprak Yay., 1990, s. 86.

⁵⁰ Kamer Kasım, **"Soğuk Savaş Dönemi Sonrası Kıbrıs Sorunu"**Gazi Akademik Bakış Dergisi,s.57-72, c .1, Sayı 1, Kış 2007

1.8. TÜRKİYE'Yİ 1974 BARIŞ HAREKÂTINA GÖTÜREN SÜREÇ

Demirel iktidarı süresince Kıbrıs'ta yaşanan problemi, diplomatik yollardan çözmeyi denese de hiçbir şartla Enosis'i kabul etmeyeceğini, Yunan tarafına müzakerelerde bildirmesi Rumların silahlı mücadelesini arttırmasına yol açmıştır. Kıbrıs'ta EOKA örgütünü kuran ve daha önce Anadolu'da Türklere karşı savaşmış olan Yunan Komutanı Grivas, 15 Kasım 1967'de Geçitkale ve Boğaziçi bölgelerinde Türklere karşı saldırılar düzenleyerek çok sayıda Kıbrıs Türkünün ölümüne yol açmıştır. 17 Kasım 1967'de TBMM, hükümete Kıbrıs'ta durumun daha da kötüye gitmesi durumunda savaş ilan edebilmesi için gereken izni vermiştir. Bunun üzerine Türk hükümeti, Yunan cuntasına Makarios'u saf dışı bırakacak birtakım talepler iletmıştır.⁵¹ Talepler şu şekildedir:

- “1. General Grivas'ın Kıbrıs adasından acilen geri çekilmesi,
2. Garanti Anlaşmalarının izin verdiği ölçünün üzerine çıkan bütün Yunan askerlerinin geri çekilmesi,
3. Kıbrıs Rumlarının silahtan arındırılması,
4. Kıbrıs Türklerine uygulanan tüm ekonomik yaptırımların kaldırılması,
5. Kıbrıs Türk bölgelerine saldırı yapılmayacağına dair etkin bir garanti verilmesi.”⁵²

Yunan cuntası Türk güçleriyle ordusunu savaşmak zorunda bırakmak istemiyordu. Böyle bir durum gerçekleşirse Amerika'dan ihtiyaç duyacağı yardımı alma şansı yoktu. Neticede Cunta, Grivas'tan işgal ettiği bölgelerden çekilmesini istedi; ancak bu istek Türk hükümetinin taleplerini karşılamakta son derece yetersizdi.⁵³ 1967 olaylarına ilişkin Türkiye'nin yaklaşımına Sovyetler ve ABD'nin tepkisi 1964'den daha ılımlı olmuştur. Yaklaşımların farklılaşmasına yol açan dört temel sebep mevcuttur. Birinci sebep Yunanistan'da işbaşına gelen cunta yönetimi Washington'a karşı direnebilecek halk desteğinden yoksundur, bundan dolayı ABD, Yunanistan

⁵¹ Oberling, **a.g.e.**, s.141.

⁵² Oberling, **a.g.e.**, s.142.

⁵³ Oberling, **a.g.e.**, s.143.

ile iş birliğini korumak için Türkiye'yi engeller gibi gözükme mecburiyetini hissetmemiştir. İkinci sebep ise Yunan askerleri ve Grivas'ın adadan çıkarılması konusunda Makarios hemfikirdi. Üçüncü sebep Kıbrıs'ta Enosis gerçekleştiği takdirde Kıbrıs, faşist Yunan cuntası denetimine girecek, gerçek anlamda NATO üssüne dönüşecekti. Bu durum Sovyetlerin istediği bir durum değildi. Dördüncü sebep ise Yunanistan albaylar cuntası Avrupa'da dışlanmış durumdaydı. ABD dışında destek alabileceği bir ülke bulunmuyordu.⁵⁴ 1967 bunalımının ardından Kıbrıslı Türkler Kıbrıs Cumhuriyeti'nin yönetiminde yer alan Türk liderlerin de desteğiyle 1964'ten beri fiilen sürdürdükleri ayrı yaşama durumlarını hukuksal bir yapıya dönüştürerek 28 Aralık 1967 günü Geçici Kıbrıs Türk yönetimini ilan ettiler. Bu sayede Grivas'ın saldırılarına karşı daha etkili organize olabilecek bir yapıya kavuştular.⁵⁵

Türkiye'nin müdahalede bulunmak istediği hâlde bunu etkili bir şekilde sonuçlandıramamasının temel sebebi o dönem Kıbrıs'a asker çıkaracak yeterli teçhizatın elinde bulunmamasıdır. 1974 Kıbrıs Harekâtı aslında Türkiye'nin 1967 yılında gerçekleştirmek istediği bir müdahaledir. 1974 yılına kadar aradan geçen yedi yıllık sürede, bu isteği olgunlaştıran en önemli unsurların başında, Yunanistan'daki albaylar cuntasıyla Makarios arasındaki gerilim sonucu Yunanistan'ın Kıbrıs adasının tamamına yönelik bir müdahaleye girişmiş olması, Türkiye'nin Makarios sonrası Yunanistan'ın Enosis'i sağlamaya dönük çalışmalar yaptığını bilmesi, Türkiye'de 1971 askerî darbesiyle siyasi aktörlerin yeniden yapılanması ve aradan geçen sürede çıkartma yapmak için gerekli malzemelerin temini gelmektedir. 15 Temmuz 1974 günü EOKA tedhişçilerinden Nikos Sampson Rum Millî Muhafız Ordusunun da desteklediği bir darbe ile Makarios'u düşürerek Kıbrıs Helen Cumhuriyeti'ni ilan etti. Bunun üzerine Türkiye Başbakanı Ecevit, İngiltere hükümeti ile temasa geçerek Garanti Antlaşması'nın 4. maddesini işletilebilmek için Londra'ya gitti.⁵⁶ Ecevit'in temasları sonrası İngiltere hükümeti adaya müdahaleye yanaşmayınca Türkiye'nin tek başına müdahale

⁵⁴ Fırat, **a.g.m.**, s. 738.

⁵⁵ Oberling, **a.g.e.**, s. 144.

⁵⁶ Mütercimler, **a.g.e.**, s.140.

etmekten başka seçeneği kalmadığı ortaya çıkmış oldu.⁵⁷ Tüm bu gelişmeler sonrasında Türkiye 20 Temmuz 1974 günü başlattığı askerî hareket neticesinde Kıbrıs'ın coğrafi olarak %7'sini kontrol altına aldı; ancak adadaki Türk nüfusun %65'i hâlâ Rumların denetimindeki bölgelerde ve EOKA-B'nin katliam tehdidi altında kaldı.⁵⁸ Güvenlik Konseyi, Kıbrıs Harekâtı'nın henüz ilk günü olmasına rağmen 20 Temmuzda aldığı 353 sayılı kararla tarafları ateşkese, bütün yabancı kuvvetleri adadan çekilmeye ve tüm ülkeleri Kıbrıs'ın egemenlik, bağımsızlık ve toprak bütünlüğüne saygı göstermeye davet etti. Türkiye BM'nin ateşkes çağrısına olumlu cevap verdi ve Kıbrıs'la ilgili toplanan Cenevre Konferansı'na katılma kararı aldı. Konferansa Türkiye, Yunanistan, İngiltere dışişleri bakanları; ABD, Sovyetler Birliği ve BM gözlemcileri katıldı. Birinci Cenevre Konferansı Türkiye için diplomatik açıdan başarılı geçmiş, adayla ilgili Türkiye lehine birtakım kararlar çıkmıştır. Konferansın sonunda İkinci Cenevre Konferansı'nın 8 Ağustos'ta toplanması karara bağlanmıştır.⁵⁹ Türkiye'nin Birinci Kıbrıs Barış Harekâtı Yunanistan üzerinde de ciddi etkileri olmuştur. Harekât sonrasında Yunan cuntası, hükümeti sivil bir politikacıya devretme kararı aldı. Bu karardan sonra Paris'te sürgünde bulunan Karamanlis Atina'ya dönüp yönetimi devraldı.⁶⁰ Türkiye'nin adada kalıcı bir çözüm bulunana kadar kalması Kıbrıs'taki yeni statik düzeni oluşturmuştur. Amerika müdahaleye karşı çıksa da Ortadoğu'da müttefiki konumunda olan Türkiye'yi ve Yunanistan'ı kaybetmek istemiyordu. Amerika, Türkiye'nin hareket alanını kısıtlayıp Yunanistan'ın da Kıbrıs politikasında yaptığı yanlış kabul etmesini sağlamaya çalışarak denge politikası uygulamayı hedeflemiştir.⁶¹

İş başına yeni gelen Karamanlis hükümetinin yetkilileri İkinci Cenevre Konferansı'nda ülkelere danışma ihtiyacı için ek süre isteyip konferansı aksatınca Türkiye konferansın sonuçlanmasını beklemeden 14 Ağustos

⁵⁷ Armaoğlu, **a.g.e.**, s. 958.

⁵⁸ Fırat, **a.g.m.**, s. 743.

⁵⁹ Armaoğlu, **a.g.e.**, s. 961.

⁶⁰ Fırat, **a.g.m.**, s. 743.

⁶¹ Oberling, **a.g.e.**, s.170.

sabahı İkinci Kıbrıs Harekâtı'nı başlatmıştır. Türk Silahlı Kuvvetleri "Atilla Hattı" olarak adlandırdığı hedefe ulaşarak Magosa-Lefke hattını çizip ateşkes ilan ederek harekâtı durdurdu. İkinci harekât ilkinde göre daha bilinçli bir şekilde gerçekleştirilerek hedeflenen amaca ulaşılmıştır. Harekât sonrası BM'den Türkiye'nin askerî müdahalesini durdurmasına yönelik bir karar çıkmış ve Türkiye gerek ABD, gerekse Avrupa ülkeleriyle ilişkilerinde bugüne dek artarak sürececek olan Kıbrıs sorununun etkilerini yaşamaya başlamıştır. Harekâtın ardından 5 Şubat 1975'te ABD Kongresi Türkiye'nin müdahalesini ve askerîni geri çekmemesini gerekçe göstererek Türkiye'ye silah ambargosu uygulama kararı almıştır. Başkan Gerald Rudolph Ford yasayı iki kez veto etmesine karşın Yunan lobisinin de etkisiyle yasa kongreden geçmiştir.⁶²

1.8.1. Barış Harekâtı Sonrasında Yaşanan Gelişmeler ve Kıbrıs Sorununa BM Çerçevesinde Çözüm Arayışları

1974 yılında İkinci Kıbrıs Barış Harekâtı sonrası özgürlüğüne kavuşan Kıbrıs Türk halkı 13 Şubat 1975 tarihinde Kıbrıs Türk Federe Devleti'ni kurdu. Kıbrıs Türk halkı 1960'taki iki toplumlu cumhuriyetten dışlandıktan sonra, kendi kendini yönetebilmek için 1963-1967 devresinde Genel Komite, 1967-1974'te Geçici Türk Yönetimi, 1974-1975'te ise Kıbrıs Türk Yönetimi ve 1975-1983 döneminde ise Kıbrıs Türk Federe Devleti'ni kurmuştur.⁶³ Kıbrıs Barış Harekâtı'nın doğurmuş olduğu en önemli sonuçlardan biri de Nüfus Mübadelesi Antlaşması olmuştur. 1975 yılında Cenevre'de Rum ve Türk temsilciler arasında imzalanan bu antlaşma ile kuzeyde olup da güneye geçmek isteyen Rumlar güneye geçebileceklerdi. Güneyde bulunan 65.000 Türk 1975 Eylülünde BM gözetiminde kuzeydeki Türk bölgesine geçmişti. Nüfus mübadelesi ile iki toplumlu iki kesimli federal bir yapının oluşturulması mümkün olmuştur. Ayrıca her iki tarafta yaşayan insanlar evlerini terk etmek

⁶² Burcu Bostanoğlu, **Türkiye-ABD İlişkilerinin Politikası**, Ankara, İmge Yayınevi, 2. Baskı, 2008, s.494.

⁶³ Koç, **a.g.e.**, s. 102.

zorunda kalmamıştır.⁶⁴ 1975-1983 arası dönemdeki bir diğer gelişme de BM Güvenlik Konseyi'nin 12 Mart 1975 tarihli ve 367 sayılı kararıyla, iki toplumlu eşitlik temeli üzerinde tarafları görüşmelere çağırması sonucu Denктаş ve Makarios, BM Genel Sekreteri Kurt Waldheim'in gözlemciliği altında 12 Şubat 1977'de imzalanan 4 maddelik antlaşma olmuştur. Bu antlaşmanın maddeleri aşağıdaki gibidir:

“1) Bağımsız, bağlantısız, iki toplumlu bir Federal Cumhuriyet'in kurulması esastır.

2) Her toplumun yönetimi altındaki topraklar, toprak verimliliği ile toprak mülkiyeti ölçütleri ışığında görüşülmelidir.

3) Dolaşma, yerleşme özgürlüğü ve mülkiyet hakkı gibi ilke sorunları, görüşmelere açıktır. Bunların görüşülmesinde, iki toplumlu federal sistem ile Türk toplumu yönünden doğabilecek güçlükler de dikkate alınacaktır.

4) Federal hükümetin görev ve yetkileri, devletin birliğini ve iki toplumlu niteliğini koruyacak biçimde olacaktır.”⁶⁵

1974-1977 yılları arasında Türk tarafı, görüşmelerden kaçan taraf olarak gözükmürken artık Rum tarafı bu rolü devralmıştır. Ekonomisi giderek güçlenen Rum yönetimi, Türk tarafının başta ekonomi ve uluslararası ilişkiler düzeyinde yaşadığı güçlüklerin giderek arttığını gördükçe çözümsüzlüğü yeğlemeye başlamıştır.⁶⁶

3 Ağustos 1977'de Makarios'un ölümüyle, Rum yönetiminin başkanı seçilen Kiprianu ile görüşmeler, Makarios döneminde yapılan antlaşmalara bağlı kalarak sürdürülmüş ve yine BM Genel Sekreteri Kurt Waldheim'in gözlemciliğinde 10 nokta antlaşması imzalanmıştır.⁶⁷

⁶⁴ Hüner Tuncer, **Kıbrıs Sarmalı Nasıl Bir Çözüm?**, Ankara, Ümit Yay., 2005, s. 114.

⁶⁵ Kudret Özersay, **Kıbrıs Sorunu Hukuksal Bir İnceleme**, Ankara, Asam Yay., 2002, s. 105.

⁶⁶ Tuncer, **a.g.e.**, s.115.

⁶⁷ İçişleri Bakanlığı Araştırma ve Etütler Merkezi Web Sitesi: http://www.arem.gov.tr/rapor/degerlendirme/kibris_tarihsel_surec.pdf, erişim tarihi: 17.10.2011

Bu anlaşmanın maddeleri aşağıdaki gibidir:

1) Toplumlar arası görüşmelerin 15 Haziran 1979'da yeniden başlatılması kararlaştırılmıştır.

2) Görüşmelerin temelini, 12 Şubat 1977'de varılan Denктаş-Makarios Antlaşması ve Kıbrıs sorununa ilişkin BM kararları oluşturacaktır.

3) Cumhuriyet, tüm yurttaşlarının insan haklarına ve temel özgürlüklerine saygı göstermelidir.

4) Görüşmeler, tüm toprak ve anayasa sorunlarını kapsayacaktır.

5) Toprak ve anayasa sorunlarını çözebilmek amacıyla başlatılan görüşmelerde, Maraş'ın BM gözetiminde yeniden yerleşime açılması konusunda bir anlaşmaya varıldıktan sonra, Kıbrıs sorununun diğer yönleri ile ilgili görüşmelerin sonucunu beklemeden, bu anlaşma uygulanacaktır.

6) Görüşmelerin sonucunu olumsuz biçimde etkileyecek hareketlerden kaçınılması, iyi niyeti, karşılıklı güveni ve olağan koşullara dönüşü kolaylaştırabilecek uygulamaya dönük önlemlerin alınması kararlaştırılmıştır.

7) Kıbrıs Cumhuriyeti'nin askerden arındırılması ve buna ilişkin konuların görüşülmesi öngörülmüştür.

8) Cumhuriyetin bağımsızlığı, egemenliği, toprak bütünlüğü ve bağlantısızlığı bir başka ülke ile kısmen ya da bütün olarak birleşmesinde ya da taksimine karşı güvence altına alınmalıdır. (Bu maddeyle, "enosis" ve "taksim" in söz konusu olmayacağı kabul edilmekteydi.)

9) Görüşmeler, gecikmelerden kaçınılarak sürekli ve temelli biçimde sürdürülecektir.

10) Toplumlar arası görüşmeler Lefkoşa'da yapılacaktır.⁶⁸

Rumlar antlaşmada geçen maddelerin birçoğuna sonraki süreçte uymadılar. Neticede, bu antlaşmayla da Kıbrıs sorununa ilişkin somut bir gelişme sağlanamamıştır."⁶⁹

9 Ağustos 1980 tarihinde yeniden başlayan toplumlar arası görüşmelerle birlikte Türk tarafı 5 Ağustos 1981 günü görüşmelerde esas

⁶⁸ Alasya, a.g.e., s. 63.

⁶⁹ Aydın Olgun, **Dünden Bugüne Kıbrıs Sorunu**, İstanbul, Kastayay., 1999, s.32.

alınmak üzere kapsamlı ve somut öneriler içeren bir paketi Rum tarafına sundu. Türk toplumunun önerileri şunlardır:

- “1) Kıbrıs Türk Federe Devleti (KTFD) sınırlarını gösteren bir harita
- 2) Maraş’a ilişkin bir harita
- 3) Anayasa taslağı
- 4) Güvenlik konuları
- 5) Garantiler.”⁷⁰

Türk tarafının bu önerileri karşısında, 16 Ağustos 1981 günü Rum tarafının yanıtı şu olmuştur:

“1) Türk önerileri, Kıbrıs sorununun çözümü için zemin olamaz.

2) Kıbrıs için federal bir sistemi kabul etmekle birlikte, iki devletli bir konfederasyonu kabul edemeyiz çünkü böyle bir düzenleme, adanın bölünmesine yol açacaktır.

3) Bağlantısız Kıbrıs Cumhuriyeti, bağımsız ve toprağı bütün olmalıdır.

4) Göçmenlerin, ata yadigârı topraklarına dönme hakları ellerinden alınamaz. Böylece Kıbrıs Rum tarafı, Türk tarafının önerilerini üstü kapalı olarak reddetmiş oluyordu.”⁷¹

1983 yılına kadar BM genel sekreterinin bizzat ilgilendiğı Kıbrıs sorununa ilişkin neredeyse hiçbir somut gelişme sağlanamamasına karşın BM Genel Kurulu 13 Mayıs 1983 günü oldukça ağır bir karar alarak Kıbrıs Cumhuriyeti'nin egemenliğini, bağımsızlığını, toprak bütünlüğünü, birliğı ile bağımsızlığını destekliyordu. Kıbrıs Cumhuriyeti'nin bütün ada toprakları üzerinde egemenlik ve kontrol yetkisi vurgulanıyor, bu hakları ihlal edici nitelikteki hareketler mahrum ediliyordu. 12 Mayıs 1977 ve 19 Mayıs 1979'da yapılan antlaşmalar ve toplumlar arası görüşmeler desteklenmekle beraber Kıbrıs Cumhuriyeti halkı deyimi kullanılıyor ve adadan bütün işgal kuvvetlerinin çekilmesi isteniyordu.⁷² Bunun üzerine Kıbrıs Türk toplumunun

⁷⁰ Tuncer, **a.g.e.**, s.116.

⁷¹ Alasya, **a.g.e.**, s.64.

⁷² Olgun, **a.g.e.**, s.23.

kesin tedbir almaktan ve bağımsız Türk Cumhuriyeti'ni ilan etmekten başka çıkar yolu kalmadı ve Kuzey Kıbrıs Türk Federe Meclisi 17 Haziran 1983'te yayımladığı 5 maddelik deklarasyonla Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC)'ni ilan etti.⁷³ KKTC'nin bağımsızlığı, ilan edildiği gün yalnızca Türkiye tarafından tanınmıştır. Diğer taraftan 18 Kasım 1983'te BM Güvenlik Konseyi, 541 sayılı kararıyla KKTC'nin yasal bir varlık olmadığını kabul etmiştir. KKTC'nin kurulmasının ertesinde yalnızca Türkiye tarafından tanınmış olması uluslararası toplum nezdinde adanın tek temsilcisi olarak Kıbrıs Cumhuriyeti'ni temsilen Güney Kıbrıs Rum Yönetiminin görülmesi, Rumların çözümden yana irade koymaları yönünde engel teşkil etmiştir. Kıbrıs adasına yapılan her türlü malî yardımda Rum kesiminin tek başına faydalanması adanın güney tarafını ekonomik açıdan gönençli hâle getirmiş, kuzey kısmını oluşturan Türk toplumu ise ekonomik ambargo altında yalnızca Türkiye'den gelen yardımlarla varlığını sürdürme yolunda çaba harcamıştır. Kıbrıs'ta oluşan bu fiili ve diplomatik durum, Kıbrıs Türk toplumunun ve Türkiye'nin soruna ilişkin müzakere gücünü büyük oranda azaltmış ve Rum kesiminin 1983'ten itibaren konu üzerindeki görüşünde önemli bir değişikliğin oluşmasına mani olmuştur. İki toplum arasında varılacak bir anlaşmada Kıbrıs Türk tarafı ve Rum tarafının görüşleri kısaca özetlenecek olursa Türk tarafının görüşü aşağıdaki gibidir:

- “1. Türkiye'nin etkili ve fiili güvencesinin devam ettirilmesi,
2. İki ayrı bölge ve toplumdaki oluşan bağımsız ve bağlantısız bir federal cumhuriyetin kurulması,
3. Merkezi hükümet yetkilerinin sınırının olması.”⁷⁴

Rum tarafının görüşü:

- “1. Türk askerinin hiçbir şart sunulmadan adadan çekilmesi,
2. Türk göçmenlerin Türkiye'ye iadesi,

⁷³ Olgun, **a.g.e.**, s.33.

⁷⁴ Tuncer, **a.g.e.**, s. 124.

3. Rumlara adanın bütünü üzerinde dolaşım yerleşim ve mülk edinme haklarının tanınması,

4. Garantörlük yapısının uluslararası kurumlara devri.”⁷⁵

Kıbrıs'ta taraflardan biri uluslararası toplumun yasal bir üyesi, öteki ise yasa dışı olarak kabul edilmişken görüşmeler BM'nin öngördüğü biçimde tarafların eşitliği şeklinde yürütülmesi söz konusu değildir. Diğer taraftan Rumlar bu kadar avantajlı bir konumdayken bu avantajı Türk tarafı ile paylaşmaya yanaşmaları için geçerli bir sebep yoktur. Kıbrıs meselesine 1983-1994 dönemi arasında BM çerçevesinde getirilen çözüm önerilerinde başarısız olunmakla birlikte, Yunanistan'ın AT'ye üye olmasıyla 1990'dan itibaren bugünkü adıyla AB'nin Kıbrıs'ta yaşanan soruna taraf hâline gelmesi, Kıbrıs meselesindeki çözüm arayışlarını daha zor bir duruma sokmuş ve Kıbrıs Meselesi BM, AB gibi uluslararası yapılanmalar üzerinden, Türk dış politikasının Batı ile olan ilişkilerinde sorun olarak odak noktaya yerleşmiştir. Dönemin BM Genel Sekreteri Perez De Cuellar himayesinde Denктаş ve Kiprianu döneminde başlatılan daha sonra 1988'de Rum kesiminde George Vasiliou'nun seçilmesi ile devam eden ikili görüşmeler neticesinde somut bir ilerleme kaydedilememiştir. Bu görüşmelerdeki temel anlaşmazlık Kıbrıs Rum yönetiminin, Kıbrıs Türk halkına self determinasyon hakkını tanımayı reddetmesinden ileri gelmekte ve Kıbrıs Türkü'nü, Rum yönetimi altında yaşamak zorunda olan bir azınlık olarak görmesinden kaynaklanmaktadır.⁷⁶ Rumluların meseleye bu açıdan bakmaları yıllar sonra Annan Planı'na ilişkin halk oylamasında da kendisini göstermiştir.

BM'nin 12 Mart 1990'da aldığı 649 sayılı karar ile Kıbrıs sorununun çözümünün her iki tarafça da kabul edilebilir şeklinde ve tarafların özgür iradeleri doğrultusunda oluşturulması esas alınmıştır. Perez De Ceullar'ın Aralık 1991'de sunduğu son raporda ise “Kıbrıs'ta siyasal açıdan eşit iki toplum bulunduğu, siyasal eşitliğin her alanda uygulanabilmesi için devletin her organına eşit olarak iki toplumun da eşit katılım sağlaması, garanti sisteminin 1960'taki düzeninin aynısı olması gerektiği” vurgulanmıştır. Bu

⁷⁵ Tuncer, **a.g.e.**, s. 124.

⁷⁶ Tuncer, **a.g.e.**, s. 131.

gelişmelerin sağlanmasında Kıbrıs Türk'ünün adada bir azınlık gibi görülerek yönetilemeyeceğini her ortamda dile getiren Denктаş ve KKTC liderliğinin etkili olduğu söylenebilir. 1990'lara gelindiğinde federasyon çözümünün ana yapısını teşkil eden üç özgürlük: emlak, güvenlik garantisi ve anayasanın esasları belirginleşmiş olup bunlar arasında oluşturulacak bir bileşimin sorunun çözümüne dair önemli bir gelişme olduğu netlik kazanmıştır; ancak, Yunan hükümeti ve Rum toplumu yönetimi bu çözüme karşı da isteksiz davranmıştır. Türkiye'nin eski Atina Büyükelçisi Gündüz Aktan'a göre: *"Yunanistan, Kıbrıs'ın kuzeyinin Türklere bırakılması hâlinde bunun Ege için bir örnek oluşturmasından korkmuştur. Yunanistan'a göre Türkiye Kıbrıs'ta yaptığı gibi Ege Denizi üzerinde bir Yunan adasına asker çıkartıp elinde tutarak Ege Denizi'nde yaşanan karasuları, fir hattı, kıta sahanlığı gibi sorunların çözümünde bunu bir koz olarak kullanabilirdi".*⁷⁷ BM'nin yeni seçilen Genel Sekreteri Boutros Ghali de siyasal açıdan eşit iki toplumun oluşturacağı bir federal Kıbrıs Cumhuriyeti öngörmekteydi. Kendi adıyla anılan bir çözüm planını Kıbrıs sorununun çözümü için üretti. Kıbrıs görüşmeleri boyunca Boutros Ghali tüm Türklerin daha çok taviz vermesi gerektiği inancı doğrultusunda "fikirler dizisi" olarak adlandırdığı çözüm taslağını Denктаş'a kabul ettirmeye çalıştı. Boutros Ghali en küçük detaylar üzerinde bile sıkı pazarlıklar yaparak Denктаş'ı eğer iş birliği yapmaz ise Güvenlik Konseyi'nin adada kendi çözümünü uygulayacak olması ile tehdit etmekteydi.⁷⁸ Bu tavrı ile Ghali önceki BM Genel Sekreteri Perez De Ceullar'den farklı bir yol izlemiştir. Ghali'nin bu ölçüde cüretkâr oluşunda BM Güvenlik Konseyi tarafından tarafları zorlama, kandırma ya da tehdit etmesi konusunda açık çek verilmiş olma ihtimali hayli yüksektir.⁷⁹ 15 Temmuz 1992 günü New York'ta Boutros Ghali aracılığıyla Rauf Denктаş ve GKRY lideri Yorgo Vasiliu, Boutros Ghali'nin hazırladığı Güzelyurt'u Rumlara bırakan "Gali Haritası" üzerinde görüşmelere başladı. Toplantı, Rauf Denктаş'ın Güzelyurt'tan vazgeçmeyeceğini ve çözümün kendi önerileri olan, Türklerin

⁷⁷ Gündüz Aktan, Kıbrıs (3), **Radikal**, 08.01.2001.

⁷⁸ Bölükbaşı, **a.g.e.**, s. 334.

⁷⁹ Bölükbaşı, **a.g.e.**, s. 336.

ada toprağının %29'una sahip olmasının kabul edilmesi çerçevesinde kabul edilebileceğini açıklamasıyla dağıldı.⁸⁰ Rauf Denктаş'ın 1 Ağustos 1992 günü Genel Sekreterin görüşlerine ilişkin yaptığı açıklama şu şekildedir:

*“Bizim verdiğimiz %29 artı haritası, anayasal sorunlarda vaat edilen federe devletimizin egemenliği ve icra konusunda rotasyon ve eşitliğe dayalıdır. Bunlar verilmezse 26 artı önerimiz de yoktur demektir. Biz 29 artıya inmekle işlerin kolaylaşacağını zannetmiş ve bunu yaptığımız takdirde diğer konularda yardım ve desteğin gelmesini beklemiştik. Oysa bunun tam aksi yapılmakta, bize vaat edilen her şey unutulmakta ve bizi evvelden kararlaştırdıkları çizgiye getirmek için kabul edemeyeceğimiz bir baskı uygulanmakta.”*⁸¹ BM Genel Sekreteri Ghali, 19 Kasım 1992'de BM Güvenlik Konseyi'ne sunduğu raporda iki taraf arasındaki görüş ayrılıklarına, güç bunalımına son vermek ve Genel Sekreter Ghali Fikirler Dizisi'nin uygulanabilmesi için güven artırıcı önlemlerin taraflarca kabul edilmesi gerektiğini bildirmiştir. Bunun üzerine BM Güvenlik Konseyi 25 Kasım 1992'de 798 numaralı kararını çıkarmış, bu karara göre; Ghali'nin Kıbrıs ile ilgili sunduğu harita resmîleştirilmiş ve sorunun çözümünde Ghali'nin inisiyatifinde gerçekleşen görüşmeler esas alınmıştır.⁸² 1993 Şubat ayında Denктаş ile GKRY'nin yeni başkanı seçilen Glafkos Klerides, güven artırıcı önlemlerin uygulanabilmesi için dolaylı görüşmeleri yeniden başlattı. BM Genel Sekreteri, 1 Temmuz 1993'te Kıbrıs Türk ve Rum toplumuna 14 maddeyi içeren güven artırıcı önlemler paketini sundu. Bu paketin içeriğinde, ortak ticari projelerin saptanması, geliştirilmesi, sağlık, çevre, Kıbrıs'taki su, elektrik sorununa dair uzman iş birliği ve ortaklaşa düzenlemeler gibi konular bulunmaktaydı.⁸³ Bu 14 maddeden en önemli iki tanesi Maraş bölgesinin Rumlara ve ticari etkinliğe açılmasıyla, Lefkoşa Uluslararası Hava Alanı'nın açılmasıydı. Denктаş ile Klerides BM paketini uygulayabilmek amacıyla 15 Şubat 1994'te yoğun görüşmelere başladı. Görüşmelerin sonunda ortaya çıkan bu paketi Türkiye onaylarken Yunanistan reddetti. Kıbrıs Türk toplumu

⁸⁰ Rifat Uçarol, **Siyasi Tarih 1789-2010**, İstanbul, Der Yay., 7. Baskı, Haziran 2010, s. 1132.

⁸¹ Uçarol, **a.g.e.**, s.1132.

⁸² Tuncer, **a.g.e.**, s. 135.

⁸³ Tuncer, **a.g.e.**, s. 135.

BM güven artırıcı önlemler paketi içerisinde yer alan Rumlara toprak verilmesini; Türk toplumunun dış dünyayla hava ulaşımını sağlaması karşılığında kabul etmiştir.⁸⁴

Daimi arabulucular da dâhil olmak üzere BM arabuluculuk çabaları, düzenlenen zirveler ve çeşitli genel sekreterlerin anlaşma tasarıları Kıbrıs sorununun çözümünde başarı sağlayamadı. BM'nin sağladığı uzun bekleme süreci taraflara sorunlarla birlikte yaşamayı öğretti ve bu sebepten sorunun bazı yönlerinde sert ve uzlaşmaz tutumlar benimsemelerine yol açtı.⁸⁵

⁸⁴ Tuncer, **a.g.e.**, s. 136.

⁸⁵ Bölükbaşı, **a.g.e.**, s.340.

İKİNCİ BÖLÜM

AVRUPA BİRLİĞİ-KIBRIS İLİŞKİLERİ

2.1. KIBRIS-AET ORTAKLIK ANTLAŞMASI VE KIBRIS TÜRKLERİNİN DIŞLANMASI

O dönemki adıyla Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) ve Kıbrıs ilişkileri, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin ilanından hemen sonraki döneme rastlamaktadır. 1961 yılında İngiltere ve Kıbrıs arasında imzalanan tercihli ticaret antlaşması esasınca İngiltere, Kıbrıs'tan ihraç edilen ürünler için önemli bir pazar durumuna gelmiştir. İngiltere'nin 1 Ağustos 1961 tarihinde AET'ye üyelik için başvuruda bulunmasıyla ihracatın %72'sini İngiltere'ye yapan Kıbrıs Cumhuriyeti, İngiltere pazarını kaybetme ihtimaliyle karşı karşıya kalmıştır. Bunun üzerine Kıbrıs Cumhuriyeti'nin topluluğa ortak üyelik için başvuruda bulunması gündeme gelmiş ve Kıbrıs Cumhuriyeti tüm Kıbrıs adına, Kıbrıs Türk tarafının da olumlu yaklaşımıyla AET'ye ortak üyelik için başvuruda bulunmuştur.¹ O dönem Yunanistan'ın topluluğa üyeliği veya müracaatı olmadığından Kıbrıs Cumhuriyeti adına Rumların yapmış olduğu ortaklık başvurusunu dolaylı Enosis olarak yorumlamak doğru bir yaklaşım olmamakla birlikte Ortodoks Hristiyan Rumların çoğunlukta olduğu Kıbrıs adasının, AET tarafından Avrupa'ya sınırları daha yakın olan Ukrayna, Bulgaristan gibi ülkelere göre daha çok Avrupalı olarak görüldüğü söylenebilir; ancak ilerleyen aylarda Kıbrıs'ta yaşanan çatışmalar Kıbrıs Cumhuriyeti'nin meşruiyetini tartışılır hâle getirmiştir. Makarios yönetiminin Kıbrıs anayasasını değiştirme yoluna gitmesi, Garanti Antlaşması esasınca garantör devletleri ilgilendiren meseleleri Kıbrıs'ın iç sorunuymuş gibi göstermeye dönük yasal düzenlemeler, Türkleri Kıbrıs yönetiminden uzaklaştırmış ve 1963 sonrası AET ile yapılan tüm görüşmelerde Türkler saf

¹ Haydar Efe, "Kıbrıs ve Türkiye-AB İlişkilerine Etkisi", **Yeni Dönemde Türk Dış Politikası Uluslar Arası III. Türk Dış Politikası Sempozyumu Tebliğleri**, Editörler: Osman Bahadır Dinçer-Habibe Özdal-Hacali Necefoğlu, USAK Yay., Ankara, Şubat 2010, s. 105.

dışı bırakılmıştır. Bu sebepten Kıbrıs Rumlarının, Kıbrıs Cumhuriyeti adına AET ile ilişki kurması GKRY'nin uluslararası anlamda meşruiyet bulması bakımından önemliydi. Güney Kıbrıs Rumları, tüm Kıbrıs adına Kıbrıs Cumhuriyeti adıyla AET ile yaptıkları görüşmeler sonucunda 19 Aralık 1972 tarihinde AET ile Ortaklık Antlaşması imzalamış ve antlaşma 1973'te yürürlüğe girmiştir. 19 maddelik esas antlaşma ile iki ek protokol ve buna bağlı deklarasyondan oluşan ortaklık antlaşması, mali ve teknik iş birliğini içeren dört mali protokol ile tamamlanmıştır. Kıbrıs ile AET arasında, ortaklık kuran antlaşma 5 yıl için iki dönemden oluşmaktaydı. Antlaşmaya göre, bu iki dönemin sonunda iki taraf arasındaki ticarete gümrük vergileri ve kotaların kaldırılması, Kıbrıs'ın AET'nin üçüncü ülkeler için geçerli dış ticaret politikasını kabul edip uygulamasını sağlayacaktır.² Bu antlaşma ile Kıbrıs ve AET birbirleri arasında yapmış oldukları ticarete uygulanan gümrük vergisi oranını kademeli olarak düşürmeyi kabul etmiş ve bu şekilde Kıbrıs, Gümrük Birliği'ne hazırlanmaya başlamıştır. Ancak antlaşmada öngörülen iki kademeli geçiş 1974 sonrası Kıbrıs'ta yaşanan siyasi istikrarsızlık sebebiyle gecikmeye uğramıştır.

Antlaşmanın 1. aşaması 3 temel unsur üzerine kurulmuştur.

1. Kıbrıs tarafından (petrol ürünleri ve 15 hassas ürün kategorisi hariç) sanayi ürünleri ve antlaşmanın öngördüğü diğer 43 tarım ürünündeki gümrük vergileri ve miktar kısıtlamalarının azaltılması,
2. Kıbrıs'ın ortak gümrük tarifelerini benimsemesi,
3. Rekabet ve devlet yardımları ile ilgili tamamlayıcı politikaların uyumlaştırılması ve yasaların yakınlaştırılması.³

Antlaşmanın ikinci aşaması ise AET-Kıbrıs Ortaklık Konseyi tarafından belirlenecek endüstri, tarım ürünlerinin serbest, kısıtlamasız hareketini ve

² Soyalp Tamçelik, "Kıbrıs ve Avrupa Birliği İlişkileri", **Dünden Bugüne Kıbrıs Meselesi**, Tarih ve Tabiat Vakfı Yay., Editörler: Ali Ahmet Beyoğlu, Erhan Afyoncu, 2001, s. 171-254.

³ The World of Cyprus: <http://www.kypros.org/CY-EU/brief-history.htm>, erişim tarihi: 28.12.2011

Gümrük Birliği için tamamlanması gereken tamamlayıcı politikaların adapte olmasını öngörmektedir.⁴

2.1.1. Kıbrıs ve AET İş Birliğinin Esasları

15 Eylül 1977 tarihinde imzalanan Ek Protokol'e göre, AT ve Kıbrıs arasında pek çok konuda iş birliği yapılmasına karar verildi. Dokuz ana başlık altında toplanan iş birliğine ilişkin esaslar şu şekilde ifade edilebilir.”

- “1. Ekonomik alt yapı ve üretimin geliştirilmesi
2. Kıbrıs ihraç mallarının pazarlanması ve satışların geliştirilmesi
3. Sanayi üretiminin geliştirilmesi
4. Bilim, teknoloji ve çevre korunması alanında iş birliği
5. Özel yatırımın özendirilmesi alanında iş birliği
6. Ekonomik-mali durum ve bununla ilgili gelişmeler
7. Topluluğun para yardımı
8. Ortaklık konseyinde iş birliği ile ilgili esaslar
9. Kıbrıs Cumhuriyeti'ni Gümrük Birliği'ne hazırlamak”⁵

2.1.2. Avrupa Topluluğu'nun Kıbrıs'a Mali Yardımları

Avrupa Topluluğu, Kıbrıs Cumhuriyeti ile 1978'de imzaladığı ve 1979'da devreye soktuğu mali protokol esasınca Kıbrıs'a 1979-1983 yılları arasında çeşitli projelerin finansmanının sağlanması ve Kıbrıs'ın ekonomik ve sosyal olarak kalkınmasına yardım etmek amacıyla 30 milyon European Currency Unit (ECU)'lik bir yardımda bulunmuştur; ancak, Rumlardan yönetimde olan Kıbrıs Cumhuriyeti, tüm Kıbrıs adına yardım almış olmasına karşın Türk tarafına bu yardımların sadece 6 milyon ECU'luk kısmını kullanmıştır. Ayrıca protokol, Kıbrıs ekonomisinin birlik ile bütünleşmede yaşadığı geçiş sürecini hızlandırma ve ada üzerindeki küçük

⁴ The World of Cyprus: <http://www.kypros.org/CY-EU/brief-history.htm>, erişim tarihi: 28.12.2011

⁵ Tamçelik, **a.g.m.**, s. 171-254.

ve orta ölçekli işletmelerin gelişmesini sağlamayı da amaç edinmiştir.⁶ AET'nin Kıbrıs ile imzalamış olduğu protokol, ortaklığın birinci aşamasını oluşturmaktaydı. Birinci protokol 7 Şubat 1980 tarihinde imzalanan geçici protokol ile 31 Aralık 1980'e kadar uzatıldı. Adanın içinde bulunduğu siyasi durum sebebiyle, ortaklığın birinci aşamasını oluşturan bu protokol, 1984 yılına kadar yürürlükte kaldı. Kıbrıs Cumhuriyeti'nin AT'ye tam üyelik başvurusu öncesinde 1984 yılında imzalanan ikinci protokol ise 1988 yılına kadar yürürlükte kalmıştır. Üçüncü mali protokol ise 1988 yılında imzalanıp 1993 yılına kadar yürürlükte kalmıştır. AB, Kıbrıs ile imzaladığı dördüncü mali protokol çerçevesinde Kıbrıs'a 24 milyon ECU hibe sağlamıştır. AB, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin üyeliği öncesinde, 2000 ve 2004 yılları arasında Kıbrıs'ın Bakanlar Konseyi'nin, katılım öncesi belirlemiş olduğu stratejinin finansmanına katkı sağlayabilmek adına, Kıbrıs'a 57 milyon Euro tahsis edilmesini sağlamıştır.⁷ AB'nin Kıbrıs'a 2000-2004 arası yaptığı mali yardımların yıllara göre dağılımı şöyledir:

YIL	TOPLAM (m. Euro)	İki Toplumlu Projeler için Ayrılan Miktar (m. Euro)
2000	9,0	3,0
2001	11,5	3,8
2002	12,0	4,0
2003	12,0	4,0
2004	12,5	4,2

Tablo-1: AB'nin Kıbrıs'a mali yardımları⁸

GKRY ile AB arasındaki mali iş birliğinden de anlaşılacağı üzere Kıbrıs Cumhuriyeti'nin 1990 yılında yapmış olduğu tam üyelik başvurusundan çok

⁶ The World of Cyprus: <http://www.kypros.org/CY-EU/tr/brief-history.htm>, erişim tarihi: 29.12.2011

⁷ Embassy of the Republic of Cyprus, Web Sitesi: <http://www.cyprusembassy.net/home/index.php?module=pageXcid=32>, erişim tarihi: 29.12.2011

⁸ http://www.belgenet.com/ab/kb00_02.html (belgenetteki bilgilerden derlenmiştir) erişim tarihi: 30.12.2011

uzun zaman önce adanın AB ile olan iş birliği başlamıştır. 1974 harekâtı sonrası meşruiyetini yitirmesi gereken Kıbrıs Cumhuriyeti, Avrupalı devletler tarafından tanınmaya devam edilerek ikili ilişkileri yoğunlaşmıştır. Buradan hareketle AB'nin Kıbrıs AB'ye tam üye olmadan adada çözümün sağlanmasına yönelik çeşitli platformlarda yapılan çözüm önerileri için Türkiye'den ve Kuzey Kıbrıs Türklerinden destek istemesi, çözüm gerçekleşme dahi AB'nin Kıbrıs'ı tam üye yapmanın planlarını çok önceden tasarladığını göstermektedir. AB, Rumların yönetimi altındaki Kıbrıs Cumhuriyeti'yle iktisadi ve sosyal iş birliğini geliştirerek çözüm gerçekleşme dahi tüm Kıbrıs adına, GKRY'yi kendisine üye yapmanın ekonomik planını oluşturmuştur. 1970 ve 80'li yıllar boyunca AB'nin temel politikasının Türkiye ve Yunanistan arasında ciddi farklar içerdiğini açık bir şekilde görmek çok kolay değildir.⁹ Yunanistan Birliğe üye olup veto hakkına eriştikten sonra AB'nin Türkiye'ye yapacağı yardımlarda, Yunanistan'ın Türkiye'ye karşı veto silahını kullanmasıyla, AB'nin Türkiye ve Yunanistan arasındaki yaklaşımı Yunanistan lehine belirgin bir fark kazanmıştır. 1980'li yıllar, bilindiği üzere uluslararası ilişkilerin yapılanmasında eski değerlerin değiştiği, soğuk savaşın yumuşama dönemine girdiği ve sona erdiği yıllar olmuştur. Bu değişim, Avrupa ve Amerika nazarında Soğuk Savaş Dönemi Türkiye'si'nin taşımış olduğu kritik rolün de azalmasına yol açmış, Avrupa'nın güvenlik algısına dayalı olarak Türkiye'ye attığı önemin de kısmen yitirilmesine sebep olmuştur. Uluslararası konjonktürdeki bu değişim AT nezdindeki Türkiye-Yunanistan dengesinde, Yunanistan lehine bir durum yaratmıştır. 1981 yılında Yunanistan'ın en fakir ülke olarak AT'ye girmesi ve bundan 5 yıl önce başlayan müzakere süresi Yunanistan'ı Avrupa siyasi birliğinin bir parçası hâline getirmiştir. Bunun üzerine Kıbrıs Cumhuriyeti adına Kıbrıs Rumları da Yunanistan'ın yer aldığı yapılanmanın sağlayacağı her türlü ticari tavizden ve mali yardımdan Kıbrıs Cumhuriyeti adına tek

⁹ Mehmet Uğur, **Avrupa Birliği ve Türkiye Bir Dayanak İnandırıcılık İkilemi**, İstanbul, Everest Yay., 2000, s. 209.

başlarına faydalanabilmek için tam üyelik başvurusu yapma hazırlıklarına girişmişlerdir.¹⁰

2.2. KIBRIS CUMHURİYETİ'NİN AT'YE ÜYELİK BAŞVURUSU

1990'lı yılların başında Kıbrıs için çözüm önerileri BM çerçevesinde aranırken AT'nin Türkiye'ye Kıbrıs'ta çözüme yönelik baskısı artmıştır. 1981 yılında Yunanistan'ın topluluğa tam üye olmasıyla, topluluğun Türkiye'ye karşı tavrında oluşan menfi yöndeki değişim 90'lı yıllarda kendini belirgin şekilde hissettirmiş ve Yunanistan, topluluk kararlarında veto hakkından yararlanarak belirleyici rol oynamaya başlamıştır. Yunanistan'ın topluluk içerisindeki stratejik öneminden hareketle GKRY'de AB'ye girmek için çalışmalara başlamıştır.¹¹ 1987 yılında Türkiye, Turgut Özal'ın başbakanlığı döneminde topluluğa tam üyelik için müracaat yaptıktan sonra bu müracaatla ilgili Avrupa Komisyonu'nun 1989 yılında yayımlamış olduğu olumsuz görüşünün üzerinden henüz altı ay geçmeden GKRY adanın bütününü temsil ettiğini ileri sürerek 1990 yılında birliğe tam üye olabilmek için başvuruda bulunmuştur.¹² AT Konseyi başvuruyu, görüşünü bildirmesi için komisyona yönlendirmiştir. Ancak, AB Komisyonu başvuruya ilgili görüşünü kendisine sunulduktan 3 yıl sonra 30 Haziran 1993'te açıklamıştır. Komisyon raporunda Kıbrıs'la ilgili görüşünü şu şekilde dile getirmiştir: *"Kıbrıs'ın coğrafi konumu, Avrupa kültürü ve medeniyetiyle kurmuş olduğu derin kökeni ve iki bin yıldır süren ilişkiler, ada halkının paylaştığı Avrupa değerlerinin belli etkisinin artırılması; vatandaşlarının kültürel, politik, ekonomik, sosyal hayatı ve AB ile kurdukları her türlü temaslar kuşkusuzdur ki Kıbrıs'ın Avrupa kimliğini ve karakterini tasdik etmektedir. Aynı zamanda bütün bunlar adanın geleceğinin Avrupa'ya ait olduğunu ispat etmektedir."*¹³ BM, Kıbrıs'ta çözüm üretmeye

¹⁰ Çağrı Erhan-Tuğrul Arat, "Avrupa Topluluklarıyla İlişkiler", **Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar**, c. II 1980-2001, İstanbul, İletişim Yay., Editör: Baskın Oran, 11. Baskı, 2008, s. 96.

¹¹ Erhan-Arat, **a.g.m.**, s. 89.

¹² Tamçelik, **a.g.m.**, s. 171-254.

¹³ Tamçelik, **a.g.k.**, erişim tarihi: 19.12.2011

çalışırken GKRY'nin tam üyelik başvurusu sonrasında birliğin böyle bir tutum içerisine girmesi, BM genel sekreterinin tepkisine yol açmıştır. BM Genel Sekreteri Perez De Cuellar, AB'yi uyararak “Kıbrıslı Rumların AB'ye başvurusunun ciddiye alınmasının AB için Kıbrıs'ta çözüme hiçbir katkı sağlamayacak ve çözümü geciktirebilecek bir hata”¹⁴ olduğunu bildirmiştir. Dönemin KKTC Başkanı Rauf Denktaş'ın da GKRY'nin AB'ye olan üyelik başvurusuna tepkisi oldukça sert olmuştur. Denktaş, başvuruya karşı çıkan bir muhtıra yayımlamış ve bu muhtırayı 16 Temmuz 1990'da AB Konseyi başkanına göndermiştir. Muhtırada “GKRY'nin tüm adayı temsil etme yetkisinin bulunmadığı, başvurunun 649 sayılı BM Güvenlik Konseyi kararına aykırı düştüğü, Konseyin başvuru karşısında hiçbir işlem yapmamasının en doğru davranış olacağı ifade edilmiştir. Ayrıca eğer komisyondan görüş istenecekse konunun özüne ilişkin değil, başvurunun yasal olup olmadığına dair görüş istenmesi gerektiği, AT üyeliğine ilke olarak karşı çıkılmadığını ancak Kıbrıs'ta üyeliğin toplumlar arası görüşmelerin siyasal bir çözüme ulaşmasından sonra söz konusu olabileceği”¹⁵ belirtilmiştir.

2.2.1. Kıbrıs Cumhuriyeti Adına Kıbrıslı Rumların AT'ye Yaptığı Başvurunun Yol Açtığı Hukuksuzluk

Türk tarafının konuya dair yaklaşımı, Kıbrıs Rumlarının Kıbrıs'ın tamamı adına AT'ye bu şekilde bir başvuru yapma hakkının olmadığı yönündedir. Kıbrıs Rum yönetimi, 1963 olayları ertesinde Türklerin yönetimden çekilmesiyle artık adanın anayasal hükümeti değildir ve bu nitelikte bir dayanaktan yoksundur. Bu durum garantör olan üç devlet: İngiltere, Türkiye ve Yunanistan tarafından da imzalanmış olan Cenevre deklarasyonu tarafından teyit edilmiştir. Kıbrıs Rumlarının anayasal yetkinlik içerisinde ortaklık antlaşması yapması uluslararası hak ihlalidir ve bundan

¹⁴ Şükrü Sina Gürel, **Kıbrıs'ın Avrupa Birliğine Üyeliği Türkiye Avrupa Birliği İlişkileri Nasıl Etkiler?**, İstanbul, Kadir Has Üniversitesi, I. Uluslararası İlişkiler Sempozyumu Tebliği, 2004, s. 30.

¹⁵ Melek Fırat, “Yunanistan ile İlişkiler”, **Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar**, c. I 1919-1980, Editör: Baskın Oran, İletişim Yay., İstanbul, s. 453.

dolayı AT tarafından dikkate alınmaması gerekmektedir.¹⁶ Türk toplumu adına bu saikle anlaşmaya karşı çıkan Denктаş'ın AT ile ortaklık ilişkisi kurulmasına prensip olarak ideolojik ya da ekonomik nedenler ile karşı çıktığını söylemek pek mümkün görülmemektedir.¹⁷ Denктаş, mevcut durumun anayasaya aykırı olduğunu vurgulamış ve söz konusu antlaşmanın 5. maddesinde belirlenen "iki toplum arasında ayrımcılığın önleneneğine dair ilkenin getirildiğini, ancak bu ilkeye aykırı davranışlarla ilgili ihtiyari tedbir getirilmemesini eleştirmiştir.¹⁸ Diğer taraftan Kıbrıs Rumlarının Kıbrıs toplumunun tamamı adına AT üyelik başvurusunda bulunmaları Garanti Antlaşması'na da aykırı olmuştur. Garanti Antlaşması'nın 1. maddesinin 2. fıkrası olan "Kıbrıs Cumhuriyeti'nin herhangi bir devletle tamamen veya kısmen herhangi bir siyasi veya ekonomik birliğe katılmamak, bundan ötürü adanın birleştirilmesi veya taksiminin teşvik edilmesine yönelik doğrudan veya dolaylı bütün faaliyetleri yasaklamak" taahhüdünü hükme bağlamıştır.¹⁹

Kıbrıs Cumhuriyeti anayasasına göre Kıbrıs devleti, Rum toplumu tarafından seçilmiş cumhurbaşkanı ve Türk toplumu tarafından seçilmiş bir cumhurbaşkanı yardımcısı tarafından başkanlık rejimiyle yönetilen bir cumhuriyettir. Cumhurbaşkanı ve yardımcısının Kıbrıs Cumhuriyeti'ni kuran garantör devletlerden Türkiye ve Yunanistan'ın ikisinin birden katıldığı uluslararası kurumlar ve ittifak anlaşmalarına katılması dışında kalan dışişleri, savunma ve güvenlik konularına ilişkin ayrı ayrı ya da birlikte kısmen veya tamamen veto hakkı mevcuttur ancak Kıbrıs Rum yönetimi ne AT'ye müracaat ederken ne de ortaklık antlaşması imzalarken Güney Kıbrıs Rum toplumu tarafından seçilen Türk cumhurbaşkanı yardımcısının veto hakkını kullanma şansını bırakmamıştır. Çünkü Türk tarafının yönetimden çekilmiş olması ve Türk cumhurbaşkanı yardımcısı görevde olsa dahi Kıbrıs

¹⁶ Kudret Özersay, **Kıbrıs Sorunu Hukuksal Bir inceleme**, Ankara, Asam Yay., 2003, s. 142.

¹⁷ Nesrin Derin, "**Avrupa Birliği Türkiye İlişkilerinde Kıbrıs Sorunu**", Sosyal Bilimler Dergisi, Elazığ, Fırat Üniversitesi, 2005, s. 354.

¹⁸ Melek Fırat, **AB Kıbrıs İlişkileri ve Türkiye'nin Politikaları En Uzun Yıl**, İstanbul, Büke Yay., 2000, s. 250-251.

¹⁹ Özersay, **a.g.e.**, s. 142.

Cumhuriyeti'ni kuran Garanti Antlaşması'na göre Kıbrıs'ın Türkiye AT'ye üye olmadan tam üyelik başvurusunda bulunması antlaşma maddesine aykırıdır.²⁰ Anayasanın 170. maddesi ise "Kıbrıs ne olursa olsun tüm anlaşmalar bakımından Yunanistan, Türkiye ve İngiltere'ye uygun koşullarla anlaşmalarda en çok gözetilen ulus muamelesi uygular." demektedir. Kıbrıs anayasasının 170. maddesine göre Kıbrıs Cumhuriyeti İngiltere, Türkiye ve Yunanistan dışındaki devletlere daha ayrıcalıklı anlaşmalar yapmaya ve bu üç devletin birbirlerine göre daha üstün konuma gelmeyeceğini belirtir. Güney Kıbrıs Rum yönetimi, AT'ye tek başına ortaklık müracaatında bulunarak Kıbrıs anayasasının 170. maddesini de ihlal etmiş bulunmaktadır.²¹ GKRY'nin AT'ye yaptığı üyelik başvurusu sadece Kıbrıs'ı kuran Garanti Antlaşması ve Kıbrıs anayasasına değil, BM'de alınan 649, 716, 750 ve 774 sayılı kararlara da aykırıdır. Bu kararlara göre Kıbrıs için çözüm, bir başka ülke ile kısmen ya da bir bütün olarak birleşme, taksim veya ayrılmanın herhangi bir şeklini içeremez. Tüm bu açıklamalar ışığında Rum kesiminin yaptığı tam üyelik başvurusunun gayrihukuki olduğu açıktır. O dönem Türkiye'de dışişleri bakanlığı daha etkili bir politika izleme taraflısıyken, dönemin cumhurbaşkanı Turgut Özal Türkiye-AB ilişkilerine zarar gelmemesini hedeflemiştir.²² Dışişleri bakanlığı, GKRY'nin başvurusunun hiçbir hukukî temele dayanmadığını dile getirerek Türkiye ile KKTC arasında ekonomik ve sosyal ilişkileri derinleştirme kararı almıştır. Bu sayede Türkiye ile KKTC'nin ileride birleşebileceği imasında bulunarak AB'ye siyasi bir uyarıda bulunulmuştur. Ancak bu birleşmenin uluslararası ortamda büyük çaplı tepkilere yol açabileceği öngörüldüğünden yalnızca söylem düzeyinde kalınmıştır.

²⁰ Bahadır Bumin Özarlan, **Uluslararası Hukuk Açısından Kıbrıs Sorunu ve Avrupa Birliği'nin Yaklaşımı**, İstanbul, IQ Kültür Sanat Yay., 2007, s. 125.

²¹ Özarlan, **a.g.e.**, s.125.

²² Hüner Tuncer, **Kıbrıs Sarmalı Nasıl Bir Çözüm**, Ankara, Ümit Yay., 2005, s. 143.

2.3. KIBRIS-AT ORTAK PARLAMENTOSU

1992 yılı başında AT ile Kıbrıs arasında 24 parlamenterden oluşan ortak bir parlamento kurulmuş, bu parlamentonun yarısı Avrupa Parlamentosundan, diğer yarısı da Kıbrıs Cumhuriyeti adına Rum temsilciler meclisinden üyeler alınarak oluşturulmuştur. Parlamento komitenin ilk ortak toplantısı 17 Mart 1992'de Brüksel'de, ikinci toplantı ise 13-16 Temmuz'da Lefkoşa'da yapılmıştır.²³ Avrupa Topluluğunun bu toplantıları yapmaktaki amacı, Kıbrıs ve AT arasındaki iş birliğini geliştirmek içindir diye açıklanmıştır. Şubat 1994'e gelindiğinde ise Kıbrıs sorununun takip edilmesi amacıyla, AB Konseyi bir gözlemci atamıştır. Avrupa Komisyonu yayımladığı raporunda "Kıbrıs'ın üye olarak kabul edilebileceği ve sorunun çözümü kesinleşmeye başlayınca, topluluğun Kıbrıs'ın tam üyeliği ile son bulacak işlemlere başlanacağı eğer toplumlar arası görüşmelerle bir sonuca varılmaz ise o zaman her iki tarafın da görüşmelerde takındıkları tavirlara dayanarak Kıbrıs'ın tam üyeliğinin Ocak 1995'te tekrar görüşüleceği" açıklanmıştır.²⁴ Komisyonun raporunun sonuç kısmında açıkça Türk tarafına, çözüm gerçekleşmese de tüm ada adına Kıbrıs Rumlarının kontrolündeki Kıbrıs Cumhuriyeti'yle sonu üyelikle bitecek bir ilişki sürecine girileceği tehdidi yapılmıştır.

2.4. AB ZİRVELERİNDE KIBRIS RUM KESİMİ VE KIBRIS SORUNU

2.4.1. Kopenhag Zirvesi

21-22 Haziran 1993'te yapılan zirvede birliğe tam üyelik için gerekli ekonomik, siyasi ve hukukî şartlar açıklanmıştır. Kopenhag zirvesi AB Komisyonu'nun Kıbrıs'la ilgili raporunun yayımlanmasından önce yapılan son zirve olması sebebiyle Komisyon kararlarının bu zirvede şekillenmiş olması ihtimali de yüksektir. Bu zirvenin Kıbrıs'ı ilgilendiren en önemli kısmı sınır sorunlarının çözülmesinin Kopenhag kriterleri arasına alınmasıdır. Zirveden

²³ The World of Cyprus: <http://www.kypros.org/cyprus/Cy-republic/europe.html>, erişim tarihi: 30.12.2011

²⁴ Sadi Somuncuoğlu, **Arka Kapımıza Dayandılar**, Ankara, Eylül, 2002, s. 174.

yaklaşık 10 gün sonra AB Komisyonu Rum kesiminin üyelik müracaatı ile ilgili açıklamayı yapmıştır. Kıbrıs Rum Kesimi Kopenhag'da getirilen kriterlerin bir kısmına ve özellikle de sınırla ilgili kısmına uymamaktadır; ancak AB, sonraki zirvelerde aldığı kararlarla Rum kesiminin önünü açmıştır.²⁵

Kopenhag Zirvesi'nin tam üyelik için gerekli kriterleri kısaca şu şekilde belirtilebilir:

- “a. Demokrasi ve demokratik kurumların (hukuk düzeni, çok partili sistem, demokratik seçimler, azınlık hakları, çoğulculuk gibi) korunması,
- b. İşleyen bir piyasa ekonomisinin varlığı, AB içindeki piyasa güçleriyle ve rekabet baskısı ile başa çıkabilme yeteneği,
- c. Birlik hukukunun yükleyeceği hak ve sorumlulukları üstlenebilecek yeteneğe sahip olmak.”²⁶

2.4.2. Korfu Zirvesi

24-25 Haziran 1994 tarihinde toplanan zirvede Avrupa Konseyi, Kıbrıs ve Malta'nın AB'ye katılmak için yapmış oldukları başvurularla ilgili sağlanan gelişmeleri memnuniyetle karşıladığını açıklamıştır.²⁷ 1994 Korfu Zirvesi'nde, Rum kesiminin Avrupa genişleme programına alındığına dair açıklama yapılırken KKTC Meclisi, 29 Ağustos 1994'te 47 sayılı kararıyla yeni programını kamuoyu ile paylaşmıştır. Alınan karara göre;

- a. Kıbrıs Türk halkının ayrı egemenlik hakkı bulunmaktadır. Bu hakkın varlığı ve Kıbrıslı Türklerin eşit siyasal ve hukuksal statüye sahip iki halktan biri olduğu kabul edilmeden “Güven Artırıcı Önlemler” görüşmelerini sürdürmek anlamlı değildir.
- b. Kıbrıs Rum kesimiyle Yunanistan arasında askerlik ve savunma alanına ilişkin alınan önlemlere denk önlemlerin, KKTC ile Türkiye arasında dışişleri, savunma ve güvenlik alanlarında yapılacak antlaşmalarla alınması kaçınılmaz bir zorunluluktur.

²⁵ Somuncuoğlu, **a.g.e.**, s. 206.

²⁶ Somuncuoğlu, **a.g.e.**, s. 206.

²⁷ Somuncuoğlu, **a.g.e.**, s. 206.

c. Ekonomik alanda KKTC ile Türkiye arasında tüm kısıtlayıcı önlemlerin kaldırılması ve ekonomik entegrasyonun tamamlanması için gerekli girişimlerin süratle başlatılması gerekmektedir.

d. Bu kararlar, KKTC Meclisi'nin daha önce almış olduğu ve federasyonu tek çözüm şekli olarak gören kararlar yürürlükten kaldırılmıştır.²⁸

2.4.3. Cannes Zirvesi

Fransa'nın dönem başkanlığında yapılan Cannes Zirvesi AB'nin Türkiye ile Gümrük Birliğini gerçekleştirmesine giden yolda yapılan en önemli zirvelerden biridir. Bu zirvenin en önemli özelliklerinden bir tanesi de ilk kez üye devletler dışındaki ülkelerin de davet edilmesi olmuştur. Merkezi ülkeler ve Doğu Avrupa ülkeleri, Baltık ülkeleri, Kıbrıs ve Malta bu zirveye gözlemci olarak çağırılmıştır.²⁹ Cannes Zirvesi'nde Fransa, Türkiye'nin Gümrük Birliğine girmesine karşı olan Yunanistan'ın vetosunu kaldırması için iknaya çalışmıştır. Ancak Yunanistan'da işbaşında olan Papandreu hükümeti veto krizini iç politika meselesi hâline getirerek ülkedeki aşırı milliyetçi oyları da elde edebilmek ve gelecekte Kıbrıs'ın üyeliğini garanti altına almak için, vetoyu kaldırma karşılığında AB'ye birtakım şartlar öne sürmüştür. Şartlar şu şekildedir:³⁰

“a. Kıbrıs'la müzakereler başlanacağı yolunda daha net ve bağlayıcı ifadelerle başvurulması,

b. Kıbrıs'la da AB genişleme süreci için oluşturulan “istişari görüşme” yapılmasına imkân tanınması

c. Türkiye'nin yapmış olduğu tekstil ihracatının Yunanistan lehine telafi edilmesi.”³¹

²⁸ Fırat, “Yunanistan'la İlişkiler”, **Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar**, c. II..., s. 461.

²⁹ Somuncuoğlu, **a.g.e.**, s. 206.

³⁰ İlhan Tekeli-Selim İlkin, **Türkiye ve Avrupa Birliği**, Ankara, Ulus Devletini Asma Çabasındaki Avrupa'ya Türkiye'nin Yaklaşımı, Ümit Yay., 2000, s. 405.

³¹ Tekeli-İlkin, **a.g.e.**, s. 405.

Fransa, Yunanistan'ı ikna edebilmek için Kıbrıs'ın AB ile tam üyelik müzakerelerine başlayacağına dair taahhütte bulunmuştur. Yunanistan ile birlikte giriş müzakerelerinin 1996'da hükümetler arası konferansın tamamlanmasını izleyen 6 aylık sürenin sonunda başlayacağı kararının alınması yönünde bir formül geliştirmiştir. Böylece müzakereler ne kadar uzun sürerse sürsün Rum kesiminin AB'nin tam üyesi hâline gelmesi garanti altına alınmış olmaktadır.³² Türkiye bir kararın eşiğine gelmişti. Ya Gümrük Birliğine girmenin önünde engel teşkil eden Yunan vetosunun kalkması için, AB'nin Rum kesimiyle müzakerelere başlamasına sesini çıkartmayacak ya da Kıbrıslı Rumların tam üyeliğine karşı çıkıp Gümrük Birliğinden vazgeçecekti. Türk hükümeti o dönem AB'nin Kıbrıs meselesiyle ilgili tutumuna dair endişelerini çeşitli şekilde dile getirmiş hatta, böyle bir durum söz konusu olduğunda KKTC'nin Türkiye ile bütünleşebileceği imasında da bulunmuştur. Görüldüğü üzere Türkiye-AB ilişkilerinde pazarlık konusu hâline gelen ve ilişkileri ciddi biçimde etkileyen Kıbrıs meselesinde Yunanistan, AB içindeki veto gücünü kullanarak taraf hâline gelmiş hatta Kıbrıs'ın AB üyeliği meselesini Türkiye ile ilgili diğer sorunlarının (Ege karasuları, Fır hattı, Batı Trakya azınlıklar vs.) çözümünü kendi lehine çevirecek bir fırsat olarak görmüştür.

Diğer yandan Kıbrıs Rumları da kendi kontrolleri altında tuttıkları, Kıbrıs Cumhuriyeti'ni tüm ada adına AB'ne üye yapma politikasını Yunanistan'ın desteğinde sürdürmekteydi. Bu sayede Rumlar Türkiye'den önce Kıbrıs'ı AB'ne sokarak 1960 antlaşmalarıyla birlikte Türkiye'nin Kıbrıs üzerinde elde etmiş olduğu hak ve yetkileri ortadan kaldırmayı amaçlıyordu. Ayrıca Yunanistan ile aynı birlik içerisinde yer alarak dolaylı Enosis'i sağlamayı hedefledikleri de açığa çıkıyordu. O dönem Kıbrıs Rumlarının politikalarıyla ilgili dönemin KKTC Cumhurbaşkanı Rauf Denktaş'ın yorumu meseleyi açık bir şekilde ifade etmektedir. Denktaş'ın sözleri şu şekildedir:

³² Tekeli-İlkin, a.g.e., s. 405.

“1994 Ekimindeki toplantılarda GKRY Başkanı Klerides, gündemi değiştirmekle kalmıyor aynı zamanda ‘ne zar gelirse gelsin’ oyunu ile kazanacağı bir taktik izliyordu. Hedefi AB’yi Kıbrıs’ın üyeliği konusunda harekete geçirmek, üyelik girişimini başlatmaktı. Önerisine olur desem AB olumlu yönde etkilenecek, girişimler başlatılacaktı: ‘Sen gündemi değiştiriyorsun.’ diyerek önerilerini reddetsem bu kez Yunanistan’la birlikte zavallı, yıllardır işgal altında inleyen ve AB üyeliği ile yeni işgal korkusunu atarak salim bir kafa ile barış aramaya hazır Kıbrıslıları Türk vetosu karşısında perişan edemezsiniz. Denктаş uzlaşmazlığı bıraksın. AB üyeliği gibi şanlı, şerefli, yararlı bir sonucu nasıl veto ettirirsiniz? şantajı ile karşı karşıya bırakarak üyelik sürecini yine başlatacaklardı.”³³ Denктаş’ın düşüncelerinden hareketle Kıbrıs Rumları her koşulda Kıbrıs’ı AB üyesi yapmaya, bunu yaparken de kendilerini hukukî ve siyasi yönden adanın tümü üzerinde tasarrufta bulunabilecek noktaya taşımaya niyetliydi. Kıbrıs Türk yönetimine sunulan ve hangi tercihte bulunursa bulunsun Kıbrıs Türklerinin ve Türkiye’nin zararına yol açan bu politikanın Rumlar tarafından oluşturulmasındaki en önemli unsur, Yunanistan’ın Kıbrıs kartını Türkiye-AB ilişkileri her gündeme gelişinde çıkartması ve Kıbrıs’ın AB üyeliğini pazarlık unsuru hâline getirmesidir.

2.4.4. Madrid Zirvesi

15-16 Aralık 1995’te yapılan zirvede AB Komisyonu’nun önerisi üzerine daha önce gündeme gelen, Malta ve Kıbrıs’ın katılım müzakerelerinin 1996’da hükümetler arası konferansın tamamlanmasını izleyen 6 ayın sonunda başlatılması kararlaştırılmıştır. Ayrıca üyelik müzakereleri başlatılacak ülkelerin düzenli bir şekilde bilgilendirilmesi ve iki ayda bir toplantı yapılarak kendi görüşlerini ortaya koymalarına imkân sağlanmıştır.³⁴

³³ Rauf Raif Denктаş, **Kıbrıs Meselesinde Son Durum**, Lefkoşa, Rauf Denктаş Eğitim Vakfı Yay., KKTC, 1996, s. 9.

³⁴ Somuncuoğlu, **a.g.e.**, s. 207.

2.4.5. Torino, Floransa ve Dublin Zirveleri

1996 yılı içerisinde Torino, Floransa ve Dublin Zirveleri yapılmıştır. 29 Mart 1996'da İtalya'da yapılan Torino Zirvesi'nde konferansın bitişinden 6 ay sonra Kıbrıs için görüşmelere başlanacağı belirtilmiştir. 21-22 Haziran 1996'da İtalya'da yapılan Floransa Zirvesi'nde, Merkezi ve Doğu Avrupa ülkeleri ile yapılacak müzakerelerin ilk aşamasıyla Kıbrıs ve Malta ile başlatılacak müzakerelerin başlangıcının aynı döneme denk getirilmesi karara bağlanmıştır.³⁵ 13-14 Aralık 1996'da Dublin'de yapılan zirveye Kıbrıs ve Malta tekrar davet edilmiştir. Avrupa Konseyi ilk kez "Ege sorununa uluslararası normlar çerçevesinde kabul edilebilir bir çözüm bulunmasını" bu zirvede gündeme getirmiş,³⁶ Konsey ayrıca Türkiye'den Kıbrıs konusunda BM'nin önerileri doğrultusunda çözüm bulunabilmesi için katkı sağlamasını "ısrarla" talep etmiştir.

2.4.6. Lüksemburg Zirvesi

12-13 Aralık tarihlerinde yapılan Lüksemburg Zirvesi'nde, Lüksemburg grubu olarak nitelendirilen Macaristan, Çek Cumhuriyeti, Polonya, Estonya, Slovenya ve Güney Kıbrıs'la ayrı ayrı gerçekleştirilen altıncı hükümetler arası konferans ile katılım müzakereleri başlatılmıştır.³⁷ Zirve'de Türkiye ile ilgili somut bir üyelik perspektifi sunulmamakla birlikte Türkiye'nin Yunanistan ile yaşadığı sorunların uluslararası adalet divanı devreye sokularak çözümlenmek istendiği deklare edilmiştir. Kıbrıs sorunuyla ilgili olarak da BM müzakere süreci vurgulanmakla birlikte, şu şekilde bir karar da alınmıştır.

"Kıbrıs'ın bir bütün olarak AB'ye katılımı sağlanmalı; bu katılım, barış ve uzlaşmayı teşvik etmelidir. Katılım müzakereleri Kıbrıs sorununa, iki toplumlu ve iki bölgeci federatif bir yapı kurulması yönünde BM bünyesinde

³⁵ "13 and 14 December 1996 Presidency Conclusions", Council of the European Union Web Sitesi: http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/ec/032a0003.htm,

erişim tarihi: 31.12.2011.

³⁶ Council of the European Union Web Sitesi, a.g.k., erişim tarihi: 31.12.2011.

³⁷ Efe, a.g.m., s. 113.

devam eden çözüm arayışlarına da olumlu bir katkı sağlayacaktır. Buradan hareketle Konsey, Kıbrıs hükümetinin katılım müzakerelerine Kıbrıs Türk toplumu temsilcilerini de dâhil etme yönündeki niyetinin somutlaştırılmasını talep etmektedir.”³⁸

Lüksemburg Zirvesi yalnızca Kıbrıs için değil Kıbrıs sorunundan hareketle, Türkiye-AB ilişkileri açısından da bir dönüm noktası olmuştur. Bu zirveyle Kopenhag kriterleri, üyelik müzakerelerine başlamak için ön şart hâline getirilmiştir. Ancak Kıbrıs Rum kesimi dâhil aday ülkelerden hiçbiri bu kriterleri yerine getirmedeği hâlde tam üyelik müzakere süreçleri başlatılmıştır. Türkiye ile Yunanistan arasındaki sorunların Adalet Divanı'na taşınmak istenmesi, Rum kesimiyle AB arasında tam üyelik müzakerelerine başlanacak olması ve Türkiye'ye diğer adaylardan farklı olarak üyelik müzakerelerinin başlatılması için Kopenhag kriterlerini uygulaması şartı koşulması, Türkiye'nin AB ile siyasi diyalogunun durmasına yol açmıştır. Ayrıca bu istekler KKTC'nin müzakerelerden çekilmesine dolayısıyla Kıbrıs'ta çözüm müzakerelerinin de kesintiye uğramasına sebep olmuştur. Tüm bu süreçte AB, Türkiye'yi ve Kıbrıs adına Denктаş'ı çözümsüzlükten yana gibi göstermiştir. Ayrıca Kıbrıs adası adına, Kıbrıs Rumları ile AB tam üyelik müzakerelerini başlatırken çiğnemiş olduğu uluslararası hukuk kurallarını ve Türkiye'ye yeni kriterler getirerek yapmış olduğu haksızlığı görmezden gelmiştir. O dönem AB'nin Türk halkına yaşatmak istediği psikolojiyi tecrübeli büyükelçi Onur Öymen şu şekilde ifade etmiştir;

*“Biz hep Sayın Denктаş taviz versin ve iş çözülsün, diyoruz. Yunan basınında hiç Klerides taviz versin de iş çözülsün tarzı bir haber gördünüz mü? Sadece Denктаş'ın taviziyle mi bu iş çözülecek? Sadece taraflardan biri taviz versin demek, karşı tarafın tezini kabul edin, demektir. Yabancı basındaki yazılara bakarak Türkiye temel çıkarlarından taviz verirse gelecek kuşaklar bizi affetmez.”*³⁹

Neticede gerçekleşen tüm bu gelişmelere Türkiye ve KKTC hükümetleri sessiz kalmayarak tepkilerini dile getirmiş, Lüksemburg

³⁸ Somuncuoğlu, a.g.e., s. 208.

³⁹ Onur Öymen, “**AB İlişkilerinde Bize Haksızlık Yapıldı**”, Sabah, 05/07/2002.

Zirvesi'nde alınan kararlara tepki olarak GKRY'nin AB ile bütünleşme sürecine girmesine karşılık olarak Türkiye'nin de KKTC ile aynı ölçüde bütünleşmeye gideceği yönünde bir tutum sergilemiştir.⁴⁰ Daha sonra KKTC ve Türkiye, birlikte hareket ettiklerini vurgulamak adına aynı çözüm önerisi etrafında birleşmiştir. Türkiye tarafından ortaya konulan; adadaki iki devletin kendi aralarındaki sınır düzenlemeleri, mal mülk değişimleri vb. temel sorunlar çözülmeden iş birliğine gidilmemesi gerektiği şeklindeki söylem, Denктаş'ın 1998 yılındaki "iki devlet temelinde konfederasyon" önerisi ile somutlaştırılmıştır.⁴¹

2.4.7. Helsinki Zirvesi

10-11 Aralık 1999'da Helsinki'de yapılan zirvede Türkiye aday ülke ilan edilmiş zirve sonuç bildirisinde yer alan 4-9a-9b numaralı maddelerle AB; Kıbrıs, Türkiye ve Yunanistan arasında yaşanan sorunlarda taraf hâline gelmiştir. Bu maddeler şu şekildedir:

Zirve sonuç bildirisinin 4. maddesinde: Avrupa Konseyi, anlaşmazlıkların barışçı yollardan çözümünü vurgulayarak aday ülkeleri, sınır problemleri ile diğer ilgili problemlerini BM şartına uygun olarak çözmeleri konusunda uyarılmıştır. Taraflara başarısız olmaları durumunda, anlaşmazlığı makul bir zaman içerisinde uluslararası Adalet Divanı'na götürmeleri gerektiği sonucuna varılmıştır.⁴²

9a maddesinde: AB Konseyi, 3 Aralık tarihinde Newyork'ta Kıbrıs sorununun kapsamlı çözümünü amaçlayan görüşmelerin başlamasını memnunlukla karşıladığını ve BM Genel Sekreteri'nin bu sürecin başarıyla sonuçlanması yönündeki çabalarına kuvvetli desteğini beyan etmiştir.⁴³

⁴⁰ Türkiye-AB Karma Parlamento Komisyonu, **Güney Kıbrıs Rum Yönetimi, Avrupa Birliğine Üye Olabilir mi? Hukuki-Durum ve Siyasi Değerlendirmeler Avrupa Birliği Bilgilendirme Serisi: 3**, Ankara, Haziran, 2001, s. 20.

⁴¹ Türkiye-AB Karma Parlamento Komisyonu, **Güney Kıbrıs Rum Yönetimi...**, s. 20.

⁴² "**Avrupa Birliği Helsinki Zirvesi ve Türkiye**", Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası Resmi Web Sitesi: <http://www.tcmb.gov.tr/yeni/banka/emu/helsinkizirvesi.html>, erişim tarihi: 01.01.2012

⁴³ Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası, **a.g.k.**, erişim tarihi: 01.01.2012

9b maddesinde: AB Konseyi, siyasi bir çözümün Kıbrıs'ın AB'ye katılımını kolaylaştıracağı vurgusunu yaparak görüşmeler tamamlanana kadar herhangi bir çözüm sağlanmadığı takdirde, Konseyin katılıma ilişkin kararını yukarıdaki hususlar herhangi bir ön şart teşkil etmeksizin verileceğini beyan etmiştir.⁴⁴

AB almış olduğu bu kararlar çerçevesinde Kıbrıs başta olmakla birlikte kendisini Türkiye ve Yunanistan arasındaki sorunlarda çözüm mercii noktasına getirmiş hatta Kıbrıs'la ilgili olarak Türkiye, İngiltere ve Yunanistan'dan sonra dördüncü garantör ülke konumuna dönüştürmüştür.⁴⁵ 4 numaralı zirve sonuç maddesi ile Türkiye ve Yunanistan arasındaki sorunların 2004 yılına kadar çözülememesi durumunda sorunun kendiliğinden Lahey Adalet Divanı'na taşınacağı belirtilmiştir. Zirve sonuç bildirisiyle Yunanistan'ın başından beri istediği durum hayata geçirilmiş, bildirinin 9 numaralı maddesiyle de Kıbrıs'ın AB üyeliği için Kıbrıs'ta siyasi çözümsüzlüğün engel oluşturmayacağı ifade edilerek bir bakıma Kıbrıs Rumlarının AB üyeliği, uluslararası hukuk da yok sayılarak garanti altına alınmıştır. Diğer taraftan Türkiye'nin Kıbrıs Rumları ve Yunanistan'la yaşadığı sorunlara "siyasi diyalog" başlığı altında değinilerek bu sorunlar Türkiye'nin AB üyeliğinin ön şartı hâline getirilmiştir. Kopenhag siyasi kriterleri de üyelik müzakere şartı hâline getirildiği için Türkiye'nin Yunanistan ve GKRY ile yaşadığı sorunlar bir bakıma AB ile tam üyelik müzakerelerine başlama yolunda Kopenhag siyasi şartı hâline gelmiştir. Helsinki Zirvesi'nde yaşanan bu gelişmeler üzerine Türkiye ve KKTC yönetimleri sessiz kalmamış, Zirve'nin hemen ardından Başbakan Bülent Ecevit bir açıklama yapmıştır. Ecevit, Kıbrıs'la ilgili olarak: *"KKTC'nin ayrı bir devlet olarak kalması gerektiğini ancak AB'nin Kıbrıs ile ilgili yaklaşımına bağlı olarak Türkiye'nin de KKTC ile kurduğu özel ilişki ve bağların aynı paralelde gelişeceğini"*

⁴⁴ Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası, **a.g.k.**, erişim tarihi: 01.01.2012

⁴⁵ Somuncuoğlu, **a.g.e.**, s. 224.

duyurarak Kıbrıs ile bütünleşme sinyali vermiştir.⁴⁶ Helsinki Zirvesinden sonra Kıbrıs artık ciddi şekilde Türkiye ile AB arasında sorun ve Türkiye'nin birliğe tam üyeliğinin adeta ön koşulu hâline gelmiştir.⁴⁷

2.4.7.1. Katılım Ortaklığı Belgesi

AB Komisyonu'nun tek taraflı olarak Türkiye'nin tam üyelik stratejisini belirlediği, bir anlamda yol haritası hazırladığı KOB 8 Kasım 2000 tarihinde açıklanmıştır. AB'nin Türkiye'nin Kıbrıs sorunu ve Yunanistan ile Ege'de yaşamış olduğu sınır sorunlarını üyelik müzakere şartı olarak diğer bir ifadeyle siyasi ön şart hâline getirdiği bir belge olmuştur. KOB, Türkiye-AB ilişkilerinde de tek kelimeyle bir dönüm noktasıdır. Türkiye'nin bugün dahi AB ile yaşadığı ilişkilerde soruna yol açan kaynaklardan bir tanesi Helsinki Zirvesi sonuç kararları ise diğeri de şüphesiz KOB'dur. Çünkü bu belgede Yunanistan'ın baskısıyla Kıbrıs konusunun işlenmesi istenmiştir.⁴⁸

KOB açıklandıktan sonra Türkiye'nin tepkisi gecikmemiş, dönemin Başbakanı Ecevit 15 Kasım 2000'de AB üyesi ülkelerin başkanlarına birer mektup göndererek, Türkiye'nin Kıbrıs politikasının Helsinki doruk kararları çerçevesinde devam edeceğini, Kıbrıs ve Yunanistan ile yaşanan sorunların AB adaylık sürecinden ayrı değerlendirileceğini, KOB'da bu bağlamda inceleneceğini belirtmiştir.

2.4.8. Nice Zirvesi

Türkiye'ye Katılım Ortaklığı Belgesi verildikten hemen sonra, 8 Aralık 2000'de Nice'te yapılan zirvede Türkiye dışındaki 12 aday ülkenin gelecekte Avrupa Parlamentosunda sahip olacakları sandalye sayısı belirlenmiş ve Avrupa Parlamentosunda tam üyelik müzakereleri sürdürülen Kıbrıs Rum kesimine 3 sandalye verilmesi öngörülmüştür. Nice Zirvesi'nde Kıbrıs ile ilgili

⁴⁶ Somuncuoğlu, a.g.e., s. 229.

⁴⁷ İnal Batu, **Dış Politika Kıskaçında Türkiye**, İstanbul, Pegasus Yay., 2006, s. 58.

⁴⁸ İsmail Cem, **Türkiye-Avrupa-Avrasya Avrupa'nın Birliği ve Türkiye**, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., 2009, s. 278.

olarak da “52. Avrupa Konseyi, BM Genel Sekreteri’nin Kıbrıs sorununa BM Güvenlik Konseyi kararıyla tutarlı olacak şekilde kapsamlı bir çözüm bulmasına ve Aralık 1999’da başlatılan sürecin olumlu bir sonuca ulaştırılmasına yönelik çabalarının kuvvetle desteklenmesi” yönünde karar alınmıştır.⁴⁹ Özetle AB, Nice Zirvesi’nde KOB’un taslağındaki tutumunu devam ettirmiş; Kıbrıs sorununun çözümü ile ilgili siyasi sorumluluğu BM’nin üzerine atarken Kıbrıs Rum kesimine üyelik müzakere takvimini belirleyerek de Kıbrıs sorununu siyasi olarak çözümsüz hâle getirmiştir.

2.4.9. Laeken Zirvesi

14-15 Aralık 2001 tarihinde Laeken’de toplanan Zirve’de AB Konseyi, Kıbrıs Rum ve Türk toplumlarının liderleri arasında kısa süre önce gerçekleştirilen toplantılardan memnunluk duyduğunu beyan ederek, taraflar arasındaki görüşmeleri Kıbrıs sorununu BM Güvenlik Konseyi’nin ilgili kararıyla tutarlı olacak şekilde BM himayesinde kapsamlı bir çözüme kavuşturma yönünde sürdürmeye teşvik etmeye çalışmıştır.

2.4.10. Sevilla Zirvesi

21-22 Haziran 2002 tarihlerinde yapılan Sevilla Zirvesi’nde Kıbrıs ile ilgili alınan karar şu şekildedir:

“Kıbrıs’ın AB’ye katılımı bağlamında Helsinki sonuçları AB’nin tutumunun temelini oluşturmaktadır. AB’nin tercihi, birleşmiş bir adanın birliğe üye olmasından yanadır. AB Konseyi, BM Genel Sekreteri’nin çabalarına tam destek vermekte ve çözümün katılım müzakerelerinin sonuçlanmasından önce gerçekleşmesini bu zirvede temenni etmiştir. Konsey, Kıbrıslı Türk ve Rum toplum liderlerini BM Güvenlik Konseyinin ilgili kararlarıyla uyumlu ve kapsamlı bir çözüme ulaşma yönündeki bu eşsiz fırsatı değerlendirmek için çabalarını yoğunlaştırmaya ve hızlandırmaya davet ederek, AB, birliğin dayandığı ilkelerle uyumlu olacak, diğer bir deyişle Kıbrıs’ın üye bir devlet

⁴⁹ Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı Resmi Web Sitesi: <http://www.mfa.gov.tr/nice-zirvesi-8-aralik-2000.tr.mfa>, erişim tarihi: 02.01.2012

olarak tek bir sesle temsil edilmesini ve AB mevzuatının sağlıklı bir şekilde uygulanmasını sağlayacak, böyle kapsamlı bir çözümün esaslarını (Kıbrıs'ın AB'ye girişini) Katılım Antlaşması'na uyarlayacağı taahhüdünde bulunmuştur. AB, birleşmiş bir adanın kuzey kesiminin kalkınmasını desteklemek üzere önemli miktarda mali katkıda bulunacağını da belirtmiştir.⁵⁰

2.4.11. Brüksel Zirvesi

24-25 Ekim 2002'de gerçekleştirilen Brüksel Zirvesi'nde Kıbrıs ile ilgili alınan karar şu şekildedir:

“Birlik, birleşik bir Kıbrıs'ın kapsamlı bir çözüm temelinde AB'ye üye olması yönündeki tercihini tekrarlamış, Rum ve Türk toplumları liderlerinden bu fırsattan yararlanarak katılım müzakerelerinin bu yıl tamamlanmasından önce bir anlaşmaya varmalarını talep etmiştir. Birlik, BM Genel Sekreteri'nin ilgili BM Güvenlik Konseyi kararlarıyla tutarlı bir anlaşmaya varılması yönündeki kapsamlı çabalarını tam olarak desteklemeye devam edeceğini böyle kapsamlı bir çözümün öğelerini Katılım Antlaşması'na birliğin temelini oluşturan ilkelerle uyumlu olacak şekilde uygulayacağını ilan etmiştir. Çözüm olmaması durumunda, aralıktaki Kopenhag zirvesinde alınacak kararlar, 1999 Helsinki AB Konseyi'nde tespit edilen sonuçları temel alacaktır.⁵¹ AB Brüksel Zirvesi'nde de BM tarafından çözüm sağlanamaması durumunda, Helsinki Zirvesi'nde Kıbrıs ile ilgili alınan kararlara atıfta bulunularak Rum kesimi ile ilişkilerin hiçbir hukukî engel tanınmaksızın sürdürüleceği beyan edilmiştir.”

2.4.12. Kopenhag Zirvesi

Kopenhag Zirvesi öncesinde 11 Kasım 2002 tarihinde, BM Genel Sekreteri Annan sonradan kendi adı ile anılacak olan “Kıbrıs Sorununa

⁵⁰ Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı Resmi Web Sitesi: <http://www.mfa.gov.tr/sevilla-zirvesi-21-22-haziran-2002.tr.mfa> (Erişim Tarihi: 02.01.2012)

⁵¹ Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı Resmi Web Sitesi: <http://www.mfa.gov.tr/bruksel-zirvesi-24-25-ekim-2002.tr.mfa>. (Erişim Tarihi: 02.01.2012)

Kapsamlı Çözüm Temeli” adlı belgeyi, dönemin KKTC Cumhurbaşkanı Denktaş ve GKRY lideri Klerides’e sunmuştur. 9 Aralık 2002 tarihinde ise Annan Planı’nın revize edildiği açıklanmış ve yenilenen II. Plan 10 Aralık’ta BM Genel Sekreteri Kıbrıs Özel Temsilcisi Alvaro De Soto tarafından Kıbrıslı liderlere sunulmuştur. Yeni belgede değişikliklerin en önemlileri şunlardır: İlk belgede adada tutulacak Türk ve Yunan askerî sayısı 10.000 iken yeni belgede bu sayısı 2500-7500 düzeyine çekilmiştir. Kuzeye yerleşecek Rumların sayısının o bölgedeki Türk nüfusunun %28’ini geçmemesi kararlaştırılmıştır. Ayrıca Rumların sert tepkisine yol açan eş başkanlık süreci yeni belgede üç yıldan iki buçuk yıla indirilmiştir.⁵² 3 Kasım 2002’de Türkiye’de iktidara gelen Adalet ve Kalkınma Partisi, AB ile müzakere tarihi alınmasına büyük önem vermiş ve Annan Planı, yeni kurulan hükümet tarafından dikkate alınmıştır. Bu durum, Denktaş üzerinde baskı oluşturmasına karşın Kopenhag’da düzenlenen ve Annan Planı’nın destekleneceği ifade edilen zirveye Denktaş hasta olduğu için gidememiştir. 12-13 Aralık 2002’de Kopenhag’da yapılan zirvede Güney Kıbrıs Rumlarının Kıbrıs Cumhuriyeti olarak tüm Kıbrıs adına AB’ye üye yapılmasına karar verilmiş, zirve sonuç belgesinin 10-11-12 numaralı maddesi Kıbrıs’a ayrılmıştır. Kıbrıs ile ilgili maddeler şu şekildedir: Kopenhag Zirvesi Bildirisi’nin 10. maddesinde AB Konseyi, Kıbrıs’ın üyelik müzakerelerinin tamamlandığını kabul etmiş ve katılım gerçekleşmeden önce Kıbrıs’ın birleşmesinin son derece yararlı olacağı vurgusunu yapmıştır. Bu bağlamda BM Genel Sekreteri’nin önerileri temelinde devam ettirilecek olan çözüm müzakerelerinin Kıbrıs sorununun çözümünde tarihi bir fırsat olduğu görüşü Konsey tarafından savunulmuş, Türk ve Rum toplum liderleri bu fırsatı kullanmaya davet edilmiştir.⁵³

11. maddede AB Konseyi, Kıbrıs’ın AB’ye üye olmasından önce adada bir çözüm gerçekleşirse katılım anlaşmasına bunun dâhil edileceğini

⁵² Bilal Şimşir, **AB-AKP ve Kıbrıs**, Ankara, Bilgi Yayınevi, 2004, s. 127.

⁵³ Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı Resmi Web Sitesi: <http://www.mfa.gov.tr/kopenhag-zirvesi-12-13-aralik-2002.tr.mfa>, erişim tarihi: 02.01.2012.

vurgulamıştır.⁵⁴ Bildirinin 12. maddesinde çözüm sağlanamaması durumunda Konsey, komisyonun önerileri temelinde oy birliğiyle aksine karar verilinceye değin müktesebatin adanın kuzey kesiminde uygulanmasını askıya almayı kararlaştırmıştır. Bu arada Konsey, Kıbrıs hükümetiyle bilistişare, Kıbrıs'ın kuzey kesiminin ekonomik kalkınmasını sağlayacak ve AB'ye yaklaştıracak yolları değerlendirmeye komisyonu davet etmiştir.”⁵⁵

Kopenhag Zirvesi, Kıbrıs konusunda ve buna bağlı olarak Türkiye-AB ilişkilerinde bir dönüm noktası olmuştur. GKRY, AB'ye giriş tarihinin belli olmasıyla birlikte, daha da uzlaşmaz bir tavır takınmaya başlamış ve Türk tarafının Kıbrıs'ta çözüme dair fikrinden tamamen uzaklaşmıştır.⁵⁶ GKRY, sağlamış olduğu üyelik garantisi ile BM çerçevesinde elde edilecek hızlı bir çözüme ihtiyacı olmadığını anlamıştır. 2004 yılı Nisan ayında adada yapılan referandumda hayır oylarının fazla çıkmasıyla Kıbrıs Rum halkının da yönetimi gibi düşündüğü ortaya çıkmıştır. Ancak GKRY uluslararası kamuoyunda Kıbrıs Türkleri ve Türkiye karşısında zor duruma düşmemek için çözüm istiyormuş izlenimi vermeyi de ihmal etmemiştir.

2.4.12.1 İlerleme Raporunda Kıbrıs Sorunu

AB Komisyonu, Türkiye'nin AB müktesebatinin üstlenilmesine ilişkin hazırladığı ulusal programı değerlendirirken Türkiye'den yeni taleplerde bulunan bir ilerleme raporunu 13 Kasım 2001'de kamuoyuna açıklamıştır. Raporun güçlendirilmiş siyasi diyalog ve siyasi kriterler başlığında Kıbrıs sorununa da değinilmiştir. Raporda; *“Katılım ortaklığı belgesi ve Helsinki sonuçları uyarınca siyasi diyalog çerçevesinde BM Genel Sekreteri'nin Kıbrıs sorununa kapsamlı bir çözüm bulma sürecini başarılı bir şekilde sonuçlandırma çabalarına güçlü bir destek verilmesi”*⁵⁷ şeklinde ifadeler kullanılmıştır. İlerleme raporu, Kıbrıs sorununa değinmenin ötesinde Türkiye-

⁵⁴ Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, **a.g.k.**, erişim tarihi: 02.01.2012.

⁵⁵ Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, **a.g.k.**, erişim tarihi: 02.01.2012.

⁵⁶ Efe, **a.g.m.**, s. 120.

⁵⁷ Efe, **a.g.m.**, s. 116.

AB ilişkilerinde de büyük öneme sahiptir. İlerleme raporunda, Türkiye için hassasiyet arz eden birçok konu ele alınmış ve Türkiye'den bu konulara yaklaşımını AB'nin talepleri doğrultusunda değiştirmesi istenmiştir.⁵⁸ Türkiye'nin 19 Mart 2001'de açıklamış olduğu ulusal programda, bu rapor da değerlendirilmiş ve ciddi bir eleştiriye tabi tutulmuştur. İlerleme raporunun açıklandığı yıl AB Komisyonu Genişlemeden Sorumlu Komiseri Günter Verheugen, Kıbrıs sorunuyla ilgili olarak dönemin Dışişleri Bakanı İsmail Cem'in açıklamalarını, tehditkâr olarak nitelmiştir, Verheugen *"AB, Kıbrıs'ın tam üyeliğini kararlaştırırsa Türkiye ve AB arasında çok büyük bir kriz yaşanır. O zaman, bu işin içinden nasıl çıkılacağını hiç bilemiyorum."* diyerek bir bakıma GKRY, AB'ye girdikten sonra, AB ile Türkiye ilişkilerinde yaşanacak sıkıntıların habercisi olmuştur. Kıbrıs konusunda AB Zirveleri, belge ve raporlarında hemen hemen tüm isteklerinin yerine getirilmesini sağlayan Yunanistan'ın bu başarısını, Yunan Başbakanı Kostas Simitis ilerleme raporunun açıklandığı gün şu sözlerle ifade etmiştir: *"Türkiye, Kıbrıs'ın üyeliğini ve AB'nin genişlemesini durduramaz. 2002 yılının sonunda, Kıbrıs başta olmak üzere aday ülkelerle müzakerelerin tamamlanıp 2003 yılında Yunanistan'ın dönem başkanlığı sırasında üyeliklerin onaylanmasını bekliyoruz."*⁵⁹

2.4.13. Selanik Zirvesi

19-20 Haziran 2003 tarihinde yapılan zirvede Kıbrıs, ayrıntılı bir biçimde ele alınmıştır. Zirve'de Kıbrıs ile ilgili çıkan karar şu şekildedir:

"Kıbrıs'ın birliğe katılımı, iki toplumun Kıbrıs sorununa kapsamlı bir çözüm bulmaları için elverişli koşullar yaratmaya başlamıştır. Bu amaçla birlik, BM Genel Sekreteri'nin iyi niyet misyonununun 1475/2003 sayılı kararı dâhil, ilgili Güvenlik Konseyi kararları uyarınca sürdürülmesini kuvvetle desteklemiştir. Kıbrıslı Rumlar ve Kıbrıslı Türkler arasındaki temaslar ve

⁵⁸ Metin Aydoğan, **Avrupa Birliğinin Neresindeyiz**, Tanzimattan Gümrük Birliğine, İzmir, Umay Yay., 2008, s. 200.

⁵⁹ **"Türkiye Denktas'ı Terk Eder"**, Hürriyet, 24.11.2001.

iletişim bağlamındaki kısıtlamaların kısa süre önce hafifletilmesi olumlu olmuş ve iki toplumun birlik içinde yeniden birleşmiş bir ada üzerinde bir arada yaşayabileceklerini göstermiştir; ancak aynı zamanda birlik mevcut durumu kapsamlı bir çözümün ikamesi olarak görmüştür. Bu itibarla AB Konseyi, başta Türkiye ve Kıbrıslı Türklerin liderleri olmak üzere tüm ilgili tarafların BM Genel Sekreteri'nin çabalarını güçlü bir şekilde desteklemeleri ve bu çerçevede görüşmelerin BM Genel Sekreteri'nin önerileri temelinde yakın zamanda yeniden başlatılması çağrısında bulunmuştur. AB Konseyi, bu amaçla Kıbrıs sorununa, BM Güvenlik Konseyi'nin ilgili kararlarıyla uyumlu olacak adil, yaşayabilir ve işleyebilir bir çözüm bulunması amacıyla gayretlerini sürdüreceğini beyan etmiştir.

AB, Selanik Zirvesi'nde Kıbrıs'ta AB'nin üzerine inşa edildiği ilkelerle uyumlu bir çözümün sağlanmasında gereken katkıyı yapacağını hatırlatmış, bu bağlamda AB müktesebatı çerçevesinde hızlı bir şekilde çözüme varılması yönündeki memnuniyetini bu zirvenin sonucunda da belirtmiştir. AB Konseyi ayrıca, Komisyonun Kıbrıs'ın kuzey kesiminin ekonomik kalkınmasının teşvik edilmesine ilişkin bildirimini memnuniyetle karşılamakta ve bu önlemlerin Kopenhag Zirvesi kararları ve Kıbrıs hükümetiyle istişare edilerek uygulamaya konmasını beklediğini bildirerek Selanik Zirvesi'nde yayınlanan ilerleme raporunda, Türkiye'nin Kuzey Kıbrıs ile imzaladığı Gümrük Birliği Antlaşması'nın uluslararası hukukta hiçbir geçerliliği olmadığı böyle bir antlaşmanın, Türkiye'nin AB ile yapmış olduğu Gümrük Birliği Antlaşması'ndan kaynaklanan yükümlülüklerinin de ihlali anlamına geleceğinin açıklamıştır.⁶⁰

2.4.14. Brüksel Zirvesi

12-13 Aralık 2003'te yapılan zirvede AB Konseyi, Kıbrıs'ın birleşmesinin faydalı olacağı vurgusunu yapmış. GKRY'nin AB'ye katılım tarihi olan 1 Mayıs 2004'e kadar kalıcı ve adil bir çözümün sağlanmasının

⁶⁰ "2003 yılı Türkiye İlerleme Raporu Özeti", İktisadi Kalkınma Vakfı Web Sitesi: İktisadi Kalkınma Vakfı Web Sitesi: <http://www.ikv.org.tr/pdfs/2003ilerlemerapo-ru2.pdf>, erişim tarihi: 05.01.2012

mümkün olabileceğini belirtmiştir. Ayrıca çözümün sağlanmasını kolaylaştırmak için de Kuzey Kıbrıs'a mali yardım sağlanacağı taahhüdünde bulunulmuştur.⁶¹

2.4.15. Brüksel Zirvesi

25-26 Mart 2004 tarihinde yapılan Brüksel Zirvesi öncesinde, BM Genel Sekreteri Annan, ilgili taraflara gönderdiği mektupla, kendilerini müzakere sürecini başlatmak amacıyla Newyork'a davet etmiştir. 10-13 Şubat 2004 tarihleri arasında Newyork'ta yapılan görüşmelerde Annan planıyla ilgili müzakerelerin devam ettirilmesi kararlaştırılmıştır. 19 Şubat 2004'te başlayan müzakereler iki aşamalı olarak 31 Mart 2004 tarihine kadar devam etmiş, bu tarihe gelindiğinde BM Genel Sekreteri planın son hâlini taraflara sunmuştur. 25-26 Mart 2004 tarihleri arasında gerçekleştirilen Brüksel Zirvesi'ne Annan Planı son şeklini alırken Zirve'den Kıbrıs'la ilgili şu karar çıkmıştır:

“AB Konseyi, BM Genel Sekreteri Annan'ın, ilgili BM Güvenlik Konseyi kararlarıyla uyumlu bir şekilde, Kıbrıs sorununa kapsamlı bir çözüm bulunması için bu tarihi imkânı değerlendirmelerine yardımcı olma çabalarını güçlü bir şekilde desteklemeye devam ettiğini vurgulamıştır. AB Konseyi, komisyonun hızlı bir çözüm bulunması için müktesebat çerçevesinde yardımcı olma yönünde süregelen iradesini memnuniyetle karşıladığını, ayrıca, bir donör konferansı hazırlamak amacıyla, komisyonun 15 Nisan tarihinde Brüksel'de üst-düzyer bir uluslararası konferans düzenleme teklifini olumlu bulduğunu açıklamıştır. AB Konseyi, 1 Mayıs'tan önce adil ve işlevsel bir çözüme varılabileceği konusundaki inancını koruduğunu, Yunan ve Türk hükümetlerinin iş birliğiyle müzakere sürecinin başarıyla sonuçlanması yönündeki kesin kararlılıklarını sürdürmelerini tüm taraflardan beklediğini beyan etmiştir.”⁶²

⁶¹ Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı Resmi Web Sitesi: <http://www.mfa.gov.tr/bruksel-zirvesi-12-13-aralik-2003.tr.mfa>, erişim tarihi: 07.01.2012

⁶² Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, **a.g.k.**, erişim tarihi: 09.01.2012

Zirve sonuç kararlarından da anlaşılacağı üzere AB, BM'nin çözüm önerilerini desteklemekle birlikte, Kıbrıs'ın AB'ye üyeliği öncesinde Annan temelli müzakerelerde çözüme varılmasını istemektedir. Ancak çözüm sağlanmadığı takdirde AB tarafından GKRY'ye herhangi bir yaptırım söz konusu olmadığı için, Kıbrıs'ta taraflar arasında dengeyi sağlayacak bir yapı mevcut değildir, aksine AB'nin bu tutumu sayesinde, GKRY nasıl karar verirse versin kazançlı çıkacağı bir tercih sürecinin içerisine sokulmuştur. Bu durum AB destekli bir çözümden KKTC'nin müspet yönde etkilenme şansını minimize etmiştir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE-AB İLİŞKİLERİ VE KIBRIS SORUNUNUN İLİŞKİLER ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

3.1. TÜRKİYE-AB İLİŞKİLERİNİN GEÇMİŞİ

3.1.1. AB'nin Oluşumu

AB'nin oluşumunun temellerine inildiğinde ABD'nin birtakım yardımlarla kendine pazar yaratmak için, savaşmayan bir Avrupa'nın inşasını sağlayarak bu oluşumu desteklediğini görürüz. 1948 yılında ABD'nin Marshall Planı dâhilinde yapmış olduğu yardımlar ve ABD yardımlarının eş güdümlü dağıtılabilmesi için oluşturulan Avrupa Ekonomik İş Birliği Örgütü'nün çalışmaları, Avrupa'daki yeni yapılanmanın hazırlayıcısı olmuş ve ABD'nin hedefini ortaya çıkarmıştır. Fransız İktisatçı Monnet ve Fransa Dışişleri Bakanı Schuman'ın planı doğrultusunda bir deklarasyon yayınlanarak Avrupa'nın kalkınmasının önünde engel teşkil eden ulusal egemenlik sistemlerinin oluşturduğu sınırlamaların sona ermesine karar verilmiştir.¹ Deklarasyonda devletler arası savaşlardan gelen çekişmelerin bitirilmesine yönelik alınan kararlar çerçevesinde AB'nin çekirdeğini teşkil ettiği inanan Avrupa Kömür Çelik Topluluğu (AKÇT); Fransa, Federal Almanya, Belçika, Hollanda, İtalya ve Lüksemburg arasında 1951 yılında Paris'te imzalanan bir antlaşmayla hayata geçirilmiştir.²

Antlaşma'nın 23 Temmuz 1953'te yürürlüğe girmesiyle altı ülke kömür ve çelik üretimlerini birleştirdiler.³ 1955 yılında İtalya'nın Messina kentinde bir

¹ “Avrupa Birliğinin İlk Adımları”, Türkiye Metal Sanayicileri Sendikası Web Sitesi: <http://mess.org.tr/ab/absol/ilkadimlar.pdf>, erişim tarihi: 10.01.2012

² Çağrı Erhan-Tuğrul Arat, “AET ile İlişkiler”, **Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşı'ndan Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar**, c. I 1919-1980, İletişim Yay., Editör: Baskın Oran, İstanbul, 13. Baskı, 2008, s. 809.

³ Erhan-Arat, “AET ile İlişkiler”, **Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar**, c. I..., s. 810.

araya gelen liderler, bütünleşmenin ancak ekonomik iş birliğinin yoğunlaştırılmasıyla mümkün olabileceği kanısına vardılar. Uzun süren görüşmeler ve teknik çalışmalardan sonra 25 Mart 1957’de, Roma’da imzalanan antlaşmalar ile AET ve Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu (AAET) kuruldu. Paris Antlaşması’nı imzalayan altı ülke arasında AKÇT ile sınırlı düzeyde başlatılan bütünleşme çabaları AET ile daha genel bir alana taşındı. Avrupa’nın siyasal bütünlüğünü sağlamak ve Avrupa’yı Amerika karşısında eski konumuna getirebilmek için sermayenin ve emeğin serbestçe dolaştığı bir Ortak Pazar ve Gümrük Birliği kurulması öngörüldü.⁴

3.1.2. Türkiye-AB İlişkilerinin Başlaması

İkinci Dünya Savaşı sonrası oluşan yenedünya düzeni içerisinde Türkiye, Sovyet tehdidine karşı direnebilmek ve 1839 Tanzimat Fermanı’ndan beri yoğunlaşarak süren Batılılaşma çabasını hayata geçirebilmek amacıyla Batı Bloku’nun içerisinde yer almayı amaç edinmiştir.⁵ Avrupa Kıtası ve ABD’yi merkez kabul eden siyasi oluşumların ve güvenlik yapılarının tümüne katılmayı tercih ederek, Avrupa Konseyi, Organization for Economic Cooperation and Development (OECD) ve NATO’ya girmiştir.⁶ Türkiye’nin Yunanistan’dan geri kalmamak için başlattığı girişimler başarıya ulaşmış; AET, Türkiye ile Gümrük Birliği’ne geçiş sürecinin de tartışılacağı resmî müzakerelerin başlangıç tarihi olarak 7 Haziran 1960 gününü seçmiştir. Ancak 27 Mayıs 1960’ta Türkiye’de gerçekleşen askerî darbe, görüşmelerin kesintiye uğramasına sebep olmuş, darbe ile birlikte işbaşına gelen yeni hükümet, Türkiye’nin tüm ittifaklarına ve taahhütlerine uyacağını açıklamış ancak, AET içerisinde kabul görmemiştir.⁷ Fransa Cumhurbaşkanı De Gaulle,

⁴ Ekrem Yaşar Akçay, Çiğdem Argun, Elvettin Akman, “**AB’nin Tarihsel Gelişimi ve Ortak Dış ve Güvenlik Politikası**”, Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi, Y.2011, C.3, S.4. s.117-131.

⁵ Suavi Kemal Yazgıç, **Avrupa Birliği**, İstanbul, İnsan Yay., 2005, s. 63.

⁶ Yazgıç, **a.g.e.**, s. 63.

⁷ Erhan-Arat, “AET ile İlişkiler”, **Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar**, c. I..., s. 825.

Türkiye'deki ihtilal yönetimi olan Millî Birlik Komitesinden; Adnan Menderes, Fatin Rüştü Zorlu ve Hasan Polatkan'ın idam edilmemesi isteğinde bulunmuştur. İstek Türk tarafınca uygun görülmeyince De Gaulle'nin AET üzerindeki baskıları nedeniyle Türkiye-AET ilişkileri dondurulmuştur.⁸ Türkiye, Fransa'nın kendisine uyguladığı vetonun kalkması için yoğun diplomatik girişimlerde bulunmuştur. Bu çerçevede Türkiye, Paris güdümlü Cezayir hükümetini tanımıştır. Fransa da Türkiye'ye karşı tutumunu yumuşatarak 18 Haziran 1962'de vetosunu geri çekmiştir.⁹ Yeniden başlayan müzakereler neticesinde 12 Eylül 1963'te Türkiye ile AET arasında Ankara Antlaşması imzalanmıştır. 1 Aralık 1964'ten sonra yürürlüğe giren Ankara Antlaşması'yla Türkiye-AET ilişkileri tam üyelikle sonuçlanana dek; "Hazırlık, Geçiş ve Son Dönem" adlarıyla üç döneme ayrılmıştır.¹⁰ Antlaşmaya göre Türkiye, üç aşamanın neticesinde düzenlenecek inceleme raporunun sonucuna göre AET üyesi olabilecekti. Antlaşma 33 maddelik bir ana metin, ek bir geçici protokol, bir mali protokol, bir son senet, dört niyet ve yorum bildirisiyle bir mektuptan oluşmaktaydı.¹¹

1964 ve 1967 yılları arasında Türkiye adeta kabuk değiştirmeye çalışıyordu. İhtilal sonrası İnönü gözetiminde oluşturulan CHP-YTP koalisyonu çok uzun süre gitmemiş, 10 Ekim 1965 genel seçimlerinde Süleyman Demirel başkanlığındaki AP, 240 milletvekili çıkararak en büyük parti konumuna gelmişti.¹² 1968 yılına gelindiğinde AET ile yapılan Ankara Antlaşması'nca belirlenen hazırlık döneminin sonuna yaklaşıyordu. Ancak Türkiye, hazırlık döneminde yapması gereken birçok uygulamayı

⁸ Yazgıç, **a.g.e.**,s. 65.

⁹ Mehmet Ali Birand, **31 Temmuz 1999'dan 17 Aralık 2004'e Türkiye'nin Büyük Avrupa Kavgası**, İstanbul, Doğan Kitap, 12. Baskı, 2005, s. 105.

¹⁰ Metin Aydoğan, **Avrupa Birliğinin Neresindeyiz**, Tanzimattan Gümrük Birliğine, İzmir, Umay Yay., 2008, s. 111.

¹¹ **"Türkiye ile Avrupa Ekonomik Topluluğu Arasında Bir Ortaklık Yaratan Anlaşma"**, Avrupa Birliği Genel Sekreterliği Resmi Web Sitesi:

http://www.abgs.gov.tr/files/ardb/ankara_anlasmasi.pdf, erişim tarihi: 17.01.2011.

¹² Erhan-Arat, "AET ile İlişkiler", **Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar**, c. I..., s. 834.

gerçekleştirememişti ve Ankara'nın uyguladığı ekonomik politikalarda bir karar vermesi gerekiyordu. Mevcut seçenekleri şu şekilde sıralayabiliriz: İthal ikamecilik altında dışa kapalı, yurt içinde her çeşit sanayiye kurmaya yönelik ve tüm sanayileri kayıtsız şartsız koruyan bir gelişme modeli mi? İthalat engellerini tamamen kaldırıp Türk sanayisini doğmadan öldüren bir model mi? İçeride sanayi oluşumunu belli bir plan dâhilinde yürütüp yavaş yavaş dışa açılan bir kalkınma modeli mi?¹³

Türkiye'de o yıllarda ortaya çıkan bir diğer sorun da AET ile ilişkilerin hangi kurum tarafından yürütüleceğiydi. Ekonomi planlamasını yapan ithal ikamesi yönteminin mucidi Devlet Planlama Teşkilatı (DPT), AET ile her türlü ekonomik ilişkinin teşkilat üzerinden kurulmasını istiyordu. Ancak son derece kapalı bir ekonomik sistemi öneren DPT'nin müzakereleri yürütmesi, bu anlayışla mümkün gözüküyordu. Dışişleri Bakanlığı ise yetkinin kendisinde bulunmaya devam etmesini istemekte ve DPT'ye nazaran daha liberal bir ekonomi tezi savunmaktaydı. Bakanlık için öncelik politik kazanımlardı. Bu ayrışma DPT'nin başındaki Özal ile Dışişleri Bakanı Çağlayangil arasında bir yetki elde etme krizine sebep olmuştur. 1970 yılına gelindiğinde AET ile Gümrük Birliği ilişkisi önem kazanmaya başladı. Bu ilişkiye esas teşkil eden ve ikinci aşamanın başlangıcı olarak kabul edilen "Katma Protokol" ortaklık konseyinde 1970 yılında imzalandı.¹⁴ 1 Eylül 1971 günü Katma Protokol'ün ticari hükümleri "Geçici Anlaşma" ile yürürlüğe kondu. AET, Türkiye'den ithal ettiği sanayi ürünlerine uyguladığı gümrük vergilerini ve miktar kısıtlamalarını, tekstil ürünleri hariç kaldırdı. 1 Ocak 1973'te Katma Protokol yürürlüğe girdi. 21 Mayıs 1973'te Türkiye ile AET arasında birinci genişlemeye ilişkin görüşmeler mutabakat ile sonuçlandı.¹⁵ 30 Haziran 1973 günü İngiltere, İrlanda ve Danimarka'yı kapsayan birinci genişlemeye ilişkin tamamlayıcı protokol, Türkiye ile AET arasında imzalandı.

¹³ Erhan, Arat, "AET ile İlişkiler", **Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar**, c. I..., s. 834.

¹⁴ Birand, **a.g.e.**, s. 140.

¹⁵ Birand, **a.g.e.**, s. 151.

3.1.3. Kıbrıs Harekâtı ve Türkiye AT İlişkilerine Etkisi

1974 yılı Batı ekonomilerinin sarsıldığı ve 1980'e kadar devam edecek büyük bir ekonomik bunalıma girildiği yıl oldu. 1975 yılına gelindiğinde Kıbrıs Harekâtı nedeniyle tüm baskılar Ankara'ya yöneldi. Kıbrıs çıkartmasından iki ay sonra Amerikan Kongresi, Türkiye'ye silah ambargosu koydu. Arkasından ABD, Atina'ya silah sevkiyatını artırarak Türkiye'ye karşı denge kurma politikası içine girdi. Türkiye'nin Kıbrıs Harekâtı, Brüksel ile olan ilişkilerini ilk anda Washington ile olduğu kadar etkilemedi. Ancak Yunanistan'da albaylar cuntasının devrilip Karamanlis hükümetinin kurulması, topluluğun Yunanistan'a karşı bakışını değiştirdi. Ekim 1974'te Paris'te bir araya gelen topluluk üyesi ülkeler Türkiye'yi kınadılar.¹⁶ 1970'li yıllarda Türkiye'nin Avrupa'ya, özellikle de Almanya'ya ucuz iş gücü ihraç etmesi; Türkiye ile AET arasında Türk işçilerinin sosyal güvenliği, serbest dolaşımı gibi konularda sorunlara yol açmıştır. Zaten ekonomik konularda bir türlü paralel hâle gelemeyen Türkiye-AET ilişkisi, Yunanistan'ın 1975 yılında AET'ye yaptığı tam üyelik başvurusu ve Türk işçilerin durumlarından kaynaklanan sorunlar nedeniyle daha sıkıntılı bir sürece girdi. Tüm bu gelişmeler sonucunda 1976 yılında Türkiye tek taraflı bir karar ile Katma Protokol'ün 60. maddesini işleterek protokolden doğan sorumluluklarını bir yıl süreyle ertelediğini ilan etti.¹⁷

3.1.4. 12 Eylül 1980 Askerî Darbesinin Türkiye-AT İlişkilerine Etkisi

1980 yılında gerçekleşen darbeye NATO'nun bakışı olumlu yönde oldu. AT ise askerî idarenin kısıtlı süre kalacağı ve insan hakları ihlallerinin yapılmayacağına dair taahhüdü altında çok ciddi bir tepki ortaya koymadı. Bu durum AT'nin desteğine ihtiyaç duyan 12 Eylülcüler'i kısmen rahatlatmıştı. 12 Eylül 1980 askerî darbesiyle iş başına gelen yeni yönetimle birlikte AT ve

¹⁶ Erhan-Arat, "AET ile İlişkiler", **Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar**, c. I..., s. 848.

¹⁷ Erhan-Arat, "AET ile İlişkiler", **Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar**, c. I..., s. 850.

Türkiye ilişkileri, farklı bir boyut almaya başlamıştır. Toplulukla sürdürülen ilişkilerde iktisadi değerlendirmelerden çok siyasi konular önem kazandı, demokrasi ve insan hakları ön plana çıkmaya başladı. 1981 yılına gelindiğinde Yunanistan'ın AT'ye tam üye olarak katılması; Türkiye ile Yunanistan arasındaki Kıbrıs, azınlıklar, Ege karasuları, kıta sahanlığı, hava sahası, FIR hattı gibi sorunlarda AT'nin de muhatap olacağı anlamına geldiğinden Türk dış politikasını yürütenler üzerinde ciddi kaygılara yol açmıştır. Sivil yönetime verilen üç yıllık aranın ardından 6 Kasım 1983'te ANAP, Turgut Özal başkanlığında iktidara gelir. Özal hükümeti AT'nin askıya aldığı ilişkilerin yeniden başlaması için yoğun çaba içerisine girmiştir. Hükümet, ilişkilerin gerginleşmesine yol açan konularda belli oranda tavizler vermiştir. Bunlar; Türk işçilerinin Avrupa'da serbest dolaşımı, Türkiye'deki Rum gayrimenkullerinin satışını yasaklayan 1964 tarihli gizli karamânenin kaldırılması, Türkiye'deki kamu inşaat ihalelerinin AT'ye mensup ülkelere ait şirketlere verilmesi gibi konulardır. Diğer taraftan eğer Türkiye, AT'ye alınmaz ise siyasal İslam'ın Türkiye'de yayılabileceği endişesi AB yetkililerine söylenerek üzerlerinde etki kurulmaya çalışılmıştır.¹⁸ Bütün bu çalışmalar sonucunda 16 Eylül 1986'da Türkiye-AET Ortaklık Konseyi toplanır. Böylece 12 Eylül 1980 tarihinden itibaren fiilen dondurulmuş durumda bulunan Türkiye-AET ilişkilerinin yeniden canlanma süreci başlamıştır.¹⁹ Özal hükümeti bununla da yetinmeyip ilişkiler üzerinde daha fazla olumlu etki yapması düşüncesiyle 14 Nisan 1987'de AT'ye tam üye olmak için müracaat etmiştir. AB Komisyonu, Türkiye'nin başvurusundan tam 2,5 yıl sonra (diğer aday ülkelerin başvuruları içinde en geç cevap verilen süre) görüş raporunu açıklamıştır. Komisyon, raporda 1933'e kadar tek senet hedeflerine ulaşmadan tam üyelik başvurusunu işleme alamayacaklarını belirterek 1993 yılından sonra topluluğun 15 veya 18 üye ülke ile işleyip işlemeyeceğinin

¹⁸ Çağrı Erhan-Tuğrul Arat, "Avrupa Topluluklarıyla İlişkiler", **Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar**, c. II, 1980-2001, İletişim Yay., Editör: Baskın Oran, İstanbul, 11. Baskı, 2008, s. 94.

¹⁹ "**Türkiye-AB İlişkileri Tarihçesi**", Avrupa Birliği Genel Sekreterliği Resmi Web Sitesi: <http://www.abgs.gov.tr/index.php?p=111&l=1>, erişim tarihi: 17.01.2012

değerlendirebileceğini, dolayısıyla Türkiye'nin durumunun bu tarihten sonra ele alınabileceğini belirtmiştir.²⁰ Komisyon, raporunda ayrıca Türkiye'nin kişi başına GSMH'nin topluluk ortalamasının üçte biri düzeyinde olduğunu, tarım sektöründe çok fazla istihdam sağlandığından verimliliğin oldukça düşük olduğunu, işsizlik ve enflasyon oranının çok yüksek, ücretlerin çok düşük olduğunu belirterek bu farklılıklar varlığını koruduğu sürece Türkiye'nin AT'nin ekonomik ve sosyal gereklerini yerine getirmede sıkıntı çekeceğini belirtmiştir.²¹

3.1.5. Soğuk Savaş Sonrası Türkiye-AT İlişkileri

1991 yılı tüm dengelerin değiştiği bir yıl oldu. Demirperde'nin çöküp Sovyet Bloku'nun dağılmasıyla Komünizmin iflası Türkiye-AT ilişkilerini de ciddi anlamda etkiledi. Sovyet egemenliğinden kurtulan Doğu Avrupa ülkeleri, adeta AT'nin kapısında sıraya girdiler. Zaten AT'den yapay sınırlarla ayrılan bu ülkeler AT'nin ilk önceliği hâline geldi. Coğrafi konum olarak, dinsel ve kültürel bakımdan AT üyesi ülkelere Türkiye'den daha yakın olan bu ülkeler, Türkiye'nin AT ile o tarihlerde 35 yıl geriye dayanan bir ilişkisi olmasına rağmen, toplulukla olan ilişkilerde Türkiye'nin önüne geçtiler.²² Berlin Duvarı'nın yıkılmasıyla 3 Ekim 1990'da iki Almanya'nın birleşerek tek devlete dönüşmesi; Avusturya, Malta, Kıbrıs, İsveç, Finlandiya, İsviçre ve Norveç'in tam üyelik başvuruları; bunlardan Avusturya, İsveç, Finlandiya ve Norveç'in başvurularının kabul edilmesiyle topluluğun yakın dönem genişleme kapasitesinin doldurulması, Türkiye'nin işini oldukça zorlaştırmıştır.²³

AB'nin Türkiye'nin üyelik konusunu geciktirmeye çalıştığını, Türkiye'nin tam üyelik başvurusunun üzerinden yıllar geçmesine rağmen müzakereleri bile başlatmaz iken Yunanistan, İspanya ve Portekiz'in üyeliğini ne kadar hızlı sürede onayladığını aşağıdaki tablodan anlıyoruz.

²⁰ Rıdvan Karluk, **Avrupa Birliği ve Türkiye**, Eskişehir, Beta A.Ş., Ekim 1994, s. 295.

²¹ Karluk, **a.g.e.**, s. 296.

²² Birand, **a.g.e.**, s. 359.

²³ Karluk, **a.g.e.**, s. 297.

Katılma Aşaması		Yunanistan	İspanya	Portekiz
I.	Resmi Başvuru	12.6.1975	28.7.1977	28.3.1977
II.	Komisyon Görüşü	29.1.1976	29.11.1978	19.1.1978
III.	Konseyl Kararı	9.2.1976	19.12.1978	6.6.1978
IV.	Katılma Görüşmelerin Başlaması	27.7.1976	5.2.1979	17.10.1978
V.	Katılma Anlaşmasının İmzalanması	28.5.1979	12.6.1985	12.6.1985
VI.	Tam Üyelik	1.1.1981	1.1.1986	1.1.1986
Toplam Süre		5 Yıl 5 Ay	8 Yıl 5 Ay	8 Yıl 9 Ay

Tablo-2: Topluluklara Son Katılan Üç Ülkenin Başvuru ve Katılma Tarihleri²⁴

1992 yılında imzalanan Maastricht Antlaşması, üye ülkeler arasında üst düzeyde eş güdümü sağlayan ekonomi politikaları yanında; ortak güvenlik politikası, adalet ve iç işleri alanlarında da iş birliğinin eklenmesiyle Avrupa'da yeni yapılanmanın kapısını aralamıştır. 1993 yılına gelindiğinde ise Kopenhag'da üye ülkelerin katılımıyla gerçekleştirilen zirve toplantılarında AB üyeliği için aranan koşullar ve kriterler saptanmıştır. 1995'te Madrid ve 1997'de de Lüksemburg'da gerçekleştirilen zirve toplantılarıyla bu kriterler geliştirilmiştir.²⁵ 90'lı yıllar Türkiye'de hükümetlerin kısa süreli aralıklarla değiştiği ve Türkiye'nin temel siyasi tercihlerinin yoğun şekilde dönüşümden geçtiği bir dönem olmuştur. 1991 yılında kurulan ANAP hükümetinin üstünden 1 yıl geçmeden 20 Ekim 1991'de Türkiye'de gerçekleşen erken seçim sonucunda iktidara DYP-SHP koalisyonu gelmiş, Koalisyon, tam üyelik hedefini kaybetmeden önceliğini Gümrük Birliği'nin gerçekleşmesine vermiştir.²⁶ Türkiye-AT Ortaklık Konseyi, 6 Mart 1995'teki toplantısında

²⁴ Karluk, a.g.e., s. 297.

²⁵ Haydar Çakmak, **Avrupa Güvenliği NATO AGİT AGSP**, Ankara, Akçağ Yay., 2003, s. 230.

²⁶ Sanem Baykal-Tuğrul Arat, "AB ile İlişkiler", **Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar**, c. II 1980-2001, Editör: Baskın Oran, İstanbul, İletişim Yay., 11. Baskı, 2008, s. 330.

Gümrük Birliği'nin 1995 yılı sonu itibarıyla hayata geçebilmesi için yerine getirilmesi gereken başlıca hususları, esas ve usul olarak içeren ortaklık konseyi kararını kabul etmiştir.²⁷ 1 Ocak 1996 itibarıyla Türkiye ve AT arasında 22 yıl süren geçiş dönemi böylece son bulmuş oldu ve 1.1.1996 itibarıyla Türkiye ile AB arasında tam üyelik sürecinde sözde son döneme girildi.²⁸

3.2. TÜRKİYE-AB İLİŞKİLERİNDE AB ZİRVELERİ

3.2.1. Helsinki Zirvesi ve Sonrasında Türkiye-AB İlişkileri

Türkiye-AB ilişkilerinde çok önemli bir dönüm noktası da 10-11 Aralık tarihlerinde gerçekleştirilen Helsinki Zirvesi olmuştur. Zirvede alınan karara göre, diğer aday ülkeler gibi Türkiye de katılım ortaklığı stratejisinden yararlandırılacaktı. Aynı paralelde Türkiye, topluluk programları ve ajansları, aday ülkeler ve birlik arasında, katılım müzakere süreci çerçevesinde yapılan toplantılara da iştirak etmek hakkına sahip olacaktı. Zirve sonuç bildirisinde, katılım ortaklığı belgesinin hazırlanması da öngörülmüştür. Bu ortaklığın aynı zamanda siyasi ve ekonomik kriterleri ile üye ülke olmanın getirdiği yükümlülükler ışığında ve AB müktesebatının üstlenilmesine ilişkin ulusal program ile bir arada katılım hazırlıkları üzerinde durulacağı belirtilmiştir.²⁹ Zirvenin sonuç bildirisinde, Türkiye'nin Kopenhag kriterlerine uyum yönündeki çalışmalarının memnuniyetle karşılandığı vurgulanmıştır, Türkiye'nin diğer aday devletlere uygulanan kriterler temelinde birliğe katılması mukadder bir aday devlet olduğu belirtilmiştir.³⁰ Helsinki belgesi, AB sürecinde Türkiye'nin üyelik şansını gerçekçi görenler tarafından tam üyelik müzakerelerine ve üyeliğe giden yolda olumlu bir gelişme olarak değerlendirilmiştir. Ancak Helsinki Zirvesi'nde Türkiye'nin AB üyeliğine dönük çok muğlak ifadeler

²⁷ Baykal-Arat, a.g.m., s. 330.

²⁸ "Türkiye-AB İlişkilerinin Tarihçesi", Avrupa Birliği Genel Sekreterliği Resmi Web Sitesi: <http://www.abgs.gov.tr/index.php?p=111&l=1>, erişim tarihi: 17.01.2012

²⁹ <http://www.ntvmsnbc.com/news/186487.asp>, erişim tarihi: 18.01.2012

³⁰ Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı Resmi Web Sitesi: <http://www.mfa.gov.tr/helsinki-zirvesi-10-11-Aralik-1999.tr.mfa>, erişim tarihi: 18.01.2012

kullanılmış ve Zirve’de genişleme sürecine ilişkin aday devletlerle ilgili olarak sınır anlaşmazlıklarının çözülmesi istenmiştir. Başarılı olunamadığı takdirde meselenin Uluslararası Adalet Divanı (UAD)’na götürülmesi gerektiği vurgulanarak Türkiye’nin Yunanistan ve Kıbrıs Rumları ile yaşamış olduğu sorunların çözümü üyelik ön şartı hâline getirilmiştir. Kopenhag’da belirlenen siyasi kriterler de Türkiye’nin üyeliği için ön şart olarak sunulmuştur. Türkiye’de ise Helsinki Zirvesi sonrası hem şaşkınlık hem de bir memnuniyet havası hâkimdir. Kopenhag kriterlerinin ne anlama geldiğini, müzakerelerin başlaması için nelerin yapılması gerektiğini tam olarak bilen çok kişi yoktur. Genel kanı, bazı değişikliklerle, Kopenhag kriterlerine uyuluyormuş gibi yapılarak arkasından müzakerelerin başlatılacağı yönündeydi. Aslında bu şekilde bir algının oluşmasında Helsinki Zirvesi’nin sonuç bildirisinde alınan kararların aday ülkelerin tümü için geçerli olması ve AB’nin aday ülkelerin tamamına eşit mesafedeymiş gibi gösterilmesinin de katkısı büyüktür; ancak aday ülkeler içerisinde, AB üyesi Yunanistan ile sınır sorunları yaşayan ve senelerdir süren Kıbrıs sorununda taraf olan Türkiye gibi, AB ile arasında çözülmeyi bekleyen birçok problemi bulunan başka bir ülke yoktu. Bundan dolayı Helsinki Zirvesi’nde ön şart hâline getirilen Kopenhag siyasi kriterleri en çok Türkiye’yi bağlar hâle gelmiştir.

3.2.2. Katılım Ortaklığı Belgesi

Katılım ortaklığı belgesi Helsinki ve Lüksemburg zirve sonuçları çerçevesinde hazırlanmıştır. AB’ye giden yol haritası niteliği taşıyan belge 4 Aralık 2000 tarihinde AB Bakanlar Konseyi’nde paraf edilmiş, 14 Şubat 2001 tarihinde Avrupa Parlamentosunda kabul edilmiş ve 26 Şubat 2001 tarihli Bakanlar Konseyinde onaylanmıştır.³¹ AB Komisyonu tarafından yayımlanan belgede; Türkiye’nin katılım ortaklığını temel alması ve AB müktesebatının üstlenilmesine ilişkin bir ulusal programı kabul etmesinin beklendiği açıklanmıştır. KOB ile AB, sadece Kıbrıs ve Ege sorunlarına Helsinki

³¹ Haluk Günöğür, **Türkiye Avrupa Birliği İlişkileri**, Ankara, EKO Avrupa Ekonomik Danışma Merkezi, 2008, s. 172.

Zirvesi'nde alınan kararlara atıfta bulunarak müdahale etmekle kalmamış, Türkiye Cumhuriyeti'nin yönetim yapısına ve ulus-devlet varlığına yönelik bir yaklaşım içerisine girmiştir. KOB'da Türkiye'den istenenler "kısa ve orta vadeli hedefler" olarak belirtilmiştir.³²

KOB'da kısa vadeli hedefler bölümünde güçlendirilmiş siyasi diyalog ve hedefler başlığı altında Türkiye'den istenenler şu şekildedir:

"1. Helsinki kararları ile uyum içinde Kıbrıs'ta, BM Genel Sekreteri'nin yürüttüğü çabaların desteklenmesi,

2. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS) 10. maddesine göre, anlatım özgürlüğü ve şiddete dayanmayan fiiller için gerekli düzenlemelerin yapılması,

3. Dernek kurma, toplantı ve gösteri yürüyüşleri haklarının genişletilmesi, sivil toplum örgütlerinin gelişmesinin teşvik edilmesi,

4. İşkenceyle mücadele konusunda Avrupa sözleşmesi çerçevesinde hareket edilmesi,

5. Gözaltı koşullarının iyileştirilmesi, bu konuda AİHS çerçevesinde hareket edilmesi,

6. İnsan hakları ihlallerinin tazmin edilmesi,

7. Tek tek ülkeler ve uluslararası kuruluşlarla iş birliği hâlinde yasa uygulayıcıların insan hakları konularında eğitilmesi,

8. Hâkim ve savcılarının hakları ve AB hukuku alanında eğitimlerinin sağlanması,

9. İdam cezalarıyla ilgili moratoryumun devam ettirilmesi,

10. Türk vatandaşlarının TV ve radyo yayınlarında ana dillerini kullanmalarını yasaklayan düzenlemelerin kaldırılması,

11. Bölgesel farklılıkların azaltılması, ekonomik, sosyal ve kültürel eşitliğinin sağlanarak Güneydoğu'daki durumun iyileştirilmesi."³³

KOB ile Türk toplumunun yaşam biçimine, ulusal kimliğine ve geleneklerine her alanda müdahale edilmiştir. Türkiye, üyesi olmadığı, karar

³² Günüşur, a.g.e., s. 172.

³³ Günüşur, a.g.e., s.173-74.

alma süreçlerinde söz hakkının bulunmadığı bir dış yapılanmanın yoğun siyasi baskısı altına girmek zorunda bırakılmıştır. AB Türkiye'nin hazırlaması gerekli olan ulusal programda tek belirleyici unsur olarak kendini görmüştür. AB Komisyonu KOB'un ilkeler bölümünde Türkiye'nin Kopenhag siyasi kriterlerine uyum sağlamanın gerektiği üzerinde durarak Ege ve Kıbrıs sorunlarının çözümünde Helsinki kararlarına gönderme yapmıştır.³⁴ AB Komisyonu demokrasi, insan hakları azınlıklar gibi konularda ulaşılması gereken hedefleri de KOB'un içine yerleştirerek Türkiye'nin iç meselelerinde de söz sahibi olmayı amaçlamıştır. KOB'u önemli hâle getiren diğer bir unsur da Türkiye'nin içinde bulunduğu çok parçalı siyasi yapının da etkisiyle, AB'ye karşı yürütmüş olduğu politikanın ne ölçüde tutarsız olduğunu göstermesidir. O dönem Türkiye hükümeti tarafından belge hakkında çok hızlı ve tam bilgi sahibi olunmadan yapılan yorumlar, basında "Hükümet aceleci davrandı." başlığı ile duyurulmuştur.³⁵ İlk açıklamasında "*AB tarafından Türkiye'ye dayatma yok.*" yorumunda bulunan Başbakan Ecevit'in sonrasında tam bir karmaşa yaşanmış, hükümet ortaklarından farklı sesler yükselmiştir. Dönemin Başbakan Yardımcısı Mesut Yılmaz, istenenlerin "at ile deve olmadığını" söylerken hükümetin diğer ortağı Devlet Bahçeli'ye göre KOB, Helsinki Zirvesi kararlarından bile geridir. Hükümet yetkilileri arasında yaşanan yorum farklılığı AB Komisyonu'na, Türkiye'nin bu konuda kendi içinde ihtilafı olduğu görünümü vermiştir. Belgenin açıklanmasının üzerinden henüz çok uzun süre geçmeden, KOB'daki Kıbrıs ve azınlıklarla ilgili düzenlemeler hakkında yapılan tartışmalar, ciddi şekilde tırmanışa geçmiştir. İlk anda olumlu değerlendirmeler yapan Başbakan Ecevit 15 Kasım 2000'de AB üyesi ülkelerin başbakanlarına birer mektup göndererek, Türkiye'nin Kıbrıs politikasını ve Helsinki Belgesi'ni nasıl anladığını ayrıntılı bir biçimde dile getirerek, KOB'da yer alan Kıbrıs maddesinin Türkiye tarafından kabulünün mümkün olmadığını bildirmiştir.³⁶ Başbakan Ecevit'in mektubuna

³⁴ Günuğur, a.g.e., s.172.

³⁵ "**Dayatma Değil, Yol Haritası**", Hürriyet, 9.11.2000

³⁶ Sadi Somuncuoğlu, **Arka Kapımıza Dayandılar**, Ankara, Eylül 2002, s. 258.

ilaveten hükümet yetkilileri, yaklaşmakta olan Nice Zirvesi'nde gündeme getirilecek olan KOB'un Kıbrıs ve Ege konularını içeren kısmına karşı bazı çıkışlar yaptılar ve “*millî çıkarlarımıza aykırı olan konuları kabul etmeyiz.*” şeklinde sözler sarf ettiler. Ancak AB, kararlı bir şekilde Türkiye'deki politikacıların bu çıkışlarını göz ardı etmiştir.³⁷

3.2.3. Nice Zirvesi

8 Aralık 2000'de toplanan Nice Zirvesi'ne, Türkiye için olumsuzluklarla dolu gelişmelerden sonra Başbakan Bülent Ecevit gitmiştir. Nice Zirvesi AB'nin genişlemesi gerçekleşmeden önce 15 tam üye ülke arasında yapılmış en tartışmalı zirve toplantısı olmuştur. Bu toplantıda AB, Doğu Avrupa'nın eski sosyalist ülkeleriyle bütünleşme çabasını sürdürmüştür. AB'ye üye 15 ülke, tam üyelik için Türkiye'nin içinde yer almadığı 12 aday üye ülkenin önünü açarak üye sayısını 27 ile sınırlamıştır. Böylece Türkiye'nin üyelik müzakereleri de 12 aday ülkenin sonrasına düştüğü için bir bakıma yakın gelecekte Türkiye'nin AB üyesi yapılmayacağı Nice Zirvesi'nde açıkça ilan edilmiştir. Genişleme süreciyle ilgili alınan bu kararların yanı sıra zirve bildirisinin 9. maddesine göre Türkiye'nin KOB'u esas alarak, AB muktesebatıyla uyum sağlamak amacıyla hazırlayacağı “Ulusal Program”ı, AB'ye sunması istenmiştir.³⁸ Zirve'de Türkiye'nin KOB'a göstermiş olduğu tepki de görüşülmüştür. Türkiye'nin rahatsızlıklarını gidermiş gibi gözükmek için KOB'da siyasi diyalog kısmında yer alan Kıbrıs ve Ege konuları geliştirilmiştir. Bu konular siyasi diyalog ve siyasi kriterler bölümüne taşınarak isim değişikliği yapılmış ve Türkiye'nin rahatsızlığı bir şekilde giderilmeye çalışılmıştır. Aslında AB, Türkiye'ye dönük hiçbir olumlu düzeltme yapmamıştır. Ancak bu değişim bile Türk politikacıları ve basını tarafından “*Türkiye'nin Avrupa'ya istediğini yaptırdığı, Türkiye'nin ağırlığını koyduğu ya da Kıbrıs'ın AB için ön şart olmaktan çıktığı*” şeklinde duyurulmuştur.

³⁷ Aydoğan, a.g.e., s. 177.

³⁸ Günuğur, a.g.e., s.178.

3.2.3.1. Ulusal Program

AB müktesebatının üstlenilmesine ilişkin ulusal program 19 Mart 2001'de Bakanlar Kurulu tarafından kabul edilmiş, 24 Mart 2001 tarihinde resmî gazetede yayımlanmıştır. Ulusal programda yer alan bölümler kısa vade ve orta vade olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Kısa vade bir yılı kapsamakta, uzun vade ise üç veya dört yıllık bir dönemden oluşmaktadır.³⁹ Ulusal programda Kıbrıs ile ilgili olarak BM misyonu çerçevesinde, Kıbrıs'ta tarafların egemen eşitliğine dayalı, ortaklık kurulması yönündeki çözüm çabalarının destekleneceği belirtilmiştir. Programın giriş bölümünde ülkemizin coğrafi, tarihî ve jeopolitik önemine vurgu yapılırken siyasi kriterler bölümünde; düşünce, ifade özgürlüğü, bireysel hak ve özgürlüklerin geliştirilmesi, yargının işlevselliğinin artırılması, işkence ile mücadele, devlet memuru ve diğer kamu görevlilerinin insan hakları konusunda eğitilmesi, bölgesel dengesizliklerin azaltılması konularına değinilmiştir. Programın ekonomik kriterler bölümünde ise; Türkiye'nin AB'ye uyum için gerekli çalışmalarda bulunması, mali disiplinin sağlanması, Türkiye ekonomisinin istikrara kavuşması için gerekli tedbirlerin alınması, mali sektör reformu ve sosyal güvenlik reformu konuları işlenmiştir.⁴⁰ Üyelik yükümlülüklerini üstlenebilmek yeteneği bölümünde ise; Türkiye'nin AB müktesebatını gerçekleştirebilmesi için alması gereken tedbirler yirmi sekiz konuda belirlenmiştir.⁴¹

Ulusal program açıklandığı dönemde, büyük sermaye çevrelerince ve birçok politikacı tarafından desteklenmiş, o dönem basında "Önemli kavşak, üyelik sürecinin kilometre taşı, Avrupa yolu açıldı" gibi söylemlerle yer almıştır. Dönemin Dışişleri Bakanı İsmail Cem: "*Her şey bize bağlı. Hedefimiz 2003 yılında müzakerelere başlayacak duruma gelmektir. Ulusal programın içinde toplumsal hayatı düzenleyen birçok konu var.*" derken Başbakan

³⁹ Enver Bozkurt-Mehmet Özcan-Arif Köktaş, **Avrupa Birliği Hukuku**, Ankara, Asil Basım Yayım, 5. Baskı, 2011, s. 407-408.

⁴⁰ Enver Bozkurt-Havva Demirel, **Birleşmiş Milletler ve Avrupa Birliği Kapsamında Kıbrıs Sorunu**, Ankara, Nobel Yayın Dağıtım, 2004, s. 186.

⁴¹ Bozkurt-Demirel, **a.g.e.** s. 187.

Bülent Ecevit şunları söylemiştir: *“Bazı çevreler ulusal programı yetersiz bulabilir. Ancak, bizim yapmakta olduğumuz ya da yapmayı kararlaştırdığımız atılımlar azımsanmak şöyle dursun, fazla cüretkâr bile bulunabilir. Ulusal Program ile AB’ye önemli bir adım atılmıştır. Yaptığımız programlardaki güç kaynağımız, halkımızın ağır zorluklar karşısındaki dayanışmasıdır. Ekonomik kurtuluş savaşına işçilerin de tam bir dayanışma ruhu ile katılacağına inanıyorum.”*⁴²

Türkiye’de beğenilen ulusal programın AB içerisinde beğenildiğini söylemek oldukça zordur. AB, yapılanları yeterli görmemekteydi ve Türkiye’nin AB’ye üyelik yolunda başlatmış olduğu her girişimin arkasından, daha zor isteklerle çitayı yükselterek Türkiye’nin müzakereler öncesi AB’ye üyelik sürecini Türkiye’ye istediğini yaptırmak için bir fırsata dönüştürüyordu.

3.2.3.2. İlerleme Raporu

AB Komisyonu, Türkiye’nin hazırlamış olduğu ulusal programı değerlendirmeye tabi tutan ilerleme raporunu, 13 Kasım 2001’de kamuoyuna açıklamıştır. Raporda, ulusal programa ağır eleştiriler yöneltilmiş ve Türkiye’nin yapması gerekenler sert bir üslûpla anlatılmıştır. İlerleme raporunda, Kıbrıs sorunu, azınlıklar, Türk hukuk sistemi ve devletin ekonomideki etkinliği gibi birçok konuda Türkiye’nin kat etmesi gereken uzun bir yol olduğu belirtilmiştir. AB’ye üyelik kapısı Türkiye’nin yüzüne tam olarak kapatılmamış ancak raporda yeni terimlerden de faydalanılarak kısa sürede çözülmesi çok zor konular gündeme taşınmıştır. AB Türkiye’ye yönelik oyalama, bekletme ve belirsizliğe sürüklenme tutumunu devam ettirmiştir.

AB Komisyonu, Türkiye’ye diğer aday ülkelere uyguladığı süreci uygulaysaydı Türkiye’ye tarama sürecini başlatması gerekiyordu. Ancak bunun yerine daha önce bir örneği bulunmayan analitik incelemenin derinleştirilmesi adı altında yeni bir süreç önermiştir. Bu süreçte sekiz alt komite çalışmaktadır. AB Komisyonu, bu komitelerin çalışmalarının biraz

⁴² “**Ulusal Program Bakanlar Kurulu, Ulusal Programı onayladı.** 19 Mart 2001”, http://www.belgenet.com/arsiv/ab/up_190301.html, erişim tarihi: 20.01.2012

daha çeşitlendirilmesini ve kapsamlı hâle getirilmesini istemektedir. Raporda Türkiye 13 aday ülke arasında daha önce 2000 yılında yayımlanan ilerleme raporunda olduğu gibi “*Kopenhag kriterlerini tamamlamayan, tek ülke olarak*” değerlendirilmiştir. Türkiye’ye “*Olumlu adımlar attınız ama daha yapılması gereken çok şey var.*” mesajı verilmiştir.⁴³ İlerleme raporunda istenilen değişikliklerin bir kısmı, Avrupa’daki uygulamalarla özdeşleşen ve gerçekleşmesi Türkiye’nin yararına olabilecek türdendi. Ancak bunların sağlanması için öncelikle mali destek, gereken hukukî alt yapının oluşturulması için de uzunca bir süre gerekmekteydi. Bu sorunlar ilerleme raporu gibi yan etkileri çok fazla olan reçete tedavileriyle iyileştirilmesi neredeyse imkânsız sorunlardı. AB Komisyonu, Türkiye’nin üyelik sürecine dönük yapmış olduğu uyumlaştırma çabalarını değerlendiren ilerleme raporlarını müteakip yıllarda yayınlamaya devam etmiştir.

3.2.4. Laeken Zirvesi

14-15 Aralık 2001 tarihinde gerçekleştirilen Zirve’de “Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası” konusu ele alınarak konuyla ilgili önemli kararlar alınmıştır. Zirve’de, NATO’yla anlaşma sağlanmadan Avrupa müdahale gücünün operasyonel hâle getirilmesi kararlaştırılmış ve Türkiye’nin bu konuda ABD-İngiltere ile vardığı yakınlaşmaya değinilme gereği duyulmamıştır. Laeken Zirvesi’nde alınan bu karar NATO-Türkiye, AB-Türkiye ilişkileri açısından oldukça önemlidir. AB almış olduğu bu kararlar “Türkiye’nin Avrupa Güvenlik Savunma Politikası (AGSP) içerisinde yer alamayacağını kesinleştirdiği” yorumu yapılabilir.⁴⁴ Türkiye’nin AB güvenlik yapılanması içerisine girememesi, AB’ye üye olan Yunanistan ve daha sonra üyeliği gerçekleştirecek GKRY’yi AB’nin askerî müdahale bölgesi hâline getirmiştir. Siyasi olarak Kıbrıs ve Ege sorunlarında, Kıbrıs Rum kesimine ve Yunanistan’a yakın duran AB, askerî olarak da Türkiye’yi gerektiğinde karşısına alabileceği sinyalini vermiştir. Laeken Zirvesi’nde Türkiye ile ilgili

⁴³ Günuğur, a.g.e., s. 61.

⁴⁴ Aydoğan, a.g.e., s.206.

alınan karar şu şekildedir: *“Madde 12: Türkiye, üyelik için belirlenen siyasi kriterlere uyma yolunda özellikle anayasasında yaptığı son değişikliklerle önemli mesafe kat etmiştir. Bu durum, Türkiye’yle üyelik müzakerelerinin açılması olasılığını artırmıştır. Türkiye, hem ekonomik hem de başta insan hakları bağlamındaki olmak üzere siyasi kriterlerin yerine getirilmesine yönelik ilerlemesini sürdürmeye teşvik edilmektedir. Türkiye’ye ilişkin katılım öncesi stratejisi, ülkenin AB müktesebatına uyum için ne ölçüde hazırlıklı bulunduğunu incelemekte yeni bir aşamaya işaret etmelidir.”*⁴⁵ Türkiye, AB’nin kendisine getirmiş olduğu kriterlere uyum yönünde teşvik edilmiş ancak üyelik sürecinin seyrine ilişkin net bir ifade kullanılmaktan özenle kaçınılmıştır. Türkiye’nin dış politikasında yaşamış olduğu tutarsızlık, ilerleme raporu açıklandıktan sonra yapılan Laeken Zirvesi’nde de kendisini göstermiştir. Başbakan Bülent Ecevit, Zirve’den sonra Belçika’da yaptığı bir basın toplantısında *“Laeken Zirvesi’nin son derece olumlu geçtiğini, bu Zirve’nin Türkiye’nin Avrupa konvansiyonuna katılması yönünde önemli bir aşama olduğunu ve Türkiye’nin AB’nin geleceğinde daha etkili söz sahibi olabileceğini beyan etmiştir.”*⁴⁶ Laeken Zirvesi’nde yaşanan gelişmeler, Türk politikacıları ve basını tarafından yeterli biçimde değerlendirilemezken Türkiye’nin AB ve NATO üyesi olmayan kuzey komşusu Rusya’da yayın yapan Pravda gazetesinin başyazarı Sergey Barisov Zirveyi şu sözlerle yorumlamıştır: *“Görülüyor ki AB ve ABD’nin Türkiye’deki taraftarlarına güç vermek amacıyla İngiltere, ABD ve Türkiye arasında bir uzlaşma metni gündeme getirildi. Metne göre Ege ve Kıbrıs, AB ordusunun müdahale alanlarından çıkarılıyordu. Ancak Laeken’da bu metin görüşülmedi bile. Yunanistan’ın istediği oldu ve Ege’yle Kıbrıs hâlâ Avrupa ordusunun hedefidir. Üstelik Laeken Zirvesi sürerken ABD, Kıbrıs için Bosna modelini önerdi. Bu modele göre, ABD Kıbrıs’a üçüncü taraf olarak girecek.”*⁴⁷ Tıpkı

⁴⁵ **“Laeken Zirvesi Başkanlık Sonuç Bildirisi** (İngilizce)” 14 - 15 Aralık 2001, <http://www.belgenet.com/arsiv/ab/laekenbildiri.html>, erişim tarihi: 20.01.2012

⁴⁶ **“Laeken Zirvesi Başbakan Ecevit’in açıklaması 16 Aralık 2001”**, http://www.belgenet.com/arsiv/ab/ecevit_161201.html, erişim tarihi: 20.01.2012

⁴⁷ Aydoğan, a.g.e., s.203.

Rusya gibi Yunanistan da Zirve sonucunu Türkiye'den daha gerçekçi değerlendirmiş ve Yunanistan Hükümet Sözcüsü Hristo Protopopas Zirve'yle ilgili şu değerlendirmeyi yapmıştır: *“Laeken Zirvesi'nde Yunanistan'ın millî çıkarları korunmuştur. İngiltere'nin Türkiye ile yaptığı mutabakat metni Laeken'de kabul görmemiş ve Laeken'dan çekindiğimiz sonuç çıkmamıştır.”*⁴⁸

3.2.5. Sevilla ve Brüksel Zirveleri 2002

AB, Sevilla ve Brüksel Zirvelerinde Türkiye'nin KOB çerçevesinde harcamış olduğu çabaları desteklemekle beraber, Türkiye'nin Kopenhag siyasi kriterlerini yerine getirmeye dönük atmış olduğu adımlardan duyduğu memnuniyeti ifade etmiştir. AB Konseyi 2002 Kopenhag Zirvesi'ne kadar, Türkiye'nin adaylığının bir sonraki aşaması hakkında komisyonun strateji kâğıdı temelinde Helsinki, Laeken ve Sevilla Zirvelerinde Avrupa Konseyleri sonuçlarına uygun şekilde karar almak için gerekli unsurları hazırlamaya davet etme kararı almıştır.⁴⁹

3.2.6. Kopenhag Zirvesi 12-13 Aralık 2002

12-13 Aralık 2002 tarihlerinde gerçekleştirilen ve âdeta bir Kıbrıs Zirvesi'ne dönüşen Kopenhag Zirvesi'nde GKRY'nin de aralarında bulunduğu 10 yeni üyenin birliğe iştirakiyle 1 Mayıs 2004 tarihi itibarıyla AB üyesi ülke sayısı 15'ten 25'e yükseltilmiştir. Kopenhag Zirvesi, Türkiye'de iktidara yeni gelmiş olan AKP hükümetinin AB ile Türkiye adına görüşmelerde bulunduğu ilk zirve olması bakımından önemlidir. Henüz milletvekili olmayan Recep Tayyip Erdoğan'ın AKP genel başkanı olarak katıldığı Kopenhag Zirve toplantılarında Türkiye ile ilgili şu kararlar alınmıştır; “AB Konseyi, Türkiye'nin üye olması muhtemel bir aday olduğuna dair Helsinki Zirvesi'nde almış olduğu kararı bu zirvede hatırlatmıştır. Konsey, Türkiye'nin, Kopenhag

⁴⁸ Aydoğan, a.g.e.,s.205.

⁴⁹ Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı Resmi Web Sitesi: <http://www.mfa.gov.tr/sevilla-zirvesi-21-22-haziran-2002.tr.mfa4>, erişim tarihi: 21.01.2012

kriterlerini yerine getirme yolunda attığı önemli adımları ve özellikle Katılım Ortaklığı belgesinde belirtilen birçok önemli önceliği kapsayan son yasa paketleri ile bilahare benimsenen uygulama tedbirlerini büyük memnuniyetle karşıladığını beyan etmiştir. AB, Türkiye’de iş başına yeni gelen hükümetin AB yolunda yapmış olduğu reform çalışmalarını dikkate alarak yapılan çalışmaları, sadece mevzuatı değiştirmeğe dönük değil uygulamada da yer alması gerektiğini belirtmiştir. AB, 1993 yılında Kopenhag’da kararlaştırılan siyasi kriterler uyarınca bir aday devletin üye olabilmesi için demokrasi, hukukun üstünlüğü, insan hakları ve azınlıklara saygı ile bunların korunmasını güvence altına alan kurumlarının istikrara kavuşturulmuş olması gerektiğini hatırlatarak, Türkiye’yi reform sürecini enerjik bir şekilde sürdürmeye teşvik etmiştir. AB, Aralık 2004’te AB Komisyonunun rapor ve tavsiyesine dayanarak Türkiye’nin Kopenhag siyasi kriterlerini yerine getirdiğine karar verdiği takdirde, Türkiye’yle katılım müzakerelerini gecikmeksizin başlatacağını beyan etmiştir. AB Konseyi, gözden geçirilmiş bir katılım ortaklığı belgesi sunmaya ve mevzuatın incelenmesi sürecini yoğunlaştırmaya Komisyonu davet etmiş, buna paralel olarak da AB ile Türkiye arasındaki Gümrük Birliğinin derinleştirilmesi neticesinde, Türkiye’ye yapacağı katılım öncesi mali yardımı artıracacağı sözü vermiştir.”⁵⁰ Türkiye’de tek başına iktidara gelen, henüz hareket alanı çok fazla olmayan ve içeride meşruiyet tartışmaları ile uğraşan AKP Hükümeti Türkiye’nin AB üyeliği ve Kıbrıs sorununun çözümü konusunda başarı sağlamayı istemiştir. Bu başarının getireceği siyasi gücü elde etmek adına Kıbrıs ve AB üyeliği konusunda daha önce yürütülen politikalarından farklı bir çizgiye sahip, çözüm odaklı yeni bir politika yürüteceğini seçim beyannamelerinde belirtmiştir. Ancak Kopenhag’la ilgili beklenen olumlu gelişme sağlanamamış, Zirve’de AB üyeliğini garanti altına alan Kıbrıslı Rumların eli güçlenmiştir. Türkiye, AB ile müzakere sürecinin başlaması için hedeflediği 2003 Mayıs tarihini alamamıştır. Annan Planı’nın işlerlik kazanma olasılığı ve Rum tarafıyla pazarlık içerisine girilme şansı büyük oranda yitirilmiştir. Çünkü Annan

⁵⁰ Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı Resmi Web Sitesi: <http://www.mfa.gov.tr/kopenhag-zirvesi-12-13-aralik-2002.tr.mfa>, erişim tarihi: 21.01.2012

Planı'nın uygulanmaması durumunda Rumların kaybedeceği pek bir şey kalmamıştır. O dönem Denktaş'ın Kopenhag Zirvesi'ne katılmamış olması, Annan Planı'na başlangıçta olumsuz yaklaşmasının Rumların elini güçlendirdiğini ve AB'ye girişini kolaylaştırdığını söyleyenler olmuştur. Hatta Denktaş, Annan Planı'na sıcak baksaydı Annan Planı'nın, Rum kesiminin AB üyeliği ile aynı anda referanduma götürüleceği bile iddia edilmiştir. Ancak AB'nin Rum kesimi ile olan diyalogu çok daha geriye dayanmaktadır ve birlik Kıbrıs Rumlarını üye yapmak için hazırladığı planlamayı adım adım uygulayarak Kopenhag Zirvesi'ne taşımıştır. Kopenhag Zirvesi'nde, Rumlara verilen üyelik tarihi bir bakıma malum durumun ilanı olmuştur. Nitekim Kopenhag Zirvesi sürerken zirve öncesi Türkiye'de oluşturulan olumlu hava yerini karamsarlığa bırakmış ve Türk tarafı AB ile ilişkileri askıya alma seçeneğini dahi düşünmüştür. Dışişleri Bakanlığı Müsteşarı ve AB Genel Sekreteri'nin de devreye girmesiyle böyle bir karar alınmaktan vazgeçilmiştir.⁵¹ Kopenhag Zirvesi'nde olumlu sayılabilecek birtakım gelişmeler de yaşanmıştır. Güney Kıbrıs ve Malta'nın NATO'nun imkânlarının kullanılacağı AB komutasındaki operasyonlarda yer almaması kararlaştırılmıştır. Bu gelişme üzerine Türkiye, iki yıldır NATO'da AGSP'nin kurulmasına ilişkin uyguladığı vetoyu kaldırarak, AB'nin vardığı bu anlaşmayı NATO da onaylamıştır. 16 Aralık 2002 tarihinde yürürlüğe girmek üzere AB ile NATO arasında varılan bu uzlaşma ile Avrupa ordusu sorunu çözülmüştür.

3.2.6.1. Yeni Dönemde Kıbrıs'la İlgili Yaşanan Görüş Ayrılıkları

Kıbrıs'la ilgili yaşanan gelişmeler, Türkiye içerisinde ciddi görüş ayrılıklarına yol açmıştır. AKP'nin içerisinde, parti programında işlenen söylemi destekleyenler olmakla birlikte Denktaş'ın desteklenmesi gerektiğini düşünenler de olmuştur. Nitekim dönemin TBMM Başkanı AKP Milletvekili Bülent Arınç adaya yapmış olduğu ziyarette *“Denktaş'a hakaret etmenin ve Rumlarla iş birliği yapmanın vatana ihanet olduğunu söyleyerek”* KKTC'deki

⁵¹ Birand, a.g.e., s. 432.

muhafif grupları eleştirmiştir.⁵² Kıbrıs'la ilgili Türkiye'de yaşanan görüş ayrılıklarının ve tartışmaların temel sebebi Kıbrıs'ın artık bir iç politika sorununa dönüşmüş olması ve Kıbrıs üzerinden yapılan tartışmaların aslında Türkiye'nin AB ile olan ilişkilerinin geleceğinin belirlenmesine ilişkin olmasından kaynaklanmaktadır.⁵³

3.2.6.2. Annan Planı'nın Referanduma Götürülme Süreci

Kıbrıs Rumlarının AB'den üyelik tarihi alması üzerine, Başbakan Erdoğan BM Genel Sekreteri Annan ile yaptığı görüşmede Türkiye'nin iyi niyetli olacağını, çözümsüzlüğün çözüm olduğuna asla inanmadıklarını söylemiştir. Müzakere sürecinde Türk tarafının muhakkak yer alması gerektiğini ve garantör ülke olarak Kıbrıs halkının Annan Planı'nı benimsemesi için gereken telkinin yapılacağını belirtmiştir. Türk tarafının çözümden yana olması üzerine BM Genel Sekreteri Annan 4 Şubatta üç garantör devletle birlikte Kıbrıs Türk ve Rum taraflarına birer mektup yollayarak görüşmelerin yeniden başlatılması çağrısında bulunmuştur. Tarafların Newyork'a gitmesiyle başlayan görüşmeler, Annan Planı'nın bir takvime bağlanması ve uzlaşma olmaması durumunda referanduma götürüleceğinden dolayı Denктаş ve Papadopoulos, Annan Planı'nı reddetme konusunda hemfikirdir. Kıbrıslı liderlerin yaratmış olduğu tıkanıklık, dönemin Dışişleri Bakanlığı Müsteşarı Uğur Ziyal'in getirmiş olduğu öneri doğrultusunda giderilmiştir. Ziyal'in önerisine göre Kıbrıs Türk ve Rum tarafı 19 Şubatta Lefkoşa'da görüşmelere başlayacak, 22 Marta kadar uzlaşılmaz ise 29 Marta kadar Türkiye ve Yunanistan'ın da katıldığı dördü görüşmelere geçilecekti. Eğer hâlâ uzlaşılmayan noktalar kalırsa BM Genel Sekreteri Annan boşlukları dolduracaktır. 15 oturumluk Lefkoşa görüşmelerinin ardından, Kıbrıs Rum ve Türk tarafı liderleri masaya isteksiz oturdukları için

⁵² "Arınç'tan Denктаş'a Tam Destek", Hürriyet, 15.01.2003.

⁵³ Melek Fırat, "AKP Hükümetinin Kıbrıs Politikası", **AKP Kitabı Bir Dönüşümün Bilançosu**, Editörler: İlhan Uzgel, Bülent Duru, Ankara, Phoenix Yay., 2. Baskı, Ekim 2010, s.449.

bir sonuç çıkması beklenmiyordu ve beklenen de oldu.⁵⁴ 22-31 Mart 2004 tarihleri arasında İsviçre’de KKTC ile GKRY arasında ikili daha sonra da Türkiye ve Yunanistan’ın katılımıyla dörtlü görüşmeler yapıldı. Bu görüşmelerden de sonuç alınamadığı için BM Genel Sekreteri Kıbrıs Özel Temsilcisi Alvaro De Soto’nun uyguladığı mekik diplomasisi yöntemiyle taraflar arasında dolaylı görüşmeler sağlanabildi.⁵⁵ 31 Mart 2004 tarihine gelindiğinde İsviçre görüşmeleri tamamlandı ve uzlaşılmalı noktaların BM Genel Sekreteri tarafından kaleme alınan çözüm planının son hâli taraflara sunuldu.

Plana ilişkin görüşme ve çalışmaların BM Genel Sekreteri’nce sonlandırılmasıyla Kıbrıs Rumlarının AB’ye üye olmasına 1 hafta kala 24 Nisan 2004 tarihinde Annan Planı adanın kuzey ve güneyinde halkoyuna sunulmuştur. Kuzeyde %64,9 evet, %35,1 hayır; güneyde %24,2 evet %75,8 hayır oyu kullanılmıştır. Kıbrıs Rumları Annan Planı’nda öngörülenden farklı olarak AB üyeliğinden tek başlarına yararlanmak ve ortaya çıkabilecek ortaklık çözümünü engelleyebilmek için referandumda büyük bir çoğunlukla hayır oyu kullanmıştır.

3.2.6.3. Kıbrıs Rumlarının AB Üyeliği

Kıbrıs Rum kesiminin 1 Mayıs 2004’te elde ettiği AB üyeliği sonrasında Kıbrıs’ta çözüm müzakerelerinde Rum tarafını temsil eden Glafkos Klerides, Mahi gazetesine vermiş olduğu demeçte şunları söylemiştir:

*“Görüşmelerde hiçbir şeyi kabul etmeyerek isteklerimizden hiçbir ödün vermeden ve başarısızlığı Türk tarafına ait gösterme taktiği uygulayarak AB üyeliği hedefine ulaştık.”*⁵⁶

Türkiye’ye yönelik uluslararası komployu nasıl hazırladıklarını ve başarıya götürdüklerini açıklarken de şu cümleleri kullanmıştır:

⁵⁴ Fırat, a.g.m., s. 451.

⁵⁵ Hüner Tuncer, **Kıbrıs Sarmalı Nasıl Bir Çözüm?**, Ankara, Ümit Yay., 2005, s. 178.

⁵⁶ Servet Cömert, “Kıbrıs Sorunu Tarihsel Perspektif ve Annan Planı Eleştirisi”, **Kıbrıs ve Geleceği Ekonomi-Politik Bir Tartışma**, Editör: İrfan Kalaycı, Ankara, Nobel Yayın Dağıtım, 2004, s. 354.

“Elen tarafının mazerete sahip olabilmesi için görüşmelerin Türk tarafının uzlaşmazlığı nedeniyle ilerlemediğini göstermemiz gerekirdi. Bunu başarabilmemiz için AB üyelerini tam olarak bilgilendirerek temaslara sahip olmalısınız ki BM Genel Sekreteri de aynı şeyi söylemek zorunda kalsın.”⁵⁷

AB’de ise durum farklı yorumlanmıştır. Neredeyse tüm zirve kararlarında BM’nin Kıbrıs’taki çözüm çabaları ve BM Genel Sekreteri Annan’ın çözüm planı desteklenmiştir. Buna rağmen Rumların referandumda Annan Planı’na “Hayır” oyu vererek AB üyesi olmasını, dönemin AB Genişlemeden Sorumlu Bakanı Günter Verheugen *“Kendimi Rumlar tarafından aldatılmış hissediyorum.”⁵⁸* diyerek dile getirmiştir. AB’nin Kıbrıs ile ilgili tutumu, Yunanistan’ın da çabalarıyla ikili olmuştur. AB çözümle ilgili BM iradesini desteklerken Rum tarafıyla farklı ilişkiler geliştirerek Kıbrıs sorununu içinden çıkılmaz bir hâle çevirmiştir. BM Genel Sekreteri’nin çözüm planının işlerlik kazanma şansını da Rum kesimine vermiş olduğu gereksiz tavizlerle tamamen yok etmiştir. BM’den bağımsız, Kıbrıs sorununun çözümüne dönük Kıbrıs’taki tarafları ikna gücü yüksek bir çözüm önerisinin AB tarafından sunulamaması, Birliğin çözüme dönük politika üretme noktasında ne kadar zayıf olduğunu veya zayıflatıldığını ispatlar niteliktedir. Referandumda “Hayır” dedikten sonra GKRY’nin AB’ye girmesiyle KKTC için olumlu gelişmeler de yaşanmış, çözüm istemeyen tarafın gerçekte Rumlar olduğu uluslararası arenada da yavaş yavaş kabul görmeye ve KKTC’nin üzerindeki ekonomik ambargoların kaldırılması tartışılmaya başlanmıştır. Bu kapsamda Kuzey Kıbrıs’ın ekonomik izolasyonunun kırılması amacıyla resmî nitelikteki bir Amerikan ticaret heyeti 17 Şubat 2005 tarihinde KKTC’yi ziyaret etmiştir.⁵⁹

Kıbrıs Rum kesiminin referandumda “Hayır”, diyerek AB’ye üye olması sonucu BM Genel Sekreteri Kofi Annan, Kıbrıs Türk tarafı üzerindeki tecridin

⁵⁷ Cömert, a.g.m., s. 354.

⁵⁸ Tufan Erhürman, **“Türkiye’nin Kıbrıs Sorunu ve Kuzey Kıbrıs’ta İnsan Hakları”**, Birikim, Sayı 190, Şubat 2005, s. 46.

⁵⁹ Haydar Efe, “Kıbrıs ve Türkiye - AB İlişkilerine Etkisi”, **Yeni Dönemde Türk Dış Politikası Uluslararası III. Türk Dış Politikası Sempozyumu Tebliğleri**, Editörler: Osman Bahadır-Dinçer-Habibe Özdal-Hacali Necefoğlu, Ankara, USAK Yay., Şubat 2010, s. 126.

kaldırılmasına ilişkin olarak çok kuvvetli olmayan tavsiyelerde bulunan bir rapor hazırlamıştır;⁶⁰ ancak bu rapor BM Güvenlik Konseyi'nde gündeme dahi alınmadan Rusya tarafından engellenmiştir.

3.2.7. Brüksel Zirvesi

Brüksel Zirvesi GKRY, AB'ye üye olduktan sonra yapılan ilk zirve olması bakımından önemlidir. 17-18 Haziran 2004 günlerinde yapılan Zirve'nin sonuç bildirisinde Aralık 2004 tarihinde Türkiye hakkında komisyonun raporu ve tavsiyeleri temelinde Türkiye'nin Kopenhag kriterlerini yerine getirdiğine kanaat getirilirse AB'nin Türkiye ile katılım müzakerelerini başlama taahhüdü yinelenmiştir. Türkiye'ye 17 Aralık Brüksel Zirvesi'nde, üyelik müzakerelerine başlangıç tarihi çıkabileceğine ilişkin ilk sinyal verilmiştir. Bununla birlikte, daha önce katılım ortaklığı belgesinde yer alan asker-sivil ilişkileri, yargının bağımsızlığı, güneydoğu sorunu, kültürel haklar, azınlıklar gibi sorunların çözümünde Türkiye'ye destek verileceği söylenerek bir bakıma Türkiye ile AB ilişkilerinde soruna yol açabilecek diğer konulara da işaret edilmiştir. Diğer taraftan AB Konseyi Türkiye'yi Ankara Antlaşması'nın kapsamını birliğe GKRY ve yeni üye olmuş devletleri de kapsayacak şekilde genişletmesi için gerekli müzakereleri komisyonla sonuçlandırmaya davet ederek ileriki dönemde Türkiye'nin Kıbrıs Rumlarını AB üyesi devlet olarak tanımmasının gerekli olduğuna değinmiştir. 17 Haziran 2004 tarihinde yapılan Brüksel Zirvesi, Türkiye-AB ilişkilerinde yeni bir aşamaya girildiğinin ancak bu yeni aşamanın Türkiye'nin AB'ye üyelik sürecinde birtakım yeni koşulları da beraberinde getirdiğinin habercisi olmuştur.

3.2.8. Brüksel Zirvesi

16-17 Aralık 2004 günlerinde yapılan Brüksel Zirvesi Türkiye müzakerelere başlama tarihi aldığı için, Türkiye'nin AB ile kurduğu ilişkilerde çok önemli bir aşama olmuştur; ancak Kıbrıs Rumları AB'ye üye olmasından

⁶⁰ "Annan'ın Kıbrıs Raporu", Diplomatik Gözlem Web sitesi: <http://www.diplomatikgozlem.com/TR/belge/1-6242/annanin-kibris-raporu.html>, erişim tarihi: 22.01.2012.

dolayı AB'nin artık hedefi değişmiş, Birlik için Türkiye ile ilişkilerde Kıbrıs Rum kesiminin AB üyesi olarak tanınması, Yunanistan ile yaşanan sorunların çözülmesi öncelikli hâle gelmiştir.⁶¹ Türkiye'ye müzakere tarihi verilmekle birlikte, Türkiye'nin izlemesi gereken yol haritası önüne konularak, Kıbrıs'ta 1963'ten bu yana takip edilen temel politikadan vazgeçilmesi beklentisi içine girilmiştir. AB Komisyonu'nun 17 Aralık Brüksel Zirvesi sonuç bildirisinde Türkiye ile ilgili aldığı karar şu şekildedir: AB Konseyi, Brüksel Zirvesi'nde Helsinki'de alınan, Türkiye'nin Birliğe katılması mukadder bir ülke olduğu kararına mutabık kaldığını, Türkiye'nin Kopenhag siyasi kriterlerini yerine getirdiğine dair komisyonun hazırladığı rapor ve tavsiyeleri dikkate alacağını belirtmiştir. Ayrıca AB katılım müzakerelerine gecikmeksizin başlanılacağına dair, Türkiye hakkında kabul ettiği geçmiş sonuç bildirgelerini göz önünde bulunduracağını açıklamıştır.⁶² AB Konseyi, Türkiye'nin geniş kapsamlı reform sürecinde kaydettiği belirleyici ilerlemeyi memnuniyetle karşılayarak, Türkiye'nin reform sürecini devam ettirmesine olan güvenini ifade etmiştir. AB Konseyi ayrıca, AB Komisyonu tarafından 2004 yılında yayımlanmış rapor ve tavsiyelerde belirtilen temel özgürlükler ve insan haklarına saygı sağlayacak reformların işkence ve kötü muameleye karşı sıfır hoşgörü politikasının tam ve etkin şekilde uygulanıp uygulanmadığının ele alınarak Türkiye'deki gelişmelerin AB Komisyonu tarafından yakından izlenmeye devam edilmesini istemiştir. AB, reform sürecindeki öncelikleri ortaya koyan Katılım Ortaklığı temelinde siyasi reformlardaki ilerlemeyi yakından izlemeye devam edeceğini bildirmiştir.⁶³ AB Konseyi, birliğe on yeni üye devletin katılmış olduğunu göz önünde bulundurarak Türkiye'nin, Ankara Antlaşması'nın uyarlanmasına yönelik Protokolü imzalama kararını memnuniyetle karşılamış, Konsey bu bağlamda, "Türk hükümeti, müzakerelerin fiilen başlamasından önce ve

⁶¹ "Brüksel Zirvesi Hakkında Bildiri (İngilizce ve Türkçe) 17.12.2004", Türkiye Avrupa Vakfı Web Sitesi: <http://www.turkiyeavrupavakfi.org/index.php/turkiye-avrupa-vakfi/bildiriler/1155-17122004-bruksel-zirvesi-hakknda-bildiri-ngilizce-ve-tuerkce.html>, erişim tarihi: 25.01.2012

⁶² Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı Resmi Web Sitesi: <http://www.mfa.gov.tr/bruksel-zirvesi--16-17-aralik-2004.tr.mfa>, erişim tarihi: 26.01.2012

⁶³ Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, **a.g.k.**, erişim tarihi: 28.01.2012

AB'nin mevcut üyeliğine dair uyarlamalar üzerinde anlaşmaya varılarak sonuçlandırıldıktan sonra, Ankara Antlaşması'nın uyarlanmasına ilişkin protokolü imzalamaya hazırdır." şeklinde Türkiye tarafından yapılan beyandan da memnuniyet duyduğunu açıklamıştır.⁶⁴ AB Konseyi, iyi komşuluk ilişkilerine koşulsuz bağlılık ihtiyacını vurgulayarak Türkiye'nin komşularıyla ilişkilerinde kaydedilen iyileşmeyi ve Birleşmiş Milletler Sözleşmesi'nde yer alan anlaşmazlıkların barışçı yollarla çözümlenmesi ilkesine uygun olarak henüz çözümlenmemiş sınır anlaşmazlıklarının çözümlenmesine yönelik olarak ilgili üye ülkelerle çalışmaya devam etmeye hazır olmasını memnuniyetle karşıladığını bildirmiştir. AB Konseyi, Brüksel Zirvesi'nde Helsinki'de alınan kararlara uygun olarak çözülmemiş sorunlara ilişkin durumu gözden geçirerek çözümü sağlamaya yönelik yapılan istikşafi görüşmeleri memnuniyetle karşıladığını beyan etmiştir. Konsey, katılım sürecini etkileyecek çözülemeyen sorunların UAD'ye götürülmesi gerektiğini belirterek sorunların müzakere yoluyla çözülmemesi durumunda uluslararası hukukun işletilip çözüme kavuşturulacağı yönünde görüş belirtmiştir.⁶⁵ AB Konseyi, Komisyonu, 23. paragraf temelinde Türkiye'yle müzakerelerin çerçevesi hakkında bir öneri sunmaya davet ederek, 3 Ekim 2005 tarihinde müzakereleri açmak üzere, Konseyi bu müzakere çerçevesi üzerinde anlaşma sağlamaya çağırmıştır.⁶⁶

Türkiye'ye müzakere tarihinin verilmesini Yunanistan ve Kıbrıs Rum kesiminin kabullenmiş olmasının en önemli sebebi de Türkiye'nin üyelik müzakere sürecinde, Yunanistan'ın ve Rum kesiminin, her aşamada veto şantajına başvuracaklarını açıkça ortaya koymalarından ileri gelmektedir. Veto şantajı, Yunanistan'ın geçmişte başvurduğu önemli bir dış politika aracı olmuştur. GKRY'nin AB'ye üyeliğinin sağlanması için birliğin genişlemesini veto etme tehdidini sürekli olarak kullanan Yunanistan bu politikasında hedefine ulaşmış ve GKRY'yi AB'ye üye yapmayı başarmıştır. 17 Aralık Zirvesi ile başlayan dönemde ise, Türkiye ile anlaşmazlıklarını kendi hedefleri

⁶⁴ Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, **a.g.k.**, erişim tarihi: 28.01.2012

⁶⁵ Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, **a.g.k.**, erişim tarihi: 28.01.2012

⁶⁶ Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, **a.g.k.**, erişim tarihi: 28.01.2012

doğrultusunda çözebilmek için Türkiye'nin müzakere sürecinde de aynı yönetime başvurabileceğinin işaretlerini vermekten geri durmamıştır. Yunanistan ve GKRY ikilisinin Türkiye için veto kullanmadıkları 17 Aralık Brüksel Zirvesi kararları GKRY'de değişik tepkilerle karşılanmıştır. Papadopoulos, *"Kıbrıs'ta istila ve işgalin sonuçlarının kalıcı hâle getirilmemesi ve Türkiye'nin eline koz verilmemesi için veto kullanmadıklarını zirve sonuçlarından genelde memnun olduklarını"* açıklamıştır. Ayrıca, veto kartını kast ederek *"Türkiye'nin müzakere tarihi almasını fırsatlarla dolu bir mücadelenin başlangıcı olarak"* nitelendirmiştir.⁶⁷

3.3. TÜRKİYE'NİN GKRY'Yİ "KIBRIS CUMHURİYETİ" ADI ALTINDA DE FACTO OLARAK TANIMASI

1 Mayıs 2004 tarihinde birliğe yeni alınan 10 üye ülkenin Türkiye ile AB arasında imzalanan Ankara Antlaşması'nın sağlamış bulunduğu haklardan faydalanabilmesi için Türkiye ile birlik arasında yeni bir protokolün kabul edilmesi gerekmektedir.⁶⁸ 16-17 Aralık 2004 tarihinde AB Brüksel Zirvesi'nde, Türkiye, 1963 Ankara Anlaşması'yla ilgili AB'nin yeni üyelerini de kapsamı altına alan Uyum Protokolü'nü gerekli müzakerelerin tamamlanmasından sonra 3 Ekim 2005 tarihinden önce imzalayacağını beyan etmiştir.

Bu protokolün tanınması, Gümrük Birliği'nin kapsamının genişletilmesi, bu çerçevede hava ve deniz limanlarının GKRY'ye açılması, özellikle mal akışının kara, deniz ve hava gümrüklerinin kullanılarak hayata geçirilmesi, Türkiye'yi GKRY'yi tanımaya mecbur bırakmaktadır. Türkiye'nin GKRY'ye ait bulunan gemilere limanlarını ve uçaklarına hava alanlarını açmayacağını açıklamış olması Gümrük Birliği Antlaşması uyarınca, Türkiye'yi hukuksal

⁶⁷ **"Kıbrıs'ta Zirve Sonrası 21.11.2004"**, <http://www.abhaber.com/haber-sayfasi.asp?id=2547>, erişim tarihi: 05.02.2012.

⁶⁸ Fuat Aksu, "Türkiye-Avrupa Birliği Tam Üyelik Müzakerelerinde Kıbrıs ve Ege Uyuşmazlıkları", **Türkiye-AB İlişkileri Dış Politika ve İç Yapı Sorunsalları**, Editör: Mehmet Seyfettin Erol-Ertan Efegil, Ankara, Alp Yayınevi, 2007, s. 37.

açından sıkıntıya sokabilecektir. Türkiye protokolü kabul ettikten sonra aksine bir davranış sergilerse tazminat ödemek durumunda da kalabilecektir.⁶⁹ GKRY'nin AB'ye Kıbrıs'ın tek ve meşru temsilcisi olarak girmesi, Türkiye'nin müzakere sürecinde veto gücünü elinde bulundurması, Türkiye'nin AB ile ilişkilerinde hareket alanının ciddi biçimde sınırlı hâle getirerek GKRY'yi tanıma noktasında Türkiye'yi âdetâ mecbur bırakmıştır.

Uluslararası hukuk açısından tanıma “Bir uluslararası hukuk kişinin kendi dışında oluşan belli bir olayı, durumu, belgeyi ya da iddiayı kendisi bakımından yasal kabul ettiğini ve hukuksal ilişkilerini bu veriler üzerine kuracağını bildiren tek taraflı hukuksal işlemdir.”⁷⁰ Bu tanımlamadan hareketle GKRY'nin Gümrük Birliği çerçevesine dâhil edilmesinin fiili olduğu kadar hukukî bir tanıma anlamına geleceğini söyleyebiliriz. Türkiye'nin GKRY'yi tanımak zorunda bırakılması o dönem Türkiye içerisinde de ciddi tartışmalara yol açmıştır. Kıbrıs sorunu çözülmeden GKRY'nin tanınması hiçbir Türk hükümetinin atabileceği bir adım değildir. Ancak bundan dolayı AB ile ilişkilerin ve müzakere sürecinin kesintiye uğraması 1999'dan beri yürütülen AB politikasının iflas etmesi anlamına gelecektir. Türk tarafının imzalamak zorunda bırakıldığı ek protokolün GKRY'yi tanıma anlamına gelip gelmediğini veya ileride tanımak zorunda kalmasına yol açıp açmayacağı, Türkiye'de ciddi bir tartışma konusu olmuştur. Türkiye, gümrük otoriteleri arasında yapılması öngörülen idari iş birliği türünden ilişkiler kurmak suretiyle Rum hükümetinin varlığını kabul etmiş olacaktır. Bu tür bir tanıma ilişkisi içerisine girilmesi Kıbrıs'ta bulunacak çözümün zeminini, Kıbrıs Türk tarafının aleyhine değiştirerek KKTC tarafından yapılan pek çok hukuksal işlemin ve TC-KKTC arasındaki anlaşmaların tamamen yok sayılması sonucunu doğuracaktır.⁷¹

⁶⁹ Aksu, **a.g.m.**, s. 39.

⁷⁰ Hüseyin Pazarcı, **Uluslararası Hukuk Dersleri**, c. III, Ankara, Turhan Kitabevi, 1999, s.2.

⁷¹ “**GKRY'yi Tanısak da Tanımasak da**”, Diplomatik Gözlem Web sitesi:

<http://www.diplomatikgozlem.com/TR/belge/1-6327/gkryyi-tanisak-da-tanimasak-da.html>, erişim tarihi: 09.02.2012

3.4. MÜZAKERE SÜRECİNDE TÜRKİYE’NİN GKRY’Yİ TANIMAMAK, AB’NİN GKRY’Yİ TANITMAK İÇİN BAŞVURDUĞU YÖNTEMLER

Türkiye 25 Temmuz 2005 tarihinde AB dönem başkanı İngiltere ile yürüttüğü görüşmeler sonucunda, AB’nin yeni üyelerinin de Ankara Antlaşması’ndan faydalanmalarını sağlayan protokolü imzalanmıştır. İmzalanırken de Türkiye’nin Kıbrıs politikasından vazgeçmediği, bu protokolün imzalanmasının GKRY’yi tanınması anlamına gelmediği bir deklarasyonla yayımlayarak AB ile ilişkilerin durması engellenmeye çalışılmıştır.

Yayımlanan deklarasyon şu şekildedir:

“1. Türkiye, Kıbrıs sorununa siyasi bir çözüm bulunması yönündeki kararlılığını muhafaza etmektedir ve bu yöndeki tutumunu da açıkça ortaya koymuştur. Bu doğrultuda Türkiye, BM Genel Sekreteri’nin iki-kesimli yeni bir ortaklık devleti kurulmasını hedefleyen, kapsamlı çözüme ulaşma yönündeki çabalarını desteklemeyi sürdürecektir. Adil ve kalıcı bir çözüm, bölgede barışa, istikrara ve uyumlu ilişkilerin tesisine önemli bir katkıda bulunacaktır.

2. İşbu Protokol’de atıfta bulunulan Kıbrıs Cumhuriyeti, 1960’ta kurulan asıl ortaklık devleti değildir.

3. Türkiye bu ne denle, Kıbrıs Rum makamlarının, hâlihazırda olduğu gibi, Kıbrıs’ta sadece ara bölgenin güneyinde otorite, denetim, yetki icra ettiği ve Kıbrıs Türk halkını temsil etmediği şeklindeki tutumunu sürdürecektir ve anılan makamların tasarruflarını buna göre muameleye tabii tutacaktır.

4. Türkiye; bu protokolün imzalanması, onaylanması ve uygulanmasının protokolde atıfta bulunulan Kıbrıs Cumhuriyeti’nin herhangi bir biçimde tanınması anlamına gelmediğini ve Türkiye’nin 1960 Garanti, İttifak ve Kuruluş Antlaşmalarından kaynaklanan hak ve mükellefiyetlerini haleldar etmediğini beyan eder.

5. Türkiye, işbu protokole taraf olmasının KKTC ile mevcut ilişkilerini değiştirmeyeceğini teyit eder.

6. Kapsamlı bir çözüm bulununcaya değin, Türkiye’nin Kıbrıs’a ilişkin tutumu değişmeyecektir. Türkiye, Kıbrıs’ta kapsamlı bir çözüm sonucunda

oluşacak yeni ortaklık devleti ile ilişkiler tesis etmeye hazır olduğunu beyan eder.”⁷²

Türkiye'nin yayımlamış olduğu bu deklarasyon AB çevrelerinde birtakım rahatsızlıklara sebep olmuş ve AB karşı bir deklarasyon yayınlamaya Türkiye'nin “Kıbrıs Cumhuriyeti'ni tanımadan üyelik müzakerelerini sürdüremeyeceği” açıkça belirtilmiştir. Karşı deklarasyona göre;

“1. Avrupa Topluluğu ve üye devletleri, Türkiye'nin protokolün imza aşamasında Kıbrıs Cumhuriyeti'ne ilişkin bir deklarasyon yayınlamaya gerek görmesini esefle karşılar.

2. Avrupa Topluluğu ve üye devletleri Türkiye'nin deklarasyonun tek taraflı olduğunu, protokolün bir parçası olmadığını ve Türkiye'nin protokolde yer alan yükümlülükleri üzerinde hukukî bir etkisi bulunmadığını açıkça belirtir.

3. Avrupa Topluluğu ve üye devletleri, ek protokolün tam ve ayrımcılık yapmaksızın uygulanmasını ve ulaştırma araçlarına getirilen sınırlamalar da dâhil olmak üzere malların serbest dolaşımına ilişkin tüm engellerin kaldırılmasını bekler. Türkiye, protokolü tüm üye devletlere bütünüyle uygulamalıdır. AB bunu yakından takip edecek ve 2006 yılında tüm uygulamayı değerlendirecektir. Avrupa Topluluğu ve üye devletleri, ilgili başlıklarda müzakerelerin başlamasının, Türkiye'nin anlaşmadan doğan yükümlülüklerini tüm üye devletlere karşı yerine getirmesine bağlı olduğunu vurgular. Yükümlülüklerin bütünüyle yerine getirilmemesi müzakerelerin genel seyrini etkileyecektir.

4. Avrupa Topluluğu ve üye devletleri, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin 1 Mayıs 2004 tarihi itibarıyla AB üyesi olduğunu hatırlatır. Uluslararası hukuk konusu olarak sadece Kıbrıs Cumhuriyeti'ni tanıdıklarının altını çizerek.

5. Tüm üye devletlerin tanınması katılım sürecinin gerekli bir parçasıdır. Buna uygun olarak AB, Türkiye ve tüm üye devletler arasındaki ilişkilerin bir an evvel normalleşmesine verdiği önemi vurgular.

⁷² Aksu, a.g.m., s.37.

6. Konsey, 2006 yılında, tüm bu konulara ilişkin kaydedilecek gelişmelerin takibini temin edecektir.

7. Bu deklarasyon bağlamında, Avrupa Topluluğu ve üye devletleri BM Genel Sekreteri'nin ilgili Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi kararları ve AB'yi kuran temel ilkeler doğrultusunda, soruna kapsamlı bir çözüm getirme yolundaki çabalarına destek verilmesinin önemi hakkında, adil ve kalıcı bir çözümün bölgede barış, istikrar ve uyumlu ilişkilere katkıda bulunacağı konusunda mutabıktırlar.⁷³

Karşılıklı deklarasyonlar sonucunda, Türkiye-AB ilişkileri, Kıbrıs konusu başta olmak üzere, birçok sebepten tekrar gergin bir döneme girmiştir. Neticede 20 Ekim 2005 tarihi geldiğinde genişlemeye dair, 1 Mayıs 2004 öncesi aday ülkelere uygulanmayan birçok yeni koşul ve esas içeren üyelik müzakerelerinin ilk aşaması olan tarama süreci başlatılmıştır.

Türkiye ile yürütülen müzakerelerin, tam üyeliği kesinleştirmedeği vurgusu, müzakere sürecinde, kat edilen aşamaları sonuca ulaşmama riskine soktuğu için harcanacak her türden çabayı ve özveriye bir anda anlamsız hâle getirebilecektir. Üstelik müzakereler bitirilmiş olsa dahi, herhangi bir üyenin talebi üzerine yeniden tarama sürecine dâhil edilebilecektir.⁷⁴

2004 yılında Türkiye-AB ilişkilerinde başlayan olumlu hava 2005 yılında kaybolmuştur. AB, Türkiye ile belirsizlikler içeren bir süreci başlatmış bunun yanı sıra, bu belirsiz sürecin işlemesi için Türkiye'nin Kıbrıs Cumhuriyeti'ni tanıması lazım geldiğini, limanlarını ve havaalanlarını Kıbrıs Rum gemi ve uçaklarına açması gerektiğini dile getirerek, bu istekler yerine getirilse dahi müzakerelerin üyelikle sonuçlanacağı garantisini vermemiştir. Diğer taraftan Türkiye-AB ilişkilerinde gerileme neden olan konulardan bazıları da düşünce ve ifade özgürlüğü ile ilgili olarak 301. madde de yapılması gereken değişiklik, AB'nin vakıflar ve ruhban okulu ile ilgili talepleri, gayrimüslim azınlıkların talepleri ve vakıflar yasası gibi konulardır. Türkiye için AB'nin bu isteklerini yerine getirecek olmak uzun ve sıkıntılı bir süreci

⁷³ Günuğur, **a.g.e.**, s.219.

⁷⁴ Aksu, **a.g.m.**, s.45.

beraberinde getirmekle birlikte, esas sorun bunlar yerine getirildikten sonra Türkiye-AB ilişkilerinin nasıl bir boyut kazanacak olduğu ve tam üyeliğin gerçekleşip gerçekleşmeyeceğidir.

3.5. TÜRKİYE’NİN KIBRIS SORUNUNUN ÇÖZÜM SÜRECİNE BM’Yİ YENİDEN KATMA ÇABALARI

2005 yılı bu sorunlarla geçtikten sonra, AB ile diyalog sürecini kesmek istemeyen AKP hükümeti yeni bir adım attı ve dönemin Dışişleri Bakanı Abdullah Gül, 24 Ocak 2006’da 10 maddelik eylem planını kamuoyuna duyurdu. Söz konusu planın ilk altı maddesi hedefleri içermekte, son dört maddesi ise bu hedeflere ulaşmak için uygulamaya dönük öneriler getirmektedir. Bu maddeler:

- “1. Türkiye’nin deniz limanlarının AT-Türkiye Gümrük Birliği kapsamındaki malların ticareti çerçevesinde Kıbrıs Rum gemilerine açılması,
2. Kıbrıs Rum havayolu taşıyıcılarının üst uçuşlar için Türk hava sahasını kullanmalarına ve Türk havaalanlarını kullanmalarına, ilgili uluslararası kurallar ve usuller çerçevesinde izin verilmesi,
3. Magosa, Girne ve Gemikonağı dâhil Kuzey Kıbrıs’taki limanların, Kıbrıs Türk yönetimi altındaki malların, kişilerin ve hizmetlerin uluslararası dolaşıma açılması,
4. Ercan Havaalanı’nın Kıbrıs Türk yönetimi altında doğrudan uçuşlara açılması,
5. Kuzey Kıbrıs’ın ekonomik bir varlık olarak AB Gümrük Birliği’ne pratik açıdan dâhil edilmesi amacıyla, özel düzenlemelerin yürürlüğe girmesi, adadaki taraflar arasında ve taraflar ile dünyanın geri kalanı arasında ticaretin engelsiz biçimde yapılmasının sağlanması,
6. Kıbrıs Türk tarafının uluslararası sportif, kültürel ve sosyal alanlardaki diğer faaliyetlere serbestçe katılabilmesi öngörülmektedir.”⁷⁵

Bunların gerçekleşebilmesi için getirilen uygulamaya yönelik öneriler şunlardır:

⁷⁵ Fırat, a.g.m., s.454.

“1. Üzerinde mutabık kalınacak bir takvim çerçevesinde bir bütün olarak uygulanacak eylem planına nihai şeklini vermek amacıyla, BM Genel Sekreteri'nin himayesinde ve Türkiye, Yunanistan, Kıbrıs Türk tarafı ve Kıbrıs Rum tarafının katılımıyla en geç Mayıs/Haziran 2006'ya kadar bir üst düzey toplantı gerçekleştirilmesi,

2. Eylem planı ve toplantının sonuçlarının BM Genel Sekreteri tarafından BM Güvenlik Konseyi'ne sunulması; BM Genel Sekreteri'nin ayrıca, gelişmeleri Güvenlik Konseyi'ne rapor etmek amacıyla, planının uygulanmasını sürekli gözetim altında tutacak bir mekanizma kurulması hususunu da değerlendirmesi gerekmektedir.

3. BM'nin ve AB Komisyonunun özellikle Kıbrıs Türk tarafına sağlayacağı destek, önerilen tedbirlerin uygulanmasını kolaylaştırmaya yardımcı olacaktır.

4. Eylem planı, hiçbir şekilde ilgili tarafların hukukî ve siyasi pozisyonlarına hâle getirmeyecektir. Eylem planı, Kıbrıs sorununa kapsamlı çözüm perspektifinden, adada gerçek bir iş birliği ve karşılıklı güven ortamı yaratmayı amaçlamaktadır.”⁷⁶

Türkiye eylem planını yayınladıktan sonra aynı yıl AB tarafından yayımlanan ilerleme raporunda komisyon ısrarlı ve net bir şekilde Türkiye'nin Gümrük Birliği ile ilgili yükümlülüklerini yerine getirmesiyle Kıbrıslı Türklere uygulanan izolasyonlar arasında bağlantı kurulamayacağı belirtilmiştir. 2006 yılı ilerleme raporu Türkiye'nin hazırlamış olduğu eylem planının hayata geçirilmesine AB'nin karşı olduğunun açık bir göstergesidir.⁷⁷ AB için söz konusu çözüm Kıbrıs'ta tarafların beklentisini karşılamaktan ziyade Türkiye'nin Gümrük Birliği (GB)'nin gereklerini yerine getirmesi, bu durumu kabul etmez ise AB'ye üyelik sürecinin sona ermesi veya birtakım yaptırımlara uğramasıydı.

⁷⁶ Fırat, **a.g.m.**, s.453.

⁷⁷ Özlem Kaygusuz, “Türkiye-AB İlişkilerinin Möbius Şeridi: AKP Reformculuğu ve AB Çok Kültürlülüğü”, **AKP Kitabı Bir Dönüşümün Bilançosu**, Editör: İlhan Uzgel-Bülent Duru, Ankara, Phoenix Yay., 2. Baskı, Ekim 2010, s.428.

3.6. AB'NİN 2006-2008 İLERLEME RAPORLARINDA KIBRIS SORUNU

11 Aralık 2006'da bir araya gelen AB ülkeleri dışişleri bakanları, sekiz başlıkta müzakerelerin askıya alınması tavsiyesini kabul ettiler. Bu başlıklar; malların serbest dolaşımı, yerleşim hakkı ve hizmet sunma serbestisi, mali hizmetler, tarım ve kırsal kalkınma, balıkçılık, ulaştırma politikası ve Kıbrıs Cumhuriyeti'nin (GKRY'yi kast ederek) Türkiye tarafından dâhil edilemediği GB, dış ilişkilerdir.⁷⁸ AB'nin, vermiş olduğu askıya alma kararı, sonraki süreçte Türkiye-AB ilişkilerinin ciddi biçimde yavaşlamasına hatta durmasına yol açmıştır. Bu kararın alınmasında, şüphesiz Türkiye'nin sürdürmüş olduğu Kıbrıs politikası etkili olmuştur. 2008 yılı AB ilerleme raporunda; Kıbrıs sorununa ilişkin olarak 21 Mart 2008'de Kıbrıslı Türk ve Rum liderlerin bir araya gelmiş olması olumlu bir gelişme olarak görülmüş ve Kıbrıs adasında bulunan Türk askerlerinin çekilmesinin Kıbrıslı liderlerin müzakerelerini kolaylaştıracağı vurgusu yapılmıştır.⁷⁹ AB Parlamentosu Türkiye'nin 2008 yılı ilerleme raporuna ilişkin olarak 2009 tarihli kararında: "AT-Türkiye ortaklık antlaşmasının ve ek protokolün henüz bütünüyle uygulanmadığı, Türkiye'nin taahhütlerinin Aralık 2009'a kadar yerine gelmemesi durumunda müzakere sürecinin bu durumda eskisinden daha da ciddi bir şekilde olumsuz yönde etkileneceği" vurgulanmıştır.⁸⁰

3.7. AVRUPA PARLAMENTOSUNUN KKTC'YE YÖNELİK İZOLASYON POLİTİKASI

KKTC 1973 yılında Kıbrıslı Türklerin de imzasının bulunduğu, ortaklık antlaşması hükümleri gereğince kendi limanlarından doğrudan ticaret gerçekleştirebiliyordu. Ancak 1994 yılında Avrupa Toplulukları Adalet Divanı'nın almış olduğu kararla bu imkânı kaybetti. 2004 yılı referandumundan sonra AB Bakanlar Konseyi; Kıbrıslı Türklerin

⁷⁸ Güven Özalp, "8 Başlıkta Kısmi Askı", Milliyet, 12 Aralık 2006

⁷⁹ Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı Resmi Web Sitesi: <http://www.mfa.gov.tr/site.media/html/ap-2008-turkiye-raporu.pdf>, erişim tarihi: 10.02.2012.

⁸⁰ Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, a.g.k., erişim tarihi: 11.02.2012

izolasyonuna son verilmesi için, KKTC'ye mali yardımı ve doğrudan ticareti mümkün hâle getirecek bir tüzük hazırlamasını Avrupa Komisyonundan istedi. Ancak doğrudan ticaret tüzüğü Kıbrıslı Rumların vetosu sebebiyle uygulamaya geçmedi.⁸¹ 1 Aralık 2009 tarihli Lizbon Antlaşması'nın yürürlüğe girmesiyle doğrudan ticaret tüzüğü için yeni bir umut doğmuş oldu. İlgili antlaşmanın yürürlüğe alınması ve nitelikli çoğunlukla alınan kararların kapsamının genişletilmesi sonrasında 1 Mart 2010 tarihinde Avrupa Komisyonu Doğrudan Dış Ticaret (DDT) ile ilgili taslağı Avrupa Parlamentosu'na ve Bakanlar Konseyi'ne sundu. Avrupa Parlamentosu hukuk servisinin konuya ilişkin yayımladığı rapor 18 Ekim 2010 tarihinde oylandı. Rapora göre; KKTC limanlarından AB ülkelerine yapılacak ticaretin Avrupa Komisyonunun ileri sürdüğü şekilde ortak ticaret politikası çerçevesinde değil, GKRY'nin AB ile imzalamış olduğu katılım antlaşması çerçevesinde değerlendirilmesine karar verildi.⁸² Bu karar KKTC limanlarının Avrupa ile doğrudan ticarete açılma ihtimalini ciddi şekilde zayıflatmıştır. Çünkü Kıbrıs'ın ticari geleceği AB'nin ticaret politikasına değil, GKRY'nin tercihine bağlı hâle getirilmiştir. KKTC'ye uygulanan ticari izolasyonların kısmen kaldırılacak olması, KKTC Cumhurbaşkanı Eroğlu'nun da belirttiği gibi "Rum tarafını masaya yaklaştırmak için bir şanstı, ancak Avrupa Parlamentosu hukuk işleri komisyonunda kabul edilen karar ile Rum tarafını masaya yaklaştırmak için kullanılacak, avantaj yitirilmiş oldu."⁸³

3.8. 2006 SONRASI BM'NİN KIBRIS SORUNUNU ÇÖZME ÇABALARI

AKP hükümeti, Kıbrıs Türk yönetiminin izolasyonlardan kurtulması için Türkiye ve GKRY arasındaki sorunların çözümünü sağlamak istemektedir; ancak Kıbrıs Rumları için 2004 yılından beri koşullar büyük oranda

⁸¹ Çağdaş Özenmiş, "Kıbrıs'ta Çözüme Neden Yakınız ya da Gerçekten Yakın mıyız?" İktisadi Kalkınma Vakfı Web Sitesi: [http://www.ikv.org.tr/images/upload/data/files/28-kibrista_cozume_yakin_miyiz__aralik_2010_\(1\).pdf](http://www.ikv.org.tr/images/upload/data/files/28-kibrista_cozume_yakin_miyiz__aralik_2010_(1).pdf), erişim tarihi: 11.02.2012

⁸² Özenmiş, a.g.k., erişim tarihi: 12.02.2012

⁸³ Özenmiş, a.g.k., erişim tarihi: 11.02.2012

değişmişti. Türkiye'nin elinde Kıbrıs Rum Yönetimi'ni adım atmaya zorlayabilecek çok fazla koz kalmamıştır. Bunun üzerine AKP hükümeti BM'yi çözüm sürecinde masaya çekebilmek için BM Genel Sekreteri'nin Kıbrıs sorununa kapsamlı bir çözüm bulmasına yönelik çabalarına bağlılığını koruduğunu 24 Ocak 2006 tarihinde yayımladığı eylem planıyla beyan etti. BM Genel Sekreteri Kıbrıs Özel Temsilcisi Michael Möller, Türkiye'nin eylem planını inceledikten sonra iki tarafa 17 Şubat'ta mektup göndererek son derece sınırlı önerilerde bulundu. Öneriler şu şekildedir; sağlık, çevre, su idaresi, kanalizasyon, kara para aklanması suçunun önlenmesi, yol güvenliği, göç ve insan kaçakçılığı, kriz yönetimi, insani konularda Kıbrıs Türk ve Rum kesimi arasında teknik iş birliği komitelerinin kurulması, BM Genel Temsilcisi'nin Kıbrıslı liderlerle yaptığı temaslar neticesinde Papadopoulos ve Talat 8 Temmuz 2006'da bir araya geldiler,⁸⁴ ancak Kıbrıslı Rumların çözüme yönelik dirençleri herhangi bir gelişmenin sağlanmasına imkân vermemiştir.

Güney Kıbrıs'ta AKEL'in adayı Hristofyas'ın seçimleri kazanması Kıbrıs'ta çözüm umudunu tekrar yeşertmiş, 3 Eylül 2008'de Talat-Hristofyas ikilisi doğrudan görüşmelere başlamıştır. Görüşmelerde yönetim ve güç paylaşımı konuları ele alınmış; ancak ciddi bir ilerleme sağlanamamıştır. Ardından ikinci tur görüşmeler BM Genel Sekreteri Kıbrıs Özel Temsilcisi Taya-Brook Zerihoun'un ev sahipliğinde Lefkoşa ara bölgede gerçekleştirilmiştir. Bu görüşmeler neticesinde de bir sonuca varılamamıştır. Görüşmelerin hemen ardından AB'den GKRY'nin AB'ye üye olmadan önce yaptığı gibi BM'nin Kıbrıs'ta çözüme dönük çabalarını destekleyen nitelikte açıklamalar gelmiştir. Avrupa Komisyonu genişlemeden sorumlu üyesi Olli Rehn tarafından 18 Eylül 2008 tarihinde yapılan açıklamada BM Güvenlik Konseyi kararları doğrultusunda siyasi eşitliğe dayalı iki bölge ve iki toplumlu federasyon çerçevesinde bir çözüm bulunması gerektiği ifade edilmiştir. Buna ilaveten AB'nin kurucu ilkeleri olan "özgürlük, demokrasi ve hukukun üstünlüğü"ne saygı gösterilmesi ve üyelik yükümlülüklerinin yerine getirilmesi

⁸⁴ Fırat, a.g.m., s. 455.

şartıyla iki taraf arasında sağlanacak anlaşmanın kabul edileceği belirtilmiştir.⁸⁵ AB'nin üyelik yükümlülükleri yerine getirmesi şartıyla denilerek GKRY'nin Kıbrıs'ın bütünü adına AB'ye üye olduğu vurgusu yapılmıştır. Yapılan çözüm önerilerinin AB'nin menfaatleri doğrultusunda olması gerektiği belirtilerek, birliğin çözüm üzerinde belirleyici konumda olduğu beyan edilmiştir. 2008 yılında Talat ve Hristofyas arasında devam eden görüşmelerde Türk tarafı, siyasal eşitlik talebini gündeme getirirken bu siyasal eşitliğin mutlaka temsil mekanizmalarına yansması ve çözümün iki halkın siyasal eşitliğine ve iki kurucu devletin eşit statüsüne dayanması gerektiğini belirtmiştir. Türk tarafı garantör devletlerden birinin Türkiye olduğunu gündeme getirirken Rum tarafı AB üyesi bir devletin başka bir devletin garantisine ihtiyacı olmadığını belirtmiştir.⁸⁶ Rumların AB'ye üye olması, garantör devletlerden Türkiye'nin AB'ye üyelik için müzakere sürecinde olması; Rumların, sorunun çözümüne ilişkin Türkiye'nin haklarını yok saymasına yol açmıştır. Böylece AB, Kıbrıs Cumhuriyeti'ni kuran antlaşmaların içinde garantör olarak adının geçmemesine rağmen Kıbrıs sorununun tek hamisi gibi gözükmeye başlamıştır. AB'nin Kıbrıs üzerindeki taraflı politikalarının verdiği güçle Hristofyas, Talat ile yaptığı görüşmelerde çözümden uzak bir tutum sergilemiş; 2009 yılının sonuna kadar Türkiye'nin Güney Kıbrıs'a limanlarını açması gerektiği yolundaki AB dayatmalarına güvenerek müzakerelerin tıkanmasına yol açmıştır.

18 Kasım 2010 tarihine gelindiğinde BM Genel Sekreteri Ban-ki Moon önderliğinde Kıbrıs üçlü görüşmeleri Newyork'taki BM genel merkezinde başladı. Bu görüşmelerden bir hafta sonra BM Genel Sekreteri, Kıbrıs'taki müzakereleri son durumu konu alan bir rapor yayımladı ve BM Güvenlik Konseyi'ne sundu. Genel Sekreter, raporunda Türk ve Rum kesimi liderlerinin

⁸⁵ “Kıbrıs'ta Kapsamlı Müzakereler Devam Ediyor, İKV Bülteni” (16-30 Eylül 2008), İktisadi Kalkınma Vakfı Web Sitesi: <http://www.ikv.org.tr/pdfs/68d529d5.pdf>, erişim tarihi: 12.02.2012.

⁸⁶ “2008'deki Kıbrıs'taki Önemli Olaylar” (07.01.2009) <http://www.abhaber.com/haber.php?id=24288>, erişim tarihi: 13.02.2012

2008 Eylül ayından bu yana toplam 88 defa görüştüklerini hatırlattı. 2011 yılı Mayıs ayında GKRY’de ve haziranda Türkiye’de yapılacak seçimlerden önce kapsamlı bir uzlaşma sağlanamaması durumunda, müzakerelerin kalıcı bir başarısızlığa dönüşme ihtimalinin yüksek olduğunu belirtti.⁸⁷ 21 Mart 2008 tarihinden sonraki gelişmelerden ayrıntılarıyla bahsedilen raporda BM Genel Sekreteri, mevcut durumun tespitini yapmıştır. Genel Sekreter, müzakerelerde en önemli sorun hâline gelen mülkiyet ile ilgili olarak kuzeyde mülkleri olan bazı Rumların “takas, tazminat, iade” şıklarından birini seçme haklarının olması gerektiğini savunduklarını söylemiştir. Buna karşılık Kıbrıs Türk tarafı “kuzeydeki mülklerin %70-80’nin Rumlara ait olduğunu, eğer tüm Rumlara mülklerinin iadesi izni verilirse bunun Kıbrıslı Türklerin iki bölgeyi korumayı imkânsız hâle getireceğini” ileri süren ve bu kapsamda malların iadesini isteyen Rumların sayısında bir “tavan” talep eden Kıbrıs Türk tarafı arasında ciddi görüş farklılıklarının olduğunu belirtmiştir.⁸⁸ Kıbrıslı liderler 7 Temmuz 2011’de Cenevre’de BM Genel Sekreteri ile yapmış oldukları görüşme sonrası 19 Temmuz 2011’de yoğunlaştırılmış müzakerelere başlanması yönünde karar almıştır. Söz konusu yoğunlaştırılmış müzakereler 25 Temmuzda başladı ve liderler 21 Ekim tarihine kadar 19 görüşme yaparak tüm müzakere başlıklarını masaya yatırdılar. 30-31 Ekim 2011 tarihinde BM Genel Sekreteri Ban Ki-Moon gözetiminde Newyork’ta bir araya gelen Kıbrıslı liderler, uzlaşılması beklenen konular üzerinde müzakereye devam ettiler. Böylece son bir yıl içerisinde BM Genel Sekreteri, Kıbrıslı liderlerle dördüncü defa bir araya gelmiş oldu.⁸⁹ Yapılan görüşmeler neticesinde basına herhangi bir açıklama yapılmasa da aşağıdaki konularda uzlaşma sağlandığı basında yer almıştır:

1. İki meclisli bir yapılanma olacak. Temsilciler Meclisi, nüfuza dayalı bir orana göre oluşacak; senato ise iki taraftan eşit sayıda üyeden meydana

⁸⁷ Özenmiş, **a.g.k.**, erişim tarihi: 13.02.2012

⁸⁸ Özenmiş, **a.g.k.**, erişim tarihi: 14.02.2012

⁸⁹ Can Mindek, “**Kıbrıs’ta Son Perde Ekim 2011**” İktisadi Kalkınma Vakfı Web Sitesi: <http://www.ikv.org.tr/images/upload/data/files/40-kibrissonperde-can-ekim2011.pdf>, erişim tarihi: 14.02.2012

gelecek. Yasama faaliyetinin tamamlanabilmesi için her iki meclisin de onayı gerekecek.

2. Oluşturulacak federal yapılarda (Örneğin iç güvenlik teşkilatı) başkan ve başkan yardımcılığı görevleri Türkler ve Rumlar arasında paylaşılacak.

3. Bir yıl süreyle Türk lirası her iki tarafta da geçerli olacak ancak ortak para birimi Avro kullanılacak. Ayrıca, AB tarafından sağlanan mali yardımlardan her iki taraf ayrı ayrı faydalanabilecek. Buna ek olarak Kuzey Kıbrıs'ın ekonomik gelişimi için yatırımlar arttırılacak.

4. AB ile ilişkilerde alınacak kararlarda Dışişleri Bakanı ve AB Bakanı'nın imzası aranacak (Söz konusu görevler de iki taraf arasında paylaşılacak).

5. Kurucu devletlerin yargı sistemi devam edecek, federal düzeyde ise eşitliğe dayalı bir düzenleme yapılacaktır.⁹⁰

Basına bunlar yansımış olmasına karşın müteaddit defalar yapılan zirvelerden Kıbrıs sorununa ilişkin kesin bir çözüm elde edilememiştir. BM Genel Sekreteri gözetimindeki görüşmelerin sonuncusu 23-24 Ocak 2012 tarihlerinde Newyork'ta tekrar yapılmıştır. Görüşmelerin ardından Genel Sekreter bir basın toplantısı düzenleyerek sürece ilişkin bundan sonraki takvimin seyrini açıklamıştır. Buna göre; BM Genel Sekreteri Kıbrıs Özel Danışmanı Alexander Downer'dan 2012 Nisan ayı başında bir rapor alacak ve raporun olumlu olması durumunda aynı yılın Mayıs ayının başında çok taraflı bir konferans düzenleme çabası içine girecek.⁹¹ Çok taraflı görüşmelerin bitirilmesinden sonra ise referandum sürecinin başlaması öngörülmüştür. Ancak Rum kesimi çok taraflı bir konferans sonucuna göre adada referanduma gidilmesine oldukça uzak bakmaktadır. Tüm ada adına AB üyesi olan ve bu sebeple statükoyu korumanın en iyi yöntem olmasa bile sürdürülebilir bir süreç olduğunun farkında olan Kıbrıs Rum kesimi, adada BM

⁹⁰ Mindek, a.g.k., erişim tarihi: 14.02.2012

⁹¹ Fatma Yılmaz Elmas, "Kıbrıs'ta Çözüm Yine Başka Bahara", Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu Web Sitesi: <http://www.usak.org.tr/myazdir.asp?id=2551>, erişim tarihi: 15.02.2012

Genel Sekreteri öncülüğünde sürdürülen çözüm sürecinin askıda kalmasını özellikle istemektedir. Buna sebep olarak da Rum kesimi Kıbrıs sorununun kimsenin müdahalesi olmadan adadaki tarafların inisiyatifi ile çözülmesi gereğine olan inancını göstermektedir. Bu söylemde hedeflenen, BM'nin de çözüm sürecinin dışına itilerek Türkiye'nin karar alma mekanizmalarının hiçbirinde yer almadığı, tam üyelik hedefiyle, Türkiye'ye istediği dayatmayı uygulama gücüne sahip AB'nin tek çözüm sağlayıcı olarak görülmek istenmesidir.

BM'nin Annan Planı oylandıktan sonra Kıbrıs'taki çabalarından olumlu sonuç alabilmesi için Rum kesiminin çözümsüzlük çözümdür, anlayışını gidermesi gerekmektedir. Bunun sağlanabilmesi için de BM'nin çabalarını desteklememenin GKRY'ye bir maliyeti olması gerekmektedir. Aksi takdirde BM tarafından verilen mücadelenin 2004 yılındaki referandum gibi sonuçlanacağı gayet açıktır. BM denetiminde sürdürülen Kıbrıs sorununu çözüm çalışmaları Kıbrıslı Rumlar tarafından engellenirse; KKTC'ye uygulanan izolasyonların kaldırılması, Türkiye'nin AB'ye üyelik sürecinin Kıbrıs meselesinden arındırılması, Kıbrıs'ta çözümün sağlanmasına yönelik Rum kesiminin çıkarmış olduğu engelleme BM Güvenlik Konseyi'nde karara bağlanacak olması, GKRY'ye yapılabilecek muhtemel yaptırımlar olabilir. Şayet bunlara benzer yaptırımlar uygulanırsa Kıbrıslı Rumlar çözümden yana tavır almamaları durumunda kaybedecek birtakım şeyleri olduğu fikrine inanarak tutum değiştirebilirler.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

KIBRIS'LA İLGİLİ TÜRKİYE AB İLİŞKİLERİNİ ETKİLEYEN VE YAKIN ZAMANDA ORTAYA ÇIKAN DİĞER SORUNLAR

4.1. KIBRIS'TA ENERJİ KAYNAKLARININ ARANMASI SORUNU

4.1.2 Kıbrıs Rum Kesiminin Petrol ve Doğalgaz Arama Çalışmaları

2007 yılının başında GKRY'nin Kıbrıs ile Mısır arasındaki deniz bölgesinde bulunabilecek muhtemel petrol yataklarının araştırılmasına başlanacağını açıklaması, Türkiye'nin ciddi biçimde tepki vermesine yol açmıştır. Türkiye, NATO nezdinde girişimlerde bulunarak “gelişmelere hazır olun” mesajı vermiştir. 2008 yılı Kasım ve Aralık aylarında petrol arama çabaları gerginliği arttırmış; Hristofyas, Rum Yönetimi adına bölgede petrol çalışması yapan gemilere Türk savaş gemilerinin müdahalesini BM'ye şikâyet etmiştir.¹ Türkiye, Kıbrıs'ta yaşanan sıcak gelişmelerle ilgili sadece askerî müdahaleyi gündeme getirmemiştir. Enerji Bakanlığı, Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı (TPAO)'nın Kıbrıs açıklarında KKTC Bakanlar Kurulunun vermiş olduğu arama ruhsatından aldığı yetkiyle petrol araması yapacağını duyurmuştur.

Kıbrıs'ta yıllardır var olduğu bilinen petrol rezervlerinin Türkiye'nin AB ile üyelik müzakere süreci devam ederken gündeme gelmesinin rastlantı olmadığı üzerinde ciddi tartışmalar söz konusudur. KKTC Yakın Doğu Üniversitesinden Prof. Dr. Ata Atun'a göre: “*Yasal statü uluslararası deniz hukukuna göre, petrol ve gazın çıkarılacağı bölgeyle ilgili herhangi bir siyasi sorunun bulunmaması gerekiyor. Kıbrıs'ta büyük bir siyasi sorun olmasına rağmen petrol arama çalışmalarına başlanması, Kıbrıs Rumlarının asıl amaçlarının petrol çıkarmak olmadığını göstermektedir. Amaç, Kıbrıs'ın ada olması nedeni ile yasal olarak hakkının bulunmadığı kıyılarından 200 mil*

¹ “2008'de Kıbrıs'taki Önemli Olaylar”, <http://www.abhaber.com/haber.php?id=24288>, erişim tarihi: 15.02.2012

açığa kadar olan alan içinde Münhasır Ekonomik Bölge hakkına sahip olmak ve Ege ile Akdeniz'de sahayı birleştirerek Türkiye'yi Akdeniz'den koparmaktır."² Atun'un yorumu ileriye dönük kötümser bir senaryo çizmekle birlikte GKRY'nin, 2011 sonbaharında 12. parselde deniz tabanında bulmuş olduğu doğal gaz rezervi sonrası yapmış olduğu açıklamaların da iyimser bir gelecek çizdiğini söylemek pek mümkün değildir. Doğalgaz kaynaklarının bulunması sonrasında GKRY Dışişleri Bakanı Erato Kozaku Markullis, sondaj yapılan bölgede 100 milyar Euro değerinde doğalgaz rezervi olduğunu ifade etmiştir. 1 Temmuz itibarıyla AB dönem başkanlığını devralacaklarını hatırlatan Markullis, Türkiye'nin bu sebeple AB ile ilişkilerini dondurma tehdidi yaptığını ve bunun adaylık sürecini olumsuz etkileyebileceği uyarısında bulunarak Türk hükümetinin tutumunu değiştirmesi ve iş birliğine yanaşursa Kıbrıs'ın başkanlığı döneminde kapılarının açık olacağını belirtmiştir.³

GKRY'nin AB içerisinde yer almanın kendisine verdiği güçle, Kıbrıs'taki enerji potansiyeli ile ilgili Türkiye üzerinde baskı uygulamayı çalıştığı ve daha önce birçok konuda olduğu gibi enerji konusunda da AB'yi araç hâline getirdiği Rum bakanın açıklamasından da anlaşılmaktadır. AB, üye devletleri birliğin sınırları içerisinde görmektedir. Bu yüzden kendi topraklarından doğalgaz çıkarılmasını ya da enerji kaynakları olan bölgeyi kendi tasarrufunda görmek istemesi uluslararası menfaatler açısından beklenen bir sonuç olacaktır. AB'nin enerjiye olan ihtiyacı ile Rusya'ya bağımlılığı arasında pozitif yönde bir korelasyon olduğu düşünülürse bu konu daha da stratejik bir öneme sahip olmaktadır. Ancak bu sefer, Türkiye'nin de elinde birtakım kozları mevcuttur; KKTC tarafından Türkiye'ye verilen arama ruhsatlarının dışında, Bakü-Ceyhan-Tiflis petrol boru hattının Kıbrıs'a en yakın enerji dağıtım noktası olması, Türkiye üzerinden Avrupa'ya taşınmadığı takdirde, deniz üzerinden götürülecek doğalgazın aşırı maliyet oluşturması, bir bakıma GKRY'yi enerji konusunda Türkiye'ye bağımlı hâle getirmiştir. Bu

² "Doğalgaz Kıbrıs'taki Oyunun Kurallarını Değiştirecek", Haberler.com Web Sitesi: www.haberler.com/rum-bakan-dogalgaz-kibris-taki-oyunun-kurallarini-3304599-haberi/, erişim tarihi: 15.02.2012

³ Haberler.com Web Sitesi, a.g.k., erişim tarihi: 15.02.2012

durumun farkında olan GKRY söylem değiştirerek adadan çıkarılacak doğalgaz kaynaklarından Kıbrıs Türklerinin de payı olduğunu dile getirmeye başlamıştır. Türkiye, elindeki kozları yeterince iyi kullanabilirse GKRY, Türkiye'nin üyeliğini veto etme tehdidini kullanarak elde ettiği enerjiyi pazarlayamama seçeneği ile Türkiye'nin AB yeliğini destekleyip Kıbrıs'ta çözümden yana bir tutum takınarak tüm Kıbrıs halkı adına elde edeceği enerjiyi pazarlama seçeneği arasında tercih yapmaya zorlanabilir. Bu dönemde Türkiye'nin yapması gereken, Kıbrıs Rumlarını daha önce Annan Planı'nın referandumunda olduğu gibi, her türlü avantaja kavuştuktan sonra değil, kavuşmadan önce tercihte bulunmaya zorlamak, menfi bir tavır sergilenmesi durumunda da gelecekte Rumları nelerin beklediğini onlara iyi anlatmaktır.

4.2. YAKIN DÖNEMDE TÜRKİYE İLE YUNANİSTAN ARASINDA YAşANAN SORUNLAR VE KIBRIS SORUNUNA ETKİSİ

AB'nin Türkiye ve Yunanistan arasında yaşanan uyuşmazlık konularına bakışını Yunanistan'ın AB'ye ye olmadan önceki ve ye olduktan sonraki dönem olarak ikiye ayırabiliriz. Bu dönemler arasında AB'nin Türk Yunan ilişkilerine bakışı belirgin farklılıklara uğramıştır. Yunanistan AB yesi değilken AB, Türkiye ve Yunanistan arasında yaşanan sorunlarda taraf olmamayı, en azından Yunanistan'a açıkça destek vermemeyi tercih etmiştir. AB Yunanistan'ı bünyesi içine kattıktan sonraki dönemde Türkiye'nin Yunanistan ile yaşadığı sorunlarda, Yunanistan'dan yana tavır almış ve Türkiye'ye birliğe tam ye olabilmesi için iki ülke arasındaki uyuşmazlıkların üzümünü n şart olarak ileri sürmüştür.

AB'nin taraf hâline gelmesinde, genişleme süreçlerinde Yunanistan'ın veto şantajını elinde bulundurması şüphesiz etkili olmuştur. Yunanistan, zellikle AB yesi olmayan Türkiye ile arasındaki sorunları Avrupa'nın sorunları hâline getirerek zmn gerçekleşmesi için, Türkiye'nin üyelik sürecini taviz koparma aracı hâline dönüştürmekten geri durmamıştır. Yunanistan'ın bu tutumuna en iyi rnek GKRY AB'ye ye olmadan önce 25

Aralık 1999 tarihinde Finlandiya'nın AB dönem başkanlığında gönderilen notada Yunanistan'ın dile getirdiği görüşleridir. Görüşler şu şekildedir:

“1. Kıbrıs sorununa çözüm bulunamayışı, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin tam üyeliğini engellememelidir.

2. Üyeliğe aday herhangi bir devlet, belirli bir zaman dilimi içinde UAD'nin yargı yetkisini tanımış olmalıdır. Bu istem, hâlihazırda Gündem 2000'de de yer almakla birlikte, şu an için yasal olarak bağlayıcı değildir. Yunanistan, Avrupa Konseyi'nin belirlediği şartlara daha fazla açıklık getirmesini istemektedir.

3. Yunan hükümeti, Türkiye'nin adaylığını gerçekleştirilebilir bir ihtimal olarak değil, gerçek olarak görmek istemektedir. Bir başka deyişle, Türkiye'nin sorumluluklarını ve yerine getirmesi gerekenleri karara bağlayan gerçekçi bir yol haritası olmalıdır.”⁴

Yunanistan'ın dile getirdiği bu görüşler, Helsinki Zirve sonucunu büyük oranda etkilemiş ve zirve sonuç belgesinin daha önce de belirtildiği gibi 9a-9b numaralı maddeleri âdeta Yunanistan'ın Kıbrıs ile ilgili görüşünü yansıtmıştır. Helsinki Zirvesi, zirve sonuç belgesinin dördüncü hükmüne göre;

AB Konseyi 13 aday devleti tek bir çerçeve içinde kapsayan katılım sürecinin içerici mahiyetini tekrar teyit etmiş, aday devletlerin üyelik sürecine eşit temelde katıldığını AB'nin antlaşmalarında ifade edilen değerleri ve amaçları paylaşmaları gerektiğini belirtmiştir. Bu bakımdan AB Konseyi, anlaşmazlıkların BM Anayasası'na uygun olarak barışçı yoldan çözülmesi ilkesini vurgulayarak aday devletleri, devam eden sınır anlaşmazlıkları ile ilgili diğer konuları çözmek için her gayreti göstermeye davet etmiştir. Bunda başarılı olunamadığı takdirde aday devletlerin aralarındaki anlaşmazlığı makul bir süre içinde UAD'ye götürmeleri gerektiğini belirtmiştir. AB Konseyi, özellikle üyelik süreci üzerindeki yansımalarıyla ilgili olarak ve en geç 2004

⁴ Kubilay E. Kamacı, **Türkiye ile Yunanistan Arasında Ege Denizi'nde Uluslararası Hukuktan Kaynaklanan Sorunların Türkiye'nin AB'ye Giriş Sürecine Etkileri**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Genelkurmay Başkanlığı Harp Akademileri Komutanlığı Stratejik Araştırmalar Enstitüsü, İstanbul, 2006, s. 133.

yılı sonuna kadar, UAD yoluyla çözüme bağlanmalarını teşvik etmek amacıyla devam eden anlaşmazlıklara ilişkin durumu gözden geçireceğini bildirmiştir. Ayrıca, AB Konseyi Kopenhag'da belirlenmiş olan siyasi kriterlere uyumun, üyelik müzakerelerinin açılmasının ön şartı olduğunu, Kopenhag kriterlerinin tamamına uymanın ise AB'ye üye olarak katılmanın temeli olduğunu beyan etmiştir.⁵1999 yılındaki Helsinki Zirvesi sonrasında Türkiye'nin AB ile olan ilişkilerinde Ege'de Yunanistan ile yaşanan sorunlar ve Kıbrıs sorunu ön plana çıkmıştır. AB'nin çeşitli zirvelerde ilan etmiş olduğu genişleme ile ilgili ölçütler çerçevesinde üyeliğe adaylığı bulunan ülkelerden sınır komşuları ile yaşadığı sorunlarını çözmesini veya UAD'ye başvurmalarını istemesi anlaşılır bir yaklaşımdır. Yunanistan'ın üyeliği gerçekleştiği dönemde AB'nin bu şekilde bir üyelik ön şartı olmadığından Yunanistan üye olurken Türkiye ile arasındaki sorunları çözme ihtiyacı hissetmemiştir; ancak AB, sınır sorunlarını tam üyeliği engelleyici bir faktör olarak görmeye başladıktan sonra, Kıbrıs adasındaki sorun çözülmeden GKRY'nin tam üyeliğe kabul edilmiş olması tam bir çelişkidir.

AB'nin Türkiye'nin Ege ve Akdeniz'deki komşularıyla yaşadığı sorunlara ilişkin bakışını etkileyen en önemli unsurlardan bir tanesi 1990'lı yıllarda yaşanan Gümrük Birliği süreci olmuştur. Bu süreçte, Türkiye'nin Gümrük Birliğine dâhil olmasına ve gelecekte AB'ye üye olmasına karşı değilmiş gibi duran Yunanistan, arka planda veto hakkının kendisine kazandırdığı güçle GKRY'nin AB'ye tam üye olması için büyük bir mücadele içerisine girmiştir. AB Kıbrıs konusunda olduğu gibi Ege Denizi'ne ilişkin sorunları da Türkiye'nin tam üyelik meselesini bağlar hâle getirerek, Türkiye ile koşullu bir ilişki yürütür duruma gelmiştir. İlerleyen dönemlerde her yıl yayımlanan ilerleme raporlarında ve KOB'da, AB'nin Yunanistan lehine bir tutum sergilediği gözlemlenmektedir.⁶

⁵ Kamacı, **a.g.e.**, s. 133.

⁶ <http://home.ku.edu.tr/nuzanis/turkey-greece.pdf/02.03.2006>, erişim tarihi: 15.02.2012

4.2.1. Son Dönem Türkiye-Yunanistan İlişkileri

Şubat 2002’de Yunanistan, Ege sorunlarını görüşmek üzere Türkiye’nin yaptığı diyalog çağrılarına olumlu yanıt vermiş ve iki ülke dışişleri bakanları “istikşafi görüşmeleri” başlatmaya karar vermişlerdir. Görüşmelerin birincisi 12 Mart 2002’de dışişleri bakanlık müsteşarları arasında yapılmıştır.⁷ Yunanistan ile ilişkilerin geliştirilmesine katkı sağlaması düşünülen bir başka unsur da güven artırıcı önlemler paketidir. Türkiye bu çabaların Ege sorunlarına kapsamlı ve adil bir çözüm getireceği ihtimali üzerinde durmaktadır. Ancak herhangi bir uyuşmazlık konusu üzerinde tarafların mutabakatını sağlayacak çözüme ulaşmaları henüz söz konusu olmamıştır. Ege’de Yunanistan’la yaşanan kıta sahanlığı, FIR hattı, hava sahasının kullanılması, gibi sorunların çözümünün Kıbrıs sorununun nasıl çözüleceğine bağlı olarak belirginlik kazanma ihtimali oldukça yüksektir. Esasen Türkiye ile Yunanistan ve GKRY arasındaki uyuşmazlık konuları, nitelikleri itibarıyla taraflar arasında siyasi, hukukî ve teknik görüşmelerle ele alınıp çözümlenmesi gereken konulardır. Bu nitelikleriyle doğrudan devletlerin egemenlik alanları içinde ele alınması gerekmektedir. Bu sebeple hukukî açıdan AB hukukunun iki ülke arasındaki mevcut sorunların çözümü için işlerliği bulunmamaktadır.⁸ AB hukuku soruna taraf devletlerin ikisinin birden tabi olacağı bir hukuk değildir. Çünkü Türkiye AB üyesi değildir. Bu nedenle Türkiye ve Yunanistan arasındaki sorunlarda devletlerin doğrudan egemenlik alanlarıyla ilgili uyuşmazlık konularının, uluslararası hukuk çerçevesinde ele alınması zorunluluğu vardır ve uluslararası Adalet Divanı ön plana çıkmaktadır; ancak Yunanistan, Türkiye ile arasında yaşanan sorunların, Türkiye’nin üyesi bile olmadığı AB hukuku çerçevesinde ele alınmasını isteyerek AB’nin gücünü arkasına almaya ve üyelik müzakere sürecini fırsat bilerek Türkiye’ye istediğini yaptırmaya çalışmaktadır.

⁷ Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı Resmi Web Sitesi: http://www.mfa.gov.tr/ege_sorunu_ile_ilgili_son_gelismeler_tr.mfa, erişim tarihi: 15.02. 2012.

⁸ Kamacı, **a.g.e.**, s. 129.

SONUÇ

1960 yılında Kıbrıs Cumhuriyeti olarak hayata geçirilmeye çalışılan iki toplumlu projenin istenilen sonucu vermemesi üzerine, Türkiye'nin garantör ülke olmaktan kaynaklanan haklarını kullanarak gerek diplomatik gerekse askerî açıdan soruna müdâhil olmasıyla, Kıbrıs sorunu Cumhuriyet tarihinin en uzun süre çözölemeyen problemi olarak ortaya çıkmıştır. 1974 Barış Harekâtı sonrasında Kıbrıs sorunu; Türkiye'nin AB, BM gibi uluslararası kuruluşlar ve ABD, Rusya gibi büyük devletlerle olan ilişkilerinde etkileri hissedilen bir sorun hâline dönüşmüştür. Kıbrıs sorunu çözümü son derece zor bir düğüm hâline gelmesinde, Türkiye'nin AB ile olan ilişkileri ve bu ilişkilerin içerisinde Yunanistan'ın etkisinin büyük bir rol oynadığından söz edilebilir. Yunanistan AT'ye katılmadan evvel, Türk-Yunan kapışma alanı olarak görölen Kıbrıs adası, Yunanistan'ın AT'ye girmesiyle Türkiye, AB ilişkilerinin konusu hâline gelmiştir. GKRY'nin üyeliği ile Türkiye'nin Kıbrıs'ta vereceği taviz, AB tarafından resmen üyelik müzakere ön şartı hâline getirilmiştir. Kıbrıs sorunu ve Türkiye-AB ilişkileri arasındaki etkileşim üzerinde yapılan incelemeler sonucu şu şekilde bir kanaate ulaşılmıştır: Kıbrıs Cumhuriyeti dağıldıktan sonra, ortaya çıkan süreçte, Kıbrıs Türk toplumu liderleri ve garantör ölkeler arasında, çözüme dair inisiyatif alan kuruluş BM olmuştur. Yunanistan'ın AB'ye üyeliğinin gerçekleşmesi ile Kıbrıs'ta garantör öлке olan Yunanistan; tıpkı Ege, azınlıklar ve çeşitli Türk-Yunan anlaşmazlıklarını AB platformuna taşıdığı gibi, bu sorunun çözümünü de AB'ye dâhil olabilmek için çabalayan Türkiye'ye yüklemiştir. AB içerisinde sahip olduğu veto hakkını Türk-Yunan ilişkilerini ilgilendiren konularda tehdit unsuru olarak kullanan Yunanistan, bu anlamda ilk somut başarısını, Gümrük Birliğine girebilmek için çabalayan Türkiye'yi engelleme tehdidiyle Kıbrıs konusunda AB'den taviz kopararak sağlamıştır. AB ile kapalı kapılar arkasında GKRY'nin üyeliğinin pazarlığını yapan Yunanistan, bu üyeliğin gelecekte gerçekleşmesi şartıyla Gümrük Birliği Anlaşmasını engellemekten vazgeçmiştir. GKRY de AB'nin Kıbrıs'la özel olarak ilgilenmeye başladığı 90'lı

yıllarda akılcı politikalar yürütmüştür. AB'nin Yunanistan destekli ilgisinden yararlanmaya çalışan dönemin GKRY Cumhurbaşkanı Glafkos Klerides, BM'nin gözetiminde, KKTC yönetimi ile ikili görüşmeler yapmak yerine stratejisini değiştirip Kıbrıs sorununu AB'ye taşımış ve tam üyelik için başvuruda bulunmuştur. Tarihsel olarak değerlendirildiğinde AB'nin GKRY'nin üyelik sürecini hızlandırması, Gümrük Birliği Anlaşması'ndan sonraki, Türkiye'nin AB ile ilişkilerinin yoğunlaştığı sürecin hemen ardına denk gelmektedir. AB, BM'nin çözüm sürecinde yaptığı her türlü çalışmayı göz ardı edip, Kıbrıs Cumhuriyeti'ni kuran anlaşmalarını da çiğneyerek, henüz hiçbir sorunun çözüme kavuşmadığı iki toplumlu bir devlet olma özelliğini yıllar önce yitirmiş GKRY'nin başvurusunu işleme koyarak uluslararası hukuku ihlal etmiştir. BM Güvenlik Konseyinin 4 Mart 1964 tarih ve 181 sayılı kararıyla "Kıbrıs Cumhuriyeti'nin meşru yönetimi olarak tanınan GKRY uluslararası alanda Türkiye haricinde hiçbir ülke tarafından tanınmayan, BM kararları ile geçersiz sayılan KKTC'nin yalnızlığından da istifade etmek için AB üyeliğine öncelik vermiştir. GKRY'nin AB'ye başvurmasının tek sebebi KKTC'nin içinde bulunduğu durum değil, Yunanistan ile birleşme yolunda en büyük engel ve KKTC'nin tek destekçisi Türkiye'nin de AB karşısında edilgen durumda oluşudur. AB'nin Kıbrıs politikası, Türkiye-Yunanistan arasındaki ilişkilerde dengeyi bozarken Türkiye'nin AB'ye üyelik süreci ve Kıbrıs sorununun çözümü arasında bir koşululuk ilişkisi de yaratmıştır. AB'nin bu tutumu Aralık 1997 Lüksemburg Zirvesi'nden bugüne kadar alınan tüm zirve kararlarına ve toplantılara yansımıştır. O dönem Türkiye AB'nin yaklaşımına, KKTC ile bütünleşebileceği imasında bulunarak cevap vermeye çalışsa da Türkiye'nin kendisini AB ile ilişkileri yürütmek zorunda hissettiğini bilen AB yetkilileri Kıbrıs konusunda tutum değiştirmeye yanaşmamıştır. 1999 yılında yapılan Helsinki Zirvesi'nde, Türkiye aday ülke olarak kabul edilirken üyelik müzakerelerinin başlayacağı tarih belirsiz kalmıştır. Bu zirvede AB, GKRY'nin AB üyelik sürecini meşrulaştırabilmek için Kıbrıs'taki siyasi çözümsüzlüğün Rum kesiminin üyeliğine engel oluşturmayacağını açıklamıştır. GKRY'nin üyelik başvurusunu işleme koyarak uluslararası hukuku ihlal eden AB;

hukuksuzluğu, kendi hukuku hâline getirdiğini, Helsinki Zirvesi'nde aldığı kararlarla ortaya çıkarmıştır. Daha sonra da KOB ile bu hukuksuzluğu Türkiye'nin de AB'ye üyelik için uyum sağlaması gereken bir ev ödevi hâline getirmiştir. İlerleyen dönemde, 2000 yılı 8 Aralık gününde yapılan NİCE Zirvesi'nde 10 yıllık genişleme sürecine GKRY dâhil edilirken Türkiye, dâhil edilmemiş ve bir bakıma Helsinki'de verilen adaylık statüsü de askıya alınmıştır. Aralık 2002'de yapılan Kopenhag Zirvesi'nde ise Türkiye'ye müzakere tarihi yerine "tarihin tarihi" verilerek daha önce uygulanmamış bir yöntem, bu zirvede başlatılmıştır.

AB; GKRY'nin Birliğe giriş tarihi olan 1 Mayıs 2004'ten önce, BM'nin Kıbrıs'a yönelik çözüm çabalarını destekler gibi gözüküp arka planda çözüm sürecini imkânsız hâle getirecek tavizleri, Kıbrıs Rumlarına vermekten geri durmamıştır. Gümrük Birliği sonrasında, AB'ye yönelik yaratılan olumlu hava ve sonrasında Türkiye'nin dışlandığı süreç, ikinci defa Annan Planı'nın ortaya çıkışıyla vuku bulmuştur. AB, Türkiye'de iş başına yeni gelen Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP) hükümetinin, AB yolunda ve Kıbrıs meselesinde başarı sağlamaya yönelik isteğinden, tıpkı 1996'da olduğu gibi yararlanma yoluna girmiştir. Kasım 2002'de AB içerisinde Annan Planı'nın gündeme gelmesiyle birlikte, Kıbrıs'ta bir çözüm olabileceği ve adada her iki tarafın birlikte AB'ye katılabileceği yönünde bir beklenti yaratılarak Türkiye'nin GKRY'nin üye olmaması yönünde itiraz etmek ve uluslararası kamuoyuna ortaya çıkan hukuksuzluğu duyurmak için harcayacağı eforu, Annan Planı'nın kabulü yönünde harcaması sağlanmıştır. Türkiye'nin o dönem Annan Planı'nın gerçekleşmemesi durumunda ne olacağına dair bir şart sunmadan desteklemesi, AB tarafından plan gerçekleşmez ise Türkiye'nin GKRY'nin AB üyeliğini zımnen kabul edeceği şeklinde yorumlanmıştır. Türkiye'nin Kıbrıs sorunu çözümlerse AB ile ilişkilerinde önünün açılacağına dair inancının, GKRY'nin Annan Planı'nı reddetmesinden sonra yanılısına olduğu ortaya çıkmıştır. Üstelik Annan Planı kabul edilip Kıbrıs birleşerek AB'ye girmiş olsa dahi, AB tarafından Türkiye ile ilişkilerde her zaman ön planda tutulan azınlıklar meselesi, Yunanistan ile yaşanan sorunlar, ifade özgürlüğü,

demokratikleşme, terörle mücadele gibi konular çözülmeyi bekleyen sorunlar olarak sırada beklemektedir.

Rum tarafının Annan Planı'nı reddederek AB'ye girmesi, bunun üzerine dönemin BM Genel Sekreteri Annan'ın KKTC'ye yönelik ambargoların hafifletilmesine yönelik girişimlerinin BM'de Rusya tarafından engellenmesi, GKRY'nin KKTC ile uzlaşma sağlaması için sebep gösterilebilecek unsurları ortadan kaldırmıştır. AB'nin Rum kesiminin Annan Planını reddi sonrasında, attığı olumlu adımlar, 17 Haziran 2004 Brüksel Zirvesi'nde Türkiye'nin olumlu katkılarına teşekkür etmek olmuştur. Bir sonraki Brüksel Zirvesi'nde 3 Ekim 2005'te, Türkiye-AB müzakerelerini tarama prosedürü olarak başlatılması kararını alan AB, nihai amacı olan GKRY'yi Türkiye'ye tanıtmaya isteğine Ankara Anlaşması'nın yeni üyeleri de kapsamasını sağlayacak ek protokolü uygulamaya sokarak ulaşılmaya çalışmıştır. Türkiye AB'nin bu uygulamasına, her ne kadar bir deklarasyon yayınlamakla karşı çıksa da AB karşı bir deklarasyonla tanıma gerçekleşmeden Türkiye'nin müzakereleri devam ettiremeyeceğini açıkça belirtmiştir. AB yolunda Türkiye'nin 2002'den bu yana ilişkileri geliştirmeye ve Kıbrıs'ta çözüme yönelik attığı her adım 2005 yılında, daha önce benzeri görülmemiş şekilde bir krize girmiştir. Türkiye'nin 24 Ocak 2006'da "eylem planı" yayınlamakla BM'yi tekrar çözüm sürecine dâhil etmek istemesi 2005 sonrası oluşan bu statik tıkanıklığı iyileştirmeye yetmemiştir. Türkiye'nin AB'ye üyelik yolunda yaşadığı bu sıkıntılar, AB içerisinde Türkiye'nin üyeliğine karşı çıkanlar için avantaj yaratmış, Türkiye'ye kabul etmesi mümkün olmayan konular üzerinde baskı yapılarak üyeliğinin önünde sürekli bir engel oluşturulmaya çalışılmıştır. Türkiye karşıtı tutumuyla bilinen Fransa, Türkiye'nin üyeliğini referanduma götüreceğini açıklayan ilk ülke olmuştur. Türkiye karşıtı ülkelerin liderleri kendi halklarının Türkiye konusunda itilafı olduğunu dile getirerek bu durumun politik maliyetinden kurtulmaya çalışsalar da 14-15 Aralık 2006'da AB Dışişleri Bakanları Zirvesinde Türkiye ile yürütülen müzakerelerde 35 fasıldan sekizinin askıya alınması kararı, AB içerisindeki yönetici elit arasında, Türkiye'ye karşı bir mutabakat olduğunu açığa çıkarmıştır. Daha sonraki süreçte başını Almanya'nın çektiği ve

Fransa'nın desteklediği AB içerisindeki bir grup ülke Türkiye'ye tam üyelik yerine, daha önce uygulaması olmayan ayrıcalıklı ortaklık statüsünü önermiştir. Ayrıcalıklı ortaklık, genel hatlarıyla üyelik kriterlerinin devre dışı bırakılacağı ve müktesebat uyumuna son veren bir durum olarak tanımlanmaktadır.¹ Ayrıcalıklı ortaklık tüm AB politikalarına katılma ama karar mekanizmalarına dâhil olmama anlamına da gelmektedir.² Türkiye'nin karar alma mekanizmalarında yer almadan birtakım istisnalara sahip olarak AB ile ekonomik ve siyasi bütünleşme sağlaması imkânsızdır. Bu sebepten bu önerinin değerlendirme altına alınması dahi büyük bir hataya yol açabilir.

Türkiye, AB ile üyelik sürecinde birtakım sıkıntılar yaşarken Kıbrıs'ta çıkarılan ve Türkiye'nin desteği olmadan dünyaya pazarlaması yüksek maliyetli hale gelen doğalgaz ve petrol rezervi, GKRY karşısında, Türkiye'nin ve buna bağlı olarak da KKTC'nin yararlanabileceği bir fırsat yaratmıştır. Kıbrıs'ta yeni sayılabilecek bu gelişmelerden Türkiye stratejik olarak fayda sağlamayı başarabilirse Kıbrıs Türkleri ve Türkiye-AB ilişkilerinin geleceği bu durumdan olumlu yönde etkilenebilecektir. AB'nin ve GKRY'nin Türkiye'den istediği, kaybedecek hiçbir şeyi olmayan devletler gibi davranmasıdır. Türkiye'nin başta Kıbrıs olmak üzere AB ile ilişkilerinde dikkat etmez ise kaybedeceği birçok millî menfaati söz konusudur. Türkiye'nin ekonomik düzeyi kendisinden yüksek olan, eğitim, teknoloji ve hukuk gibi insan hayatını doğrudan ilgilendiren alanlarda fayda sağlayabileceği AB'ye tam üye olarak girmesinin değişik açılardan hâlâ önemli olabileceği iddia edilebilir ancak bu sağlanırken kazanç ve kayıp dengesinin gözetilmesi, Türkiye'nin çok büyük mücadelelerle elde ettiği hakların kayba uğramaması gerekmektedir. Aksi hâlde AB tarafından çözülmesi beklenen konularda telafisi mümkün olmayan zararlara uğranması kaçınılmaz hâle gelecektir.

Kaldı ki AB'nin içinden geçmekte olduğu mali ve ekonomik krizin derinleşerek devam etmekte olduğu dikkate alınınca Türkiye'nin AB

¹ Seyfettin Gürsel-Beril Dedeoğlu, **Türkiye-AB Sarmalında Ayrıcalıklı Ortaklık Eleştirisi**, Hoşgörü Yay., 2010, s. 79.

² Gürsel-Dedeoğlu, **a.g.e.**, s. 79.

üyeliğinde ısrarcı olmasının gerekli olup olmadığı tartışılmalıdır.³ Başta Yunanistan, Kıbrıs Rum Kesimi, Portekiz, İspanya gibi ülkelerin AB'ye katılımlarından sonra üretim kabiliyetlerinin büyük bir kısmını kaybetmiş oldukları bu krizde daha da belirgin hale gelmiştir. Bu şartlarda Türkiye gibi kalkınmaya ve dolayısıyla üretime şiddetle ihtiyaç duyan bir ülkenin, maliyetleri pahalı hale getiren AB üyeliği seçeneğini ciddi bir biçimde sorgulanmasında sayısız faydalar olduğu açıktır. Bununla birlikte dış ticaretinin kabaca yarısını AB ülkeleri ile yapan Türkiye'nin bu büyük blok ile ilişkilerini sürdürülebilir bir ekonomik ve ticari çerçeveye kavuşturması düşünülebilir. Dolayısıyla AB üyeliği karşılığında Türkiye'nin Kıbrıs konusunda tavizkar davranabileceği dönem, muhtemelen çok geride kalmış görünmektedir.⁴

³ Hasan Ünal, **Turkey would be Better off outside the EU**, Financial Times, 17 Aralık 2004

⁴ Ünal, **a.g.m.**

KAYNAKÇA

A. BASILI KAYNAKLAR

Akgül, Aziz, **Kıbrıs Sorunu ve Avrupa Birliği Sürecinde Kazan-Kazan Yaklaşımı**, Ankara, Türkiye İsrافی Önleme Vakfı Yayınevi, Ekim 2004.

Alasya, H. Fikret, **Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Tarihi**, Ankara, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yay.: 71, Seri: III, Sayı A.18, 1987.

Armaoğlu, Fahir, **20. yy Siyasi Tarihi**, İstanbul, Alkım Yay., 17. Baskı, 2010.

Aydoğan, Metin, **Avrupa Birliğinin Neresindeyiz**, Tanzimattan Gümrük Birliğine, İzmir, Umay Yay., 2008.

Batu, İnal, **Dış Politika Kışkacında Türkiye**, İstanbul, Pegasus Yay., 2006.

Birand, Mehmet Ali, **31 Temmuz 1999'dan 17 Aralık 2004'e Türkiye'nin Büyük Avrupa Kavgası**, İstanbul, Doğan Kitap, 12. Baskı, 2005.

Bostanoğlu, Burcu, **Türkiye-ABD İlişkilerinin Politikası**, Ankara, İmge Yayınevi, 2. Baskı, 2008.

Bozkurt, Enver-Demirel, Havva, **Birleşmiş Milletler ve Avrupa Birliği Kapsamında Kıbrıs Sorunu**, Ankara, Nobel Yayın Dağıtım, 2004.

Bozkurt, Enver-Özcan, Mehmet-Köktaş, Arif, **Avrupa Birliği Hukuku**, Ankara, Asil Basım Yayım, 2011.

Bölükbaşı, Süha, **Barışçı Çözumsuzlük, Ankara'nın ABD ve BM ile Kıbrıs Macerası**, Ankara, İmge Yayınevi, Kasım, 2001.

Cem, İsmail, **Bütün Eserleri-1, Türkiye-Avrupa-Avrasya, Strateji, Yunanistan, Kıbrıs**, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., 2009.

Cem, İsmail, **Bütün Eserleri-2, Türkiye-Avrupa-Avrasya Avrupa'nın Birliği ve Türkiye**, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., 2009.

Çakmak, Haydar, **Avrupa Güvenliği NATO AGİT AGSP**, Ankara, Akçağ Yay., 2003.

Çakmak, Zafer, **Enosis Kıbrıs'ta İsyân**, İstanbul, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2009.

Denktaş, Rauf Raif, **Kıbrıs Meselesinde Son Durum**, Lefkoşa, Rauf Denktaş Eğitim Vakfı Yay., KKTC, 1996.

Dimitri, Bitsios, **Cyprus: The Vulnerable Republic**, Institute for Balkan Studies, Thessaloniki, 1975.

Erim, Nihat, **Bildiğim ve Gördüğüm Ölçüler İçinde Kıbrıs**, Ankara, Ajans-Türk, 1975

Erol, Mehmet Seyfettin-Efegil, Ertan, **Türkiye-AB İlişkileri Dış Politika ve İç Yapı Sorunsalları**, Ankara, Alp Yayınevi, 2007.

Fırat, Melek, **AB Kıbrıs İlişkileri ve Türkiye'nin Politikaları En Uzun Yıl**, İstanbul, Büke Yay., 2000.

Gazioğlu, Ahmet, **Kıbrıs'ta Cumhuriyet Yılları ve Ortaklığın Sonu 1960-1964**, Ankara, Kıbrıs Araştırma ve Yayın Merkezi (CYREP), Nisan 2003.

Günuğur, Haluk, **Türkiye Avrupa Birliği İlişkileri**, Ankara, EKO Avrupa Ekonomik Danışma Merkezi, 2008.

Gürsel, Seyfettin-Dedeoğlu, Beril, **Türkiye-AB Sarmalında Ayrıcalıklı Ortaklık Eleştirisi**, Hoşgörü Yay., 2010.

Hasgüler, Mehmet, **Kıbrıs'ta Taksim ve Enosis Politikalarının Sonu**, İstanbul, Alfa Yay., 5. Baskı, 2007.

Hill, George, **A History of Cyprus**, Cambridge, At the University Press, 1949.

İnalçık, Halil, **Ottoman Policy and Administration in Cyprus After Conquest**, Ankara, 1965.

İsmail, Sabahattin, **1974 Öncesi 1974 Sonrası**, İstanbul, Kastaş A.Ş. Yay., 1999.

Kamacı, Kubilay E., **Türkiye ile Yunanistan Arasında Ege Denizi'nde Uluslararası Hukuktan Kaynaklanan Sorunların Türkiye'nin AB'ye Giriş Sürecine Etkileri**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Genelkurmay Başkanlığı Harp Akademileri Komutanlığı Stratejik Araştırmalar Enstitüsü, İstanbul, 2006.

Karataş, Cemal, **Uluslararası Hukuk ve Politika Türkiye'nin AB Üyeliği Tartışması AB-Türkiye İlişkilerinde Aşamalı Entegrasyon**, c.: 3, No: 9.

Karlık, Rıdvan, **Avrupa Birliği ve Türkiye**, Eskişehir, Beta A.Ş., Ekim 1994.

Keser, Ulvi, **Kıbrıs'ta Türk-Yunan Fırtınası 1940-50-60-70**, İstanbul, Boğaziçi Yay., İstanbul, 2006.

Koç, Süleyman, **Dünden Bugüne Kıbrıs Sorunu ve Stratejik Yaklaşımlar**, İstanbul, IQ Kültür Sanat Yay., 2005.

Köse, Ertan, **Yunanistan ve Bitmeyen Kin**, IQ Kültür Sanat Yay., İstanbul, 2005.

Mütercimler, Erol, **Kıbrıs Barış Harekatının Bilinmeyen Yönleri**, İstanbul, Yaprak Yay., 1990.

Mütercimler, Erol, **Satılık Ada Kıbrıs**, İstanbul, Alfa Yay., 11. Baskı, 2010.

Oberling, Pierre, **The Road to Bellapais The Turkish Cypriot Exodus to Northern Cyprus**, Newyork, Columbia University Press, 1982.

Olgun, Aydın, **Dünden Bugüne Kıbrıs Sorunu**, İstanbul, Kastaş Yay., 1999.

Oran, Baskın, **Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar**, C.I 1919-1980, C.II 1980-2001, İletişim Yay., İstanbul, 2008.

Özarıslan, Bahadır Bumin, **Uluslararası Hukuk Açısından Kıbrıs Sorunu ve Avrupa Birliğinin Yaklaşımı**, İstanbul, IQ Kültür Sanat Yay., 2007.

Özersay, Kudret, **Kıbrıs Sorunu Hukuksal Bir İnceleme**, Ankara, Asam Yay., 2002.

Pazarcı, Hüseyin, **Uluslararası Hukuk Dersleri**, c.: III, Ankara, Turhan Kitabevi, 1999.

Purcell, H.D., **Cyprus**, Newyork, Frederick A. Praeger, 1969, 2. Baskı

Serter, Vehbi Zeki, **Kıbrıs Türk Mücadele Tarihi 1878-1959**, Lefkoşa, Halkın Sesi Yay., 1988.

Somuncuoğlu, Sadi, **Arka Kapımıza Dayandılar**, Ankara, Eylül 2002.

Tekeli, İlhan-İlkin, Selim, **Türkiye ve Avrupa Birliği**, Ankara, Ulus Devletini Asma Çabasındaki Avrupa'ya Türkiye'nin Yaklaşımı, Ümit Yay., 2000.

Tuncer, Hüner, **Kıbrıs Sarmalı Nasıl Bir Çözüm**, Ankara, Ümit Yay., 2005.

Türk, Hikmet Sami, **Kıbrıs Sorunu ve Çözüm Zamanı**, Ankara, Toplumsal Ekonomik Siyasal Araştırmalar Vakfı, 2003.

Uçarol, Rifat, **Siyasi Tarih (1789-2010)**, İstanbul, Der Yay., 7. Baskı, Haziran 2010.

Uğur, Mehmet, **Avrupa Birliği ve Türkiye Bir Dayanak İnandırıcılık İkilemi**, İstanbul, Everest Yay., 2000.

Yazgıç, Suavi Kemal, **Avrupa Birliği**, İstanbul, İnsan Yay., 2005.

B. MAKALELER

Akçay, Ekrem Yaşar-Argun, Çiğdem-Akman, Elvettin, **“AB'nin Tarihsel Gelişimi ve Ortak Dış ve Güvenlik Politikası”**, Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi, y.2011, c. 3, s.4.

Baykal, Arat-Sanem, Tuğrul, **“AB ile İlişkiler”**, **Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar**, c. II 1980-2001, Editör: Baskın Oran, İstanbul, İletişim Yay., 11. Baskı, 2008.

Bulut, Mustafa Renksiz, **“AT-Kıbrıs Ortaklık İlişkileri (2)”**, İKV Dergisi, İstanbul, Nisan, 1982.

Cömert, Servet, **“Kıbrıs Sorunu Tarihsel Perspektif ve Annan Planı Eleştirisi”**, **Kıbrıs ve Geleceği Ekonomi-Politik Bir Tartışma**, Editör: İrfan Kalaycı, Ankara, Nobel Yayın Dağıtım, 2004.

Derin, Nesrin, **“Avrupa Birliği Türkiye İlişkilerinde Kıbrıs Sorunu”**, Sosyal Bilimler Dergisi, Elazığ, Fırat Üniversitesi, 2005.

Efe, Haydar, **“Kıbrıs ve Türkiye - AB İlişkilerine Etkisi”**, Yeni Dönemde Türk Dış Politikası Uluslararası III. Türk Dış Politikası Sempozyumu Tebliğleri, Editörler: Osman Bahadır Dinçer-Habibe Özdal-Hacali Necefoğlu, Ankara, USAK Yay., Şubat 2010.

Erhan, Çağrı-Arat, Tuğrul, **“AB ile İlişkiler”, Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar**, c.: II, 1980-2001, İletişim Yay., Editör: Baskın Oran, İstanbul, 11. Baskı, 2008.

Erhan, Çağrı-Arat, Tuğrul, **“AET ile İlişkiler”, Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar**, c.: I, 1919-1980, İletişim Yay., Editör: Baskın Oran, İstanbul, 13. Baskı, 2008.

Erhürman, Tufan, **“Türkiye’nin Kıbrıs Sorunu ve Kuzey Kıbrıs’ta İnsan Hakları”**, Birikim Dergisi, Sayı: 190, Şubat 2005.

Fırat, Melek **“AKP Hükümetinin Kıbrıs Politikası”, AKP Kitabı Bir Dönüşümün Bilançosu**, Editörler: İlhan Uzgel, Bülent Duru, Ankara, Phoenix Yay., 2. Baskı, Ekim 2010.

Fırat, Melek **“Yunanistan ile İlişkiler”, Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar**, c. I 1919-1980, Editör: Baskın Oran, İletişim Yay., İstanbul, 13. Baskı, 2008.

Fuat Aksu, **“Türkiye-Avrupa Birliği Tam Üyelik Müzakerelerinde Kıbrıs ve Ege Uyuşmazlıkları”, Türkiye-AB İlişkileri Dış Politika ve İç Yapı Sorunsalları**, Editör: Mehmet Seyfettin Erol-Ertan Efegil, Ankara, Alp Yayınevi, 2007.

Gürler, Yavuz, **“Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti’nin Kuruluşuna Kadar Kıbrıs Meselesi”**, Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi, c.: V, Kırşehir, 2004.

Kasım, Kamer, **“Soğuk Savaş Dönemi Sonrası Kıbrıs Sorunu”**, Gazi Akademik Bakış Dergisi, c.1, S. 1, Kış 2007.

Kaygusuz, Özlem, **“Türkiye-AB İlişkilerinin Möbius Şeridi: AKP Reformculuğu ve AB Çok Kültürlülüğü”, AKP Kitabı Bir Dönüşümün Bilançosu**, Editör: İlhan Uzgel-Bülent Duru, Phoenix Yay., 2. Baskı, Ankara, Ekim 2010.

Tamçelik, Soyalp, **“Kıbrıs ve Avrupa Birliği İlişkileri, Dünden Bugüne Kıbrıs Meselesi”**, Editörler: Ali Ahmet Beyoğlu-Erhan Afyoncu, Tarih ve Tabiat Vakfı Yay., İstanbul, 2001.

Ünal, Hasan, **Turkey Would be Better off Outside the EU**, Financial Times, 17 Aralık 2004.

C. SÜRELİ YAYINLAR

Milliyet
 Sabah
 Hürriyet
 Akşam
 Financial Times
 Gazi Akademik Bakış Dergisi
 Birikim Dergisi
 İktisadi Kalkınma Vakfı Dergisi
 Vizyoner Dergisi

Ç. ELEKTRONİK KAYNAKLAR

AB Konseyi Web Sitesi: <http://www.consilium.europa.eu>
 AB Haber Nokta Kom Web Sitesi: <http://www.abhaber.com>
 Diplomatik Gözlem Web Sitesi: <http://www.diplomatikgozlem.com>
 Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası Web Sitesi: <http://www.tcmb.gov.tr>
 Türkiye Metal Sanayicileri Sendikası Web Sitesi: <http://mess.org.tr>
 Türkiye-Avrupa Vakfı Web Sitesi: <http://www.turkiyeavrupavakfi.org>
 Haberler Nokta Kom Web Sitesi: <http://www.haberler.com>
 Avrupa Birliği Genel Sekreterliği Resmi Web Sitesi: <http://www.abgs.gov.tr>
 Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı Resmi Web Sitesi:
<http://www.mfa.gov.tr/>
 Uluslararası Stratejik Araştırma Kurumu Web Sitesi: <http://www.usak.org.tr>
 Kıbrıs Büyükelçiliği Web Sitesi: <http://www.cyprusembassy.net>
 Koç Üniversitesi Web Sitesi: www.ku.edu.tr
 Belgenet Web Sitesi: <http://www.belgenet.com>
 İçişleri Bakanlığı Araştırma ve Etütler Merkezi Web Sitesi: <http://www.arem.gov.tr/>
 İktisadi Kalkınma Vakfı Web Sitesi: <http://www.ikv.org.tr>
 Halil İnalçık Web Sitesi: <http://www.inalcik.com>

Kıbrıs Yakın Doğu Üniversitesi Web Sitesi: <http://www.neu.edu.tr>

KKTC Dışişleri Bakanlığı Resmi Web Sitesi: <http://www.trncinfo.com>

The World of Cyprus Web Sitesi: <http://www.kypros.org>

D. DİĞER KAYNAKLAR

Gürel, Şükrü Sina, **Kıbrıs'ın Avrupa Birliğine Üyeliği Türkiye Avrupa Birliği İlişkileri Nasıl Etkiler?**, İstanbul, Kadir Has Üniversitesi, I. Uluslararası İlişkiler Sempozyumu Tebliği, 2004.

Türkiye-AB Karma Parlamento Komisyonu, **Güney Kıbrıs Rum Yönetimi, Avrupa Birliğine Üye Olabilir mi? Hukuki-Durum ve Siyasi Değerlendirmeler Avrupa Birliği Bilgilendirme Serisi: 3**, Ankara, Haziran, 2001.

ÖZET

Ünalmiş, Ahmet Nafiz, AB'nin Kıbrıs Sorununa Bakışı ve Türkiye-AB ilişkileri, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Ankara, 2012

Anahtar Sözcükler

1. Kıbrıs Sorunu
2. Güney Kıbrıs Rum Yönetimi
3. Kıbrıs Cumhuriyeti
4. Birleşmiş Milletler
5. Avrupa Birliği

“AB'nin Kıbrıs Sorununa Bakışı ve Türkiye-AB” ilişkileri isimli yüksek lisans tez çalışmasında Kıbrıs sorununun ortaya çıkışı, AB'nin soruna dâhil oluşu, BM gözetiminde yapılan çözüm müzakereleri ve genel olarak Kıbrıs sorununun Türkiye-AB ilişkileri üzerindeki etkileri incelenmiştir.

Çalışmanın birinci bölümünde; Kıbrıs tarihine ve Kıbrıs'ın tarihsel süreç içerisinde nasıl sorun hâline geldiğine değinilmiştir. Bu bağlamda Osmanlı'nın Kıbrıs'ı fethi, Kıbrıs'ın İngiltere tarafından ilhaki, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kuruluşundan dağılmasına kadar geçen süreç, 1974 Barış Harekâtının öncesi ve sonrasında yaşanan gelişmeler ve BM gözetiminde gerçekleşen çözüm arayışları anlatılmıştır.

Çalışmanın ikinci bölümünde Avrupa Birliği'nin Kıbrıs sorununa nasıl dâhil olduğu Kıbrıs Cumhuriyeti kurulduktan ve dağıldıktan sonra AET ile kurulan ilişkiler, yapılan mali anlaşmalar ve Kıbrıs Türklerinin bu süreçte saf dışı bırakılması ele alınmıştır. İkinci bölümde ayrıca GKRY'nin 1990 yılında AT'ye yaptığı tam üyelik başvurusu ve bunun yol açtığı hukuksuzluğa değinilerek 1993 Kopenhag Zirvesi'nden başlayarak AB'nin Kıbrıs ile ilgili aldığı kararlar incelenmiş, bu kararlar çerçevesinde KKTC'nin ve Türkiye'nin verdiği tepkiler ortaya konarak konuya açıklık getirilmeye çalışılmıştır.

Üçüncü bölümde genel olarak Kıbrıs sorununun, Türkiye-AB ilişkileri üzerindeki etkileri anlatılmaya çalışılmıştır. Bu doğrultuda, Türkiye-AB ilişkilerinin geçmişine değinilip GKRY'nin tam üyelik başvurusu sonucu AB'nin Kıbrıs sorununu, Türkiye ile ilişkilerinde belirleyici unsur hâline nasıl getirdiği ve bu durumun ilişkiler üzerindeki etkisi ele alınmıştır. Ayrıca meselenin anlaşılmasını kolaylaştırmak için o dönemde yapılan çeşitli yorumlara ve Türkiye hükümetlerinin tepkilerine yer verilmiştir.

Çalışmanın dördüncü ve son bölümünde, Rum kesiminin Kıbrıs açıklarında yürütmüş olduğu petrol arama çalışmalarına değinilerek bu durumun Türkiye açısından yaratacağı avantajlar üzerinde durulmuştur. Dördüncü bölümün son kısmında yakın dönem Türkiye-Yunanistan ilişkilerine ve bu ilişkilerin Kıbrıs sorunu üzerindeki etkisine değinilmiştir.

ABSTRACT

Ünalmiş, Ahmet Nafiz, EU's Outlook at Cyprus Problem and Turkey-EU Relations, International Relations Department, Ankara, 2012.

Key words:

1. Cyprus Problem
2. South Cyprus Greek Cypriot
3. Cyprus Republic
4. United Nations
5. European Union

In my dissertation entitled "EU's Outlook at Cyprus Problem and Turkey-EU Relations", emergence of Cyprus problem, how European Union (EU) got involved in that problem, solution talks under the auspices of United Nation (UN) and in general, impact of Cyprus problem on Turkey-EU relations have been discussed.

In the first section of my paper, history of Cyprus and how Cyprus became a problem over the historical time have been described. In that context, conquest of Cyprus by Ottomans, annexation of Cyprus by Britain, the period starting from establishment till collapse of Republic of Cyprus, developments experienced before and after 1974 Peace Operation and the solutions sought under the auspices of UN, have been described.

The following topics have been reviewed in the second section of the study: How is European Union involved in the Cyprus problem, relations made and financial agreements concluded with the European Economic Community (EEC) after the foundation and collapse of the Republic of Cyprus, how are Turkish Cypriots excluded in this process? Moreover, full accession application made by Greek Cyprus Administration (GCA) in 1990

with European Community (EC) and the illegality caused by such application have been mentioned, the resolutions adopted by EU regarding Cyprus starting with 1993 Copenhagen Summit have been scrutinized and an attempt has been made to shed some light on the issue by highlighting reactions given by Turkish Republic of Northern Cyprus (TRNC) and Turkey to such resolutions.

In third section, an attempt has been made to depict the effects of Cyprus problem on the Turkey-EU relations, in general. In line with this, past of Turkey-EU relations has been mentioned, with accession application of GCA, how EU transformed Cyprus problem as the main decisive factor in her relations with Turkey and effect of this situation on the relations have been discussed. Moreover in order to facilitate the issue to be understood, some commentaries written back then and reactions of Turkish government have been included in the section.

In the fourth and final section of the study, oil prospecting activities of Greek Administration off the shores of Cyprus have been mentioned and advantages that such activities imply for Turkey have been analyzed. In the last part of the fourth section, recent Turkish - Greek relations and impacts of such relations on Cyprus problem have been mentioned.

